

OULUN YLIOPISTO
UNIVERSITY of OULU

OULUN YLIOPISTON KAUPPAKORKEAKOULU

Petri Pelto

**IFRS – KÄYTTÖNOTON KUSTANNUKSET TILINTARKASTUKSEN NÄKÖKUL-
MASTA**

Pro gradu -tutkielma

Laskentatoimi

Toukokuu 2017

Yksikkö Laskentatoimen yksikkö			
Tekijä Petri Peltö		Työn valvoja Petri Sahlström	
Työn nimi IFRS – Käyttöönnoton kustannukset tilintarkastuksen näkökulmasta			
Oppiaine Laskentatoimi	Työn laji Pro gradu	Aika Toukokuu 2017	Sivumäärä 78
Tiivistelmä			
<p>Tutkielman tavoitteena on selvittää, miten kansainvälisten kirjanpitostandardien eli IFRS käyttöönotto on vaikuttanut tilintarkastuskustannuksiin Suomessa. Tutkielman teoriaosuudessa luodaan viitekehys, johon empiirisen osion tutkimus perustuu. Teoriaosuuden perusteella IFRS on kansainvälisesti onnistunut sille asetetuissa tavoitteissa tilinpäätösten läpinäkyvyyden, yritysjohton vastuullisuuden ja talouden tehokkuuden lisäämisessä. Sen kustannukset ovat kuitenkin olleet suuria, ja suurin kasvu on tapahtunut tilintarkastuskustannuksissa.</p> <p>Empiirisen osion tutkimuksen tutkimusmenetelmänä on lineaarinen regressioanalyysi, missä tilintarkastuskustannuksia pyritään selittämään yritysten koolla, kompleksisuudella ja riskisyydellä. Pearsonin korrelaatioista on laadittu korrelaatiomatriisi lineaaristen riippuvuuksien havaitsemiseksi. Tutkimustulos tukee teoriaosuuden viitekehystä, jonka mukaan tilintarkastuskustannuksiin vaikuttavat tarkastettavan yrityksen koko, kompleksisuus ja riskisyys. Tutkimuksen mukaan IFRS käyttöönotolla ei ole tilastollisesti merkittävää yhteyttä tilintarkastuskustannuksiin.</p> <p>Tutkimuksen tulokset ovat osittain yleistettävissä. Aineiston koko on 161 pörssiyrityksen 1111 tilinpäätöstä vuosina 2001 – 2008 Thomson Reutersin Worldscope-tietokannasta. Aineistosta muodostettiin 336 tilinpäätöksen otos sen perusteella, kuinka monessa oli ilmoitettu tilintarkastuskustannukset. Tulos, jonka mukaan tarkastettavan yrityksen koko, kompleksisuus ja riskisyys ovat tilastollisesti merkittävästi selittävässä suhteessa tilintarkastuskustannuksiin, perustuu koko otokseen. Tulos, jonka mukaan IFRS käyttöönotolla ei ole tilastollisesti merkittävää selittävää yhteyttä tilintarkastuskustannuksiin perustuu IFRS:n käyttöönottoon vain 33 yrityksen tilinpäätöksiin. Lisäksi tutkimuksessa tilintarkastuskustannuksilla tarkoitetaan kokonaistilintarkastuksia, jotka sisältävät myös oheispalvelut.</p> <p>Tutkielman tuloksia voi yleistettävyyden puitteissa soveltaa yrityksissä, jotka ovat kiinnostuneita tilintarkastuskustannuksista tai kansainvälisistä kirjanpitostandardeista. Teoriaosuutta voi lisäksi hyödyntää yrityksissä, jotka ovat kiinnostuneita siitä, millaisia kustannuksia ja hyötyjä IFRS on tuonut kansainvälisesti.</p>			
Asiasanat	Kansainväliset kirjanpitostandardit, tilintarkastus, tilintarkastuskustannukset, käyttöönotto		
Muita tietoja			

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
1.1	Aihepiiristä yleisesti	6
1.2	Aikaisempaa tutkimusta	7
1.3	Tutkielman tarkoitus ja rakenne	8
2	IFRS KIRJANPITOSTANDARDIT	9
2.1	IFRS tausta ja organisaatiot	9
2.1.1	Euroopan unioni	10
2.1.2	IFRS organisaation rakenne	11
2.1.3	IFRS standardin syntyminen	12
2.2	IFRS suhde kotimaiseen ja yhdysvaltalaiseen tilinpäätöskäytäntöön.	12
2.2.1	IFRS ja Suomi	12
2.2.2	IFRS ja Yhdysvallat	15
2.3	IFRS käyttöönotto	16
2.3.1	Käyttöönottoprosessi – Etelä-Korean esimerkki	16
2.3.2	Käyttöönoton seuraukset	19
3	TILINTARKASTUSKUSTANNUKSET	27
3.1	Tilintarkastuskustannukset	27
3.1.1	Mikrotason muuttajat tilintarkastuskustannuksissa	28
3.1.2	Makrotason muuttajat tilintarkastuskustannuksissa	37
3.2	IFRS käyttöönottoon vaikutus tilintarkastuskustannuksiin	41
3.2.1	IFRS käyttöönoton vaikutus tilintarkastukseen maailmalla	41
3.2.2	IFRS käyttöönoton vaikutus tilintarkastukseen Suomessa	45
4	TUTKIMUS	50
4.1	Tutkimuksen aineisto ja muuttujat	50
4.2	Tutkimusmenetelmä ja hypoteesit	51

4.3	Tutkimuksen validiteetti, reliabiliteetti ja katoanalyysi.....	53
4.3.1	Validiteetti.....	54
4.3.2	Reliabiliteetti.....	54
4.3.3	Katoanalyysi	55
4.3.4	Kokonaisluotettavuus ja yleistettävyys.....	55
4.4	Tulokset.....	56
4.4.1	Deskriptiiviset eli kuvailevat tulokset.....	56
4.4.2	Korrelaatiomatriisin tulokset	59
4.4.3	Regressioanalyysin tulokset.....	64
5	JOHTOPÄÄTÖKSET	68
	LÄHTEET	74

TAULUKOT

Taulukko 1. Deskriptiiviset tilastot.....	57
Taulukko 2. Tilintarkastuskustannukset vuositasolla (tuhansia euroja) N=336	58
Taulukko 3. Korrelaatiomatriisi	62
Taulukko 4. Regressioanalyysin tulokset	67

1 JOHDANTO

1.1 Aihepiiristä yleisesti

Kansainvälinen tilinpäätösstandardi, IFRS, ja sen käyttöönotto on ajankohtainen kysymys niin Yhdysvalloissa kuin Euroopassakin. Euroopan unionissa IFRS on ollut pakollinen tilinpäätöstietojen raportointistandardi vuodesta 2005 alkaen sellaisille yhtiöille, joiden osakkeilla käydään julkista kauppaa säädellyillä markkinoilla, eli käytännössä kaikille julkisille osakeyhtiöille 27 valtiossa, jotka ovat Euroopan unionin jäseniä. Maailmanlaajuisesti jo vuonna 2006 IFRS oli jo käytössä lähes sadassa valtiossa. Vuonna 2017 IFRS oli käytössä 125 oikeusjärjestelmässä 145:stä mahdollisesta, eli IFRS:n käyttöönottoaste oli 85 %, ja suurin osa puuttuvista, kuten Yhdysvallat, sallii IFRS käytön. Yhdysvallat ei kuitenkaan salli IFRS käyttöä yhdysvaltalaisille yrityksille. (Ball 2006, Euroopan parlamentin ja Euroopan unionin neuvoston asetus kansainvälisten tilinpäätösstandardien soveltamisesta 1606/2002, IFRS Foundation 2013, IFRS Foundation 2017.)

Pörssiyhtiöiden velvollisuus käyttää IFRS:ää perustuu Euroopan unionin säädökseen 1606/2002, josta käytetään myös nimitystä IAS-asetus. Sen virallinen tavoite on ” yhdenmukaistaa pörssiyhtiöiden taloudellista raportointia varmistamalla niiden tilinpäätösten avoimuus ja vertailukelpoisuus ja tehostaa siten EU:n pääomamarkkinoiden ja sisämarkkinoiden tehokasta toimintaa”. Näissä tavoitteissa on onnistuttu hyvin, mutta standardien käyttöönotosta ja muutoksista aiheutuvat muutokset, sekä huoli käyvän arvon kansantaloudellisistakin riskeistä finanssikriisin vaikutusten pahentamisesta ovat herättäneet paljon keskustelua. Euroopan unionin komission oman selvityksen perusteella huoli kustannuksista on aiheellinen etenkin, kun muutokset ovat käyttöönottavalle yritykselle monimutkaisia. Myös käyvän arvon riskit komissio tiedostaa, kun markkinat toimivat joko pessimistisesti tai optimistisesti. (Euroopan komissio 2015.)

IFRS:n käyttöönotto on osoittautunut kalliiksi, ja tilintarkastuskustannusten on tutkimuksissa havaittu nousseen kaikkein eniten. Toisaalta IFRS:n on todettu täyttäneen sille asetetut odotukset, ja olevan kustannuksiaan hyödyllisempi. IFRS:n vaikutukset riippuvat mikrotasolla yritysten koosta, kompleksisuudesta ja riskisyydestä, mutta

myös valtiotason makromuuttajat, kuten lainsäädännöstä aiheutuva oikeudenkäyntiriski, tilinpäätöskäytäntöjen aiheuttama riskien monimutkaisuus, sekä taloudellisen sääntelyn laajuus vaikuttavat huomattavasti. (Simunic 1980, Taylor & Simon 1999, Cobbin 2002, Euroopan komissio 2015.)

1.2 Aikaisempaa tutkimusta

Tilintarkastuskustannukset ovat merkittävä osa IFRS:n käyttöönotosta aiheutuvia kustannuksia. Tilintarkastuskustannusten kasvua IFRS:n käyttöönoton seurauksena on tämän vuoksi haluttu tutkia maa- ja aluekohtaisesti.

De George, Ferguson ja Spear (2013) havaitsivat 23 prosentin kasvun tilintarkastuskustannuksissa Australiassa. Aineistonaan he käyttivät 907 julkisen osakeyhtiön tilinpäätöstietoja ja julkaistuja tietoja tilintarkastuskuluista. Hart, Rainsbury ja Sharp (2009) raportoivat siirtymävaiheessa 49 prosentin kasvusta tilintarkastuskustannuksissa Uuden Seelannin osalta. Abu Rishah ja Al-Saeed (2014) tutkivat kustannusten kasvua Jordaniassa, hyödyntäen 91 julkisen osakeyhtiön tilinpäätöstietoja. He havaitsivat regressioanalyysissään merkittävää kasvua IFRS:n käyttöönoton yhteydessä. Mielenkiintoiseksi Abu Rishahin ja Al-Saeedin (2014) tutkimuksen tekee se, että he lisäsivät regressioanalyysiinsä goodwill-muuttujan aikaisemmista tutkimuksista poiketen ja havaitsivat merkittävän yhteyden IFRS käyttöönotolla ja goodwill kasvulla. He havaitsivat myös, että suuret kansainväliset tilintarkastusyrietykset laskuttivat suurempia lisäkustannuksia (*incremental cost*) kuin muut paikalliset tilintarkastusyrietykset. (Hart ym. 2009, De George ym. 2013, Abu Rishah & Al-Saeed 2014.)

Tutkielman kannalta olennainen kysymys on, miten IFRS on vaikuttanut tilintarkastuskustannuksiin Suomessa. Tätä ovat aiemmin tutkineet Schadewitz ja Vieru (2008). He jakoivat tilintarkastuskustannukset varsinaisiin tilintarkastuksen kuluihin ja tilintarkastuksen oheispalveluiden kuluihin (*non-audit services*). Heidän tuloksensa olivat kiinnostavia, sillä niiden mukaan vain oheispalveluiden hinnat nousivat IFRS käyttöönoton myötä.

1.3 Tutkielman tarkoitus ja rakenne

Tutkielman tarkoitus on selvittää, onko IFRS:n käyttöönotolla riippuvuutta eli korrelaatiota tai selitysyhteyttä tilintarkastuskustannuksiin. Teoriaosuudessa pohjustetaan olemassa olevan tutkimustyön avulla empiirisen osion tutkimus. Tutkimusmenetelmänä käytetään regressioanalyysiä, joka on kvantitatiivinen eli mittaava ja lineaarinen menetelmä, jolla selitettävä muuttuja ilmaistaan usean muuttujan lineaarisena funktiona (Alkula, Pöntinen & Ylöstalo 2002: 244). Tutkimuksen aineistona toimivat 161 suomalaisen pörssiyrityksen 1111 julkista tilinpäätöstä vuosilta 2001-2008. Varsinainen otos on 336 tilinpäätöstä, joissa on ilmoitettu tilintarkastuskustannukset. Aineisto on haettu Thomson Reutersin Worldscope-tietokannasta.

Tutkielman tutkimusongelma on: ”Miten IFRS kirjanpitostandardin käyttöönotto vaikuttaa tilintarkastuskustannuksiin Suomessa?”. Tutkimuskysymyksiä on kolme: 1) Mitkä muuttujat vaikuttavat tilintarkastuskustannusten muutokseen? 2) Miten IFRS:n käyttöönotto on vaikuttanut tilintarkastuskustannuksiin aikaisempien tutkimusten perusteella? ja 3) Miten tutkimustuloksia voisi hyödyntää käytännössä?

Tutkimusongelmaan etsitään vastausta tutkimuskysymysten kautta. Tutkielman toisessa kappaleessa tarkastellaan IFRS kirjanpitostandardin taustaa ja siihen liittyviä organisaatioita, selvitetään IFRS standardin suhdetta suomalaiseen ja yhdysvaltalaiseen kirjanpitojärjestelmään, sekä lopuksi IFRS standardin kustannuksia yleensä yrityksille. Kolmannessa kappaleessa perehdytään tilintarkastuskustannusten teoriaan ja siihen, millaisella teoreettisella kehyksellä IFRS standardin käyttöönoton vaikutusta tilintarkastuskustannuksiin voidaan tutkia. Tutkielman neljäs kappale on empiirinen osio, jossa regressioanalyysin avulla selvitetään, miten IFRS käyttöönotto on vaikuttanut suomalaisten yritysten tilintarkastuskustannuksiin. Viidennessä kappaleessa esitetään tutkielman johtopäätökset ja vastataan ensin tutkimuskysymyksiin ja lopussa tutkimusongelmaan.

2 IFRS KIRJANPITOSTANDARDIT

IFRS standardeista puhuttaessa tarkoitetaan tässä tutkielmassa sekä *International Accounting Standards Board* (IASB):n vuonna 2001 julkaisemia 41:ä *International Accounting Standardia* (IAS) että vuoden 2001 jälkeen julkaistuja *International Financial Reporting Standardeja* (IFRS). (Costa Lourenço & Mota de Almeida Delgado 2015, IFRS Foundation 2017.)

IFRS eli *International Financial Reporting Standards*, tai kansainväliset kirjanpitosstandardit ovat osa Euroopan Unionin tavoitetta luoda tehokkaat ja likvidit eurooppalaiset pääomamarkkinat. Vuodesta 2005 Euroopan unionin asetuksen 1606/2002 *International Accounting Standards*, eli IAS-asetuksen perusteella listayhtiöt ovat olleet velvollisia noudattamaan IFRS standardeja, vaikka lainsäädännöllisesti niiden noudattaminen ei olisikaan pakollista. (Euroopan parlamentin ja Euroopan unionin neuvoston asetus kansainvälisten tilinpäätösstandardien soveltamisesta 1606/2002). Yhtenäistä soveltamista valvoo ESMA, Euroopan arvopaperimarkkinaviranomainen (Haaramo, Palmuaro & Peill 2002). Tässä luvussa perehdytään oleellisiin osiin IFRS:n perusteisiin. Aluksi käsitellään IFRS:n historiaa ja siihen liittyviä organisaatioita. Seuraavaksi verrataan IFRS:ää lyhyesti kotimaiseen ja yhdysvaltalaiseen kirjanpitokäytäntöön ja lopuksi tarkastellaan tutkielman kannalta kiinnostavaa seikkaa, eli IFRS:n käyttöönoton seurauksia.

2.1 IFRS tausta ja organisaatiot

Valtioille on historian saatossa muotoutuneet omat tilinpäätösmenetelmänsä. Maailman ja samalla talouden globalisaatio on kuitenkin synnyttänyt painetta tilinpäätöskäytäntöjen harmonisoinnille. Harmonisointia ovat vuosikymmenien saatossa ajaneet Yhdistyneet Kansakunnat (YK), Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö (OECD) ja etenkin International Accounting Standards Board (IASB). Näistä viimeisin, IASB, on kasvattanut rooliaan eniten, ja nykyään yhdessä International Organization of Securities Commissions (IOSCO) kanssa se tähtää IFRS-standardien maailmanlaajuiseen hyväkymiseen kaikissa kansainvälisissä listautumistilanteissa. IASB hyväksyy lopulliset standardit, mutta IFRS Foundation – säätiö, joka kehittämällä tilinpäätössääntelyä edistämällä sen käyttöä, luo puitteet IASB:n toiminnalle. Euroopan

unionin rooli harmonisoinnissa on ollut merkittävä, koska se pystyy paremmin velvoittamaan jäsenvaltioita ja yrityksiä pyrkimään kohti kansainvälisesti vertailukelpoisia tilinpäätöksiä. Euroopan unionin komissio hyväksyy omassa menettelyssään EU:n alueelle voimaantulevat standardit. (Haaramo ym. 2002: 1-4, Euroopan komissio 2015.)

IASB:n ja IFRS viralliset päämäärät jaetaan läpinäkyvyyteen, vastuullisuuteen ja tehokkuuteen. Läpinäkyvyyteen pyritään edistämällä taloudellisen informaation vertailtavuutta ja laatua, sekä mahdollistamalla sijoittajien ja muiden markkinatoimijoiden päätöksenteon perustumisen tietoon. Vastuullisuutta voimistetaan vähentämällä informaatiokuilua pääoman tarjoajien ja käyttäjien välillä. IFRS standardien tarkoitus on tarjota riittävästi informaatiota johdon pitämiseen vastuussa päätöksistään. Taloudelliseen tehokkuuteen IFRS haluaa vaikuttaa auttamalla sijoittajia tunnistamaan mahdollisuuksia ja riskejä joka puolella maailmaa, täten parantaen pääoman sijoittumista. Yrityksille yhden ja luotettavan taloushallinnon kieli alentaa IFRS organisaation mukaan pääoman kustannuksia ja alentaa kansainvälisen raportoinnin kustannuksia. (IFRS Foundation 2017.)

2.1.1 Euroopan unioni

Euroopan unionin rooli IFRS:n historiassa on merkittävä, sillä kun vuonna 2002 EU päätti hyväksyä kansainväliset standardit, ne tulivat pakolliseksi kaikille julkisille osakeyhtiöille tilinpäätöksiä laadittaessa vuodesta 2005 alkaen. Tämä oli merkittävä askel kohti kansainvälistä yhdenmukaisuutta (Abu Rishah & Al-Saeed 2014, Euroopan komissio 2015). Jo vuonna 2000 Euroopan komissio ehdotti, että kaikki julkiset yhtiöt ottaisivat käyttöön yhden standardin, tarkoittaen nimenomaan International Accounting Standard (IAS) standardeja (EU 1606/2002). Euroopan komissio (2015) on pitänyt kiinni kannastaan, jonka mukaan IFRS on onnistunut tavoitteessaan, ja että huolimatta sen kustannuksista se tulisi ottaa käyttöön kaikkialla maailmassa. Euroopan unionin komissio on Euroopassa IFRS standardien viimeinen ja ylin päättävä elin, sillä se hyväksyy IASB:n standardit, jotka tulevat koskemaan kaikkia Euroopan unionin alueella toimivia pörssiyhtiöitä, ja yrityksiä joilla IFRS on käytössään. (Euroopan komissio 2015).

2.1.2 IFRS organisaation rakenne

International Accounting Standards Boardin, IASB:n virallinen tehtävä on kehittää yksi korkean tason, helposti ymmärrettävä, täytäntöön pantava ja globaalisti hyväksytty taloudellisen raportoinnin standardikokoelma. IASB on itsenäinen standardeja laativa johtokunta (*board*), jota valvoo maantieteellisesti ja ammattialoittain monipuolinen hallintoelin (*body of trustees*). IASB on toiminnastaan julkisesti vastuussa julkisten pääomamarkkinoiden viranomaisista koostuvalle *Monitoring Boardille*. IASB:n toimintaa tukevat lisäksi *IFRS Advisory Council*, kansallisista standardien laatijoista koostuva *Monitoring Board*, sekä käytännön eroavaisuuksien selvittämisessä *IFRS Interpretations Committee*. Näiden lisäksi IASB tekee aktiivisesti jokaisessa prosessivaiheessa yhteistyötä sijoittajien, lainsäätäjien, liike-elämän johtajien ja globaalien laskentatoimen ammattiryhmän kanssa. (IFRS Foundation 2015, IFRS Foundation 2017.)

Ennen IFRS standardeja IASB laati 41 *International Accounting Standard* eli IAS – standardia. IFRS standardeja IASB on laatinut vuoteen 2017 mennessä yhteensä 16. Nykyään kuitenkin IAS-standardit luetaan osaksi IFRS-standardien kokonaisuutta. (Costa Lourenço & Mota de Almeida Delgado 2015.)

IFRS organisaatiota tukevat lisäksi: *Capital Markets Advisory Committee*, joka on IASB:n ulkopuolinen neuvoa-antava ryhmä. Se koostuu sijoittajista ja muista tilinpäätöstietojen käyttäjistä. *Emerging Economies Group* perustettiin tehostamaan kasvavien talousmaiden osallistumista IFRS:n kehitystyössä. Vuonna 2015 siihen kuuluivat G20 valtiot ja Malesia. *Global Prepares Forum* on myös IASB:n ulkopuolinen neuvoa-antava ryhmä, joka koostuu organisaatioista, jotka laativat tilinpäätöksiä IFRS muodossa. *SME Implementation Group* tukee IFRS:n kansainvälistä käyttöönottoa pienille- ja keskisuurille yrityksille, ja valvoo itse käyttöönottoa kyseisissä yrityksissä. Viimeinen ryhmä on *Consultative groups* jotka ovat konsultointiryhmiä, joiden kautta IASB saa käytännön kokemuksia ja osaamista. IASB tavallisesti perustaa konsultti-ryhmät itse suuriin projekteihinsa. (IFRS Foundation 2015.)

2.1.3 IFRS standardin syntyminen

IFRS standardien kehittämisen virallinen prosessi on yksinkertaistettuna seuraava: Agendan asettaminen, tutkimusprojektit, standardinasettamisprojektit ja viimeisenä ylläpito. IASB laatii viiden vuoden välein selvityksen teknisestä työsuunnitelmastaan, johon pyydetään vastauksia julkisesti. Myös IFRS:n tulkintakomitean ja jälki-implementointiarviot saattavat vaikuttaa työsuunnitelmaan. Tutkimusprojektivaiheessa laaditaan tutkimuksia kirjanpidon ongelmista ja etsitään niihin mahdollisia ratkaisuja, sekä mietitään vaativatko ne standardien asettamista. Julkista näkemystä haetaan *Discussion Paper* menettelyllä. Tutkimuksen pohjalta laaditaan yksityiskohtaisia ehdotuksia, joihin haetaan julkista palautetta *Exposure Draft* menettelyllä. Palautteesta keskustellaan IASB:ssa ennen kuin standardia otetaan käyttöön tai muutetaan. Lopuksi uudet standardit arvostellaan, ja tarvittaessa muutetaan. IFRS:n tulkintakomitea voi myös laatia tarvittaessa erillisen tulkintaohjeen standardille. (IFRS Foundation 2017.)

2.2 IFRS suhde kotimaiseen ja yhdysvaltalaiseen tilinpäätöskäytäntöön

2.2.1 IFRS ja Suomi

IFRS-normisto koostuu kolmesta osasta: 1) tilinpäätöksen laatimista ja esittämistä koskevat yleiset perusteet, eli teoreettinen viitekehys (*framework*), 2) kansainväliset tilinpäätösstandardit (41 IAS-standardia, ja kirjoitushetkellä 16 IFRS standardia), sekä 3) tulkintaohjeet. Eroja suomalaisen tilinpäätöskäytäntöön on useita. Siinä missä suomalaisen tilinpäätöskäytännön näkökulma on verotuksellinen ja velkojien suojaa korostava, ovat IFRS:n lähtökohtana sijoittajat, erityisesti ulkomaiset sijoittajat. Laajemmin voidaan sanoa, että suomalainen normisto on suunniteltu pankkikeskeiseen rahoitusjärjestelmään, kun taas IFRS-tilinpäätösnormit osakemarkkinaperusteiseen rahoitusjärjestelmään, joka on lähempänä yhdysvaltalaista kuin suomalaista kirjanpitoympäristöä. (Kallunki, Lantto & Sahlström 2008: 19-20.)

Käytännössä suomalainen kirjanpito poikkeaa varsin paljon kansainvälisistä kirjanpitostandardeista ja standardien vaikutus on ollut usein ennen IFRS:ää toissijaista ja heikkoa, sillä meillä on pitkä perinne niin sanotun meno tulon kohdalle – periaatteen käyttämisessä. Meno tulon kohdalle – periaate lähtee siitä, että tulo kirjataan vasta,

kun tuote on vastaanotettu ja ostajalla on lainmukainen velvollisuus maksaa. Koska käytännössä kuluja on vaikeaa kohdistaa tuloihin, on menona kirjattava sellainen kulu, jonka ei enää uskota tuottavan tuloa. (Pirinen 2005.)

Suomalaisen kirjanpitoalan perimmäisenä tarkoituksena on ollut tarjota vertailukelpoista ja läpinäkyvää taloudellista tietoa verottajalle. Tärkein tekijä suomalaisessa kirjanpitojärjestelmässä on laki, eli se on ”legalistinen”. Kirjanpitolaki, kirjanpitoasetus ja osakeyhtiölaki yhdessä luovat puitteet ja säädökset, joita kirjanpitovelvollisten on käytettävä. Euroopan unionin jäsenyyden myötä Suomen oli pakko uudistaa kirjanpitolainsäädäntöään kattavasti vastaamaan enemmän myös kansainvälisiä asetuksia. (Räty 1992, Kettunen 1993, Pirinen 2005.)

IFRS korostaa taseen merkitystä tuloslaskelmaan verrattuna, ja sen normit ovat lähtökohtaisesti yksityiskohtaisia, kun suomalainen tilinpäätöskäytäntö tarjoaa vaihtoehtoisia ratkaisuja samoihin kysymyksiin. Kirjanpitolautakunta ja sen IFRS-jaosto voivat myöntää poikkeuksia ja antaa lausuntoja standardien soveltamiseen liittyen. (Kallunki ym. 2008: 15-18.)

Kun IFRS otettiin Suomessa käyttöön julkisille osakeyhtiöille eli pörssiyrityksille vuonna 2005, julkaisi Pörssisäätiö (2005) oppaan, jonka tarkoituksena oli auttaa IFRS standardien ja suomalaisen kirjanpitoalan erojen käsittelyssä. Pörssisäätiö huomautti oppaan alussa, että IFRS sisältää enemmän sitovaa, yksityiskohtaista säätelyä kuin suomalaiset tilinpäätöksen laatimisperiaatteet. Uusien IFRS tilinpäätösten käyttäjiä kehoitettiin kuitenkin tarkkaavaisuuteen, sillä yhtiöille annettiin eräitä vaihtoehtoisia laskenta- ja esittämistapoja. Tämän vuoksi esimerkiksi sijoittajia ohjeistettiin perehtymään tilinpäätöksen laatimisperusteisiin käyttöönoton myötä. Huomiota tuli erityisesti kiinnittää taseen kasvaneeseen merkitykseen, sekä tilinpäätöksen liitetietoihin. Oppaassa merkittävimmit muutosiksi nostettiin seuraavat asiat:

- Myyntyjen hyödykkeiden ja palveluiden esittämisajankohta tuloslaskelman liikevaihdossa ja tilikauden tuloksessa voi muuttua
- Henkilöstön eläkekulujen ja niihin liittyvien vastuiden uudenlainen laskenta voi muuttaa yhtiöiden varojen ja velkojen määrää

- Eräitä tase-eriä voidaan esittää ja eräitä on pakko esittää käypiin arvoihin arvostettuna, millä on vaikutusta tilikaudelta esitettävän tuloksen tai oman pääoman määrään. Aikaisemmin tase-erät on arvostettu alkuperäisiin hankintamenoihin
- Liikearvojen, eli goodwillin säännönmukainen vuosittainen poistaminen kuluna tuloslaskelmassa lopetetaan
- Vuokratut hyödykkeet tulee eräiden edellytysten täytyessä esittää taseessa varoina ja velkoina
- Yhtiöiden tulee arvioida aikaisempaa tarkemmin omaisuutensa taseessa olevien kirjanpitoarvojen ja käypien arvojen eroja. Mikäli omaisuuserän kirjanpitoarvo ylittää sen käyvän arvon, tulee tase-erästä kirjata tilikauden tulosta heikentävä arvonalennus. (Pörssisäätiö 2005.)

Kallunki, Lantto ja Sahlström (2008) selvittivät, mitkä standardit nimenomaisesti aiheuttivat eniten muutoksia suomalaiseen tilinpäätösnormistoon nähden. He käyttivät aineistonaan 91:n Suomessa listatun yhtiön IFRS-siirtymäraporttia vuosilta 2002-2004.

- Osakeperusteiset maksut (IFRS 2)
- Liiketoimintojen yhdistäminen (IFRS 3)
- Vaihto-omaisuus (IAS 2)
- Tuloverot (IAS 12)
- Aineelliset käyttöomaisuushyödykkeet (IAS 16)
- Vuokrasopimukset (IAS 17)
- Tuotot (IAS 18)
- Pitkäaikaishankkeet (IAS 11)
- Työsuhde-etuudet (IAS 19)
- Rahoitusinstrumentit, tilinpäätöksessä esitettävät tiedot ja esittämis-tapa (IAS 32)
- Omaisuuserien arvon alentuminen (IAS 36)
- Aineettomat hyödykkeet (IAS 38)
- Rahoitusinstrumentit, kirjaaminen ja arvostaminen (IAS 39)
- Sijoituskiinteistöt (IAS 40) (Kallunki ym. 2008: 43.)

Koska muutoksia oli paljon ja niiden vaikutukset saattoivat olla huomattaviakin, tuli yhtiöiden julkaista täsmäytyslaskelma IFRS:ään siirtymisen vaikutuksista. IFRS myötä huomio kiinnittyi aikaisempaa enemmän taseeseen, tuloksen sijaan. Taseessa etenkin oman pääoman määrään tuli jatkossa kiinnittää enemmän huomiota, sillä hankintahinnan sijaan IFRS:ä tase-eriä arvostetaan käypiin arvoihin. (Pörssisäätiö 2005.)

Esimerkiksi aineellisten käyttöomaisuushyödykkeiden kohdalla standardi IAS 16 poikkeaa suomalaisesta tavasta. Suomen normistossa käyttöomaisuudeksi katsotaan pysyviin vastaaviin kuuluvat esineet, erikseen luovutettavissa olevat oikeudet ja muut hyödykkeet, jotka on tarkoitettu tuottamaan tuloa useana tilikautena (Kirjanpitolaki 4:3-4 §). IAS 16 mukaan aineellinen käyttöomaisuushyödyke merkitään kirjanpitoon ensimmäisen kerran hankintamenoa arvostettuna, jos hankintameno on luotettavasti määritettävissä. Suomalainen lainsäädäntö mahdollistaa mutta ei velvoita sisällyttämään hankintamenoa kiinteitä menoja, mutta IAS 16 edellyttää, että myös kiinteät menot sisällytetään hankintamenoa. Suurin ero syntyy siitä, että myöhemmin käyttöomaisuus voidaan arvostaa edelleen hankintamenoa, tai käyttää uudelleenarvostusmallia, jossa käyttöomaisuus arvostetaan käypään arvoon uudelleenarvostushetkellä. Suomalaisessa tavassa käyttöomaisuushyödykkeitä ei saa uudelleenarvostaa, joskin aiempi lainsäädäntö mahdollisti sen rakennuksille. (Kallunki ym. 2008: 55-56.)

2.2.2 IFRS ja Yhdysvallat

Yhdysvaltojen tilinpäätöskäytännön (U.S GAAP) ja IFRS-normiston yhteensopivuutta on ajettu aktiivisesti 2000-luvun puolivälistä aina tähän päivään asti. Työ on edennyt hitaasti, eikä tavoite saavuttaa yhdenmukaisuus vuoteen 2011 mennessä toteutunut. Merkittäviä askelia on kuitenkin otettu, sillä yhdysvaltalaiset yritykset voivat jo laatia tilinpäätöksensä IFRS-standardien mukaisesti, jos ne täyttävät riittävät ehdot. Pelkästään Yhdysvalloissa toimivat yritykset eivät kuitenkaan saa laatia tilinpäätöstään IFRS muodossa (Haaramo ym. 2012: 6-8). Viime vuosina Yhdysvalloissa on keskusteltu siitä, pitäisikö Securities and Exchange Commission (SEC) asettaa IFRS standardien noudattaminen pakolliseksi yhdysvaltalaisille pörssiyrityksille. IFRS-standardistoa pidetään nykyisin vähintään yhtä laadukkaana kuin U.S GAAP-tilinpäätöskäytäntöä, ja käytännön eroja pieninä. Yhdysvalloissa suurin osa väestöstä on suoraan

tai epäsuoraan sijoittajia, minkä vuoksi sijoittajan rooli on siellä korostunut, samoin kuin IFRS-normistossa. (Haaramo ym. 2002: 6-8, Hail ym. 2010, De George ym. 2013.)

SEC:n päätös vapauttaa IFRS muodossa tilinpäätöksensä laativat ulkomaiset yhtiöt laatimasta myös U.S GAAP-mukainen tilinpäätös vuonna 2007 oli jo joidenkin arvioiden mukaan merkki siitä, että Yhdysvallat on menossa kohti IFRS:n käyttöönottoa. Seuraavana vuonna 2008 IFRS käyttö sallittiin yksityisille yrityksille, kun IASB lisättiin hyväksytyjen standardien asettajien listalle. SEC laati vuoden 2008 marraskuussa jopa suunnitelman, jonka mukaisesti IFRS olisi voinut tulla pakolliseksi jo 2014, ja olisi mahdollistanut suurimpien yhtiöiden valmistautumaan IFRS käyttöönottoon vuonna 2009. IFRS:ä nähtiin kuitenkin useita haasteita. Yhdysvaltalaisessa kirjanpito-käytännössä oli useita yksityiskohtaisia säädöksiä, joita tilintarkastajat pystyivät hyödyntämään. IFRS:n periaatelähtöisyyden myötä tilintarkastajien mahdollisuutta kyseenalaistaa johtajien ratkaisuja epäiltiin. Vaikka SEC oli selkeästi halukas pyrkimään kohti yhtä kansainvälistä standardistoa, epäilyjä vallitsi siitä, olisiko SEC valmis luopumaan asemastaan ylimpänä tulkintaelimenä taloushallinnon alalla Yhdysvalloissa. (Erchinger & Melcher 2007, Marden & Brackney 2009). Euroopan komissio (2015) suositti omassa IFRS-käyttöönottoa koskevassa arviossaan Yhdysvaltoja jatkamaan yhdenmukaisuuteen pyrkimistä, ja lopulta ottamaan IFRS:n käyttöön Yhdysvalloissa.

2.3 IFRS käyttöönotto

2.3.1 Käyttöönottoprosessi – Etelä-Korean esimerkki

IFRS Foundation – säätiö pyrkii helpottamaan eri valtioiden IFRS käyttöönottoa. Prosessi ei ole koskaan yksiselitteinen tai sama jokaiselle valtiolle. Säätiö tarjoaa kuitenkin yleisiä ohjeita, minkä lisäksi Etelä-Korean prosessista on laadittu kattava raportti, jonka toivotaan auttavan tulevia käyttöönottoprosesseja. Koska kyseessä on kattavin raportti valtiotasoisesta IFRS käyttöönotosta, käytetään sitä tässä tutkielmassa perustana. (Korean Accounting Institute 2013: 3.)

Etelä-Korean motivaationa IFRS-standardien käyttöönottoon oli parantaa korealaisten organisaatioiden tilinpäätöstietojen uskottavuutta koti- ja ulkomaalaisten sijoittajien

silmissä sekä vastata kansainväliseen kirjanpitoikäntöjen yhdenmukaistumiseen. Sen jälkeen kun päätös käyttöönotosta Koreassa oli tehty, hallitus muodosti 16 organisaatiosta koostuvan työryhmän, jonka tehtävänä oli kolmessa pienemmässä ryhmässä hallinnoida prosessia yleisesti ja huolehtia käyttöönottostrategiasta, hoitaa tilinpäätöstietojen ja lainsäädännön asioita käyttöönottoprosessissa ja analysoida kansallisen tilinpäätöstavan ja IFRS:n eroja sekä tehdä kansainvälistä yhteistyötä. 16 organisaatioon sisältyivät esimerkiksi strategian ja rahoituksen ministeriö, Korean julkisten osakeyhtiöiden yhdistys ja Korean Accounting Association yhdistys. (Korean Accounting Institute 2013, 15-18). Työryhmän muodostaminen noudattaa IFRS Foundation – säätiön ensimmäistä ohjetta, jonka mukaan käyttöönottoprosessilla täytyy olla yksi selkeä johtaja, ja kaikkien tulee tietää kuka se on. Korean tapauksessa jokaisella kolmella pienemmällä ryhmällä oli oma johtaja-organisaationsa.

Korean esimerkki on IFRS Foundation–säätiön dokumentoima esimerkki, mutta he huomauttavat että jokaisen valtion kohdalla prosessi on omanlaisensa. Korean raportti on laadittu niin, että tulevaisuudessa käyttöönottajat voisivat sitä hyödyntää. Raportissa käyttöönotto on jaoteltu valmistaviin vaiheisiin, joita ovat: 1) lakien ja asetusten uudistaminen vastaamaan IFRS ympäristöä, 2) IFRS standardien kääntäminen paikalliselle kielelle, 3) Tiedonanto, - ja säädösvaatimukset sekä 4) Yritysten valmistautuminen IFRS käyttöönottoon. (Korean Accounting Institute 2013: 2.)

Seuraavaksi raportissa käsitellään käyttöönoton alkaessa kohdattuja haasteita ja reaktioita. Vaikka Korea panosti erittäin paljon IFRS käyttöönottoon varautumiseen ja valmistautumiseen, kohtasivat tilinpäätöstietojen käyttäjät, laatijat ja tilintarkastajat suuria haasteita käyttöönoton yhteydessä. Vanhasta ja tutusta järjestelmästä oli suuri hyppäys IFRS:ään, jossa periaatteet olivat yksityiskohtaisia sääntöjä tärkeämpiä; taloudellinen merkitys tärkeämpi kuin oikeudellinen muoto; konsernitase tärkeämpi kuin yksittäiset tilinpäätöstiedot; ja käyvän arvon mittaaminen tärkeämpää alkuperäisen hankintamenon periaate. (Korean Accounting Institute 2013: 15.)

Taloudellisen merkityksen korostaminen ja vähäiset yksityiskohtaiset ohjeet lisäsivät yritysjohton ymmärrystä tilinpäätöstietojen tärkeydestä, ja huomattavasti lisäsi liitetietojen määrää. Haasteita aiheutti ylimmän johdon lisääntynyt harkintavalta tärkeiden kirjanpitoapojen soveltamisessa, sillä osa yrityksistä jatkoi vanhaan malliin ja osa

käytti hyväkseen IFRS sallimia vapauksia olla ilmoittamatta esimerkiksi operationaalista tuottoa. Tilintarkastajille koitui suurempi virheriski lisääntyneistä liitetiedoista. Monet yritykset päätyivät palkkaamaan lisää asiantuntijoita ja kouluttamaan henkilöstöään pystyäkseen vastaamaan IFRS tuomiin haasteisiin. Koreassa tiedostettiin haasteet, ja tilintarkastajille ja yrityksille tarjottiin halpaa ja jopa ilmaista tukea ja koulutusta. Tästä huolimatta erityisesti pienille yrityksille haasteet koituivat kalliiksi pienen henkilöstön toiminnan laajuuden vuoksi. Korea päätyi myös lopulta vaatimaan operatiivisen tuloksen ilmoittamista tilinpäätöstiedoissa, vaikka IFRS ei sitä vaadi. (Korean Accounting Institute 2013: 15-19.)

IFRS vaatimus saada kirjanpitokäytännöt vastaamaan taloudellista käyttötarkoitusta johti useisiin merkittäviin muutoksiin Koreassa. Muuttuneet kirjanpidolliset menettelyt vaikuttivat monilta osin ilmoitettavaan pääomaan, nettotulokseen, vastuisiin ja velka-asteeseen. Suurin haaste aiheutui yritysten kasvaneesta velkaisuudesta verrattuna kansallisen käytännön mukaisesti ilmoitettuihin tilinpäätöstietoihin. Koreassa kuitenkin käytiin tiivistä keskustelua hallituksen sisällä, sekä yritysten, tilintarkastajien, lainsäätäjien ja KASB (Korean Accounting Standard Board) välillä, ja useita myönnytyksiä tehtiin helpottamaan siirtymää. (Korean Accounting Institute 2013:19 - 22.)

IFRS muutti konsernilaskennan periaatteita Koreassa sillä seurauksella, että konsernitiilinpäätöksiin sisällytettiin enemmän tytäryhtiöitä, mutta niiden kokonaisvarallisuus väheni. Tämä kokonaisvarallisuuden vähentyminen konsernilaskennassa johtui siitä, että toisin kuin aiemmin, IFRS mukaisesti siihen ei laskettu mukaan sellaisia suuria tytäryhtiöitä, joiden tosiasiallista hallintaa emoyhtiöllä ei ollut, eli omistusosuus oli 50 % tai vähemmän. Suurimmat haasteet konsernitiilinpäätöksen edellyttämisestä yksittäisten yritysten tilinpäätösten sijaan johtuivat verojen ja osinkojen laskemisesta, sillä niissä käytettiin pohjana yritystason tilinpäätöstietoja. Korealaiset pyysivätkin IASB:lta poikkeuslupaa vapauttaa osa yrityksistä konsernitiilinpäätökseen siirtymisestä, jotta verotus ja osinkolaskenta ehdittäisiin saamaan kuntoon lainsäädännöllisesti. (Korean Accounting Institute 2013: 22-24.)

Kirjanpitoerien arvostaminen käypään arvoon (*Fair value*) tilinpäätöstietoja käyttäviä hyödyttävällä tavalla edellyttää, että se tehdään luotettavalla tavalla. Kun arvostus käypään arvoon tehdään oikein, pitäisi yritysten tuottaa olennaisempaa taloudellista informaatiota, jota voidaan käyttää päätöksenteon tukena. Toisaalta käypä arvo on esimerkiksi muuttuvien markkinakorkojen vuoksi epävakampi, eli sen volatilitteetti on suurempi, kuin hankintameno-olettamaan perustuvilla arvoilla. Koreassa muutoksia kirjanpidossa piti tehdä koskien erää, jotka olivat rahoitusomaisuus – ja vastuut, työsuhteen jälkeiset erät, käyttöomaisuushyödykkeet, aineettomat hyödykkeet sekä sijoitukset. (Korean Accounting Institute 2013: 24-26.)

Muutosten tueksi Etelä-Koreassa oli tarpeen ryhtyä tukeviin toimenpiteisiin. Käyvän arvon määrittämisen tarkkuuden parantamiseksi ryhdyttiin kehittämään tietoisuutta ja ymmärrystä määrittämenetelmästä, esimerkiksi laatimalla ja julkaisemalla käyttöön-oton oppaita ja luomalla järjestelmiä, joiden kautta toimittaa koulutusta. Ennen kaikkea luotuja oppaita ja järjestelmiä jaettiin laajalla verkostolla. Toinen toimenpide oli ulkoisten arvostusasiantuntijoiden laatimien raporttien luotettavuuden varmistaminen. Muita toimenpiteitä olivat tilinpäätössääntöjen päivittäminen, sekä itsenäisten arvostusasiantuntijoiden hallinnoiminen säädöksin, koska niiden merkitys kasvoi huomattavasti. Korean Accounting Standard Board, eli KASB sekä muut elimet järjestivät myös kokouksia ja seminaareja, joissa etsittiin tapoja parantaa käyvän arvon käyttöä ja ymmärtämistä, sekä edistää itsenäisten arvonmäärittämissasiantuntijoiden luotettavuutta. (Korean Accounting Institute 2013: 26-29.)

2.3.2 Käyttöönnoton seuraukset

Ball (2006) kuvasi IFRS säädösten tähtävään kansainväliseen yhdenmukaisuuteen tilinpäätöstietojen raportoinnissa, missä ne hänen mielestään olivatkin onnistuneet erinomaisesti; lähes sata valtiota, mukaan lukien kaikki Euroopan unionin valtiot, olivat ottaneet sen käyttöönsä. Hän totesi, että IFRS tasaisesti omaksuttuna parantaisi sijoittajien asemaa suoraan ja epäsuoraan muun muassa siksi, että yritysten johdolla olisi vähemmän keinoja manipuloida tilinpäätöksiä, tuotot olisivat helpommin ymmärrettäviä ja tilinpäätöstiedot olisivat kansainvälisesti paremmin vertailukelpoisia. Hän esitti huolensa käyvän arvon suosimisesta (*fair-value accounting*) ja erityisesti siitä, että koska IFRS säädösten noudattamista ei valvo mikään tuomiovaltainen elin, kuka

tahansa voi ottaa julkisesti IFRS:n käyttöön, mutta kuitenkin käytännössä olla noudattamatta sitä. Tätä ongelmaa hän kutsui vapaa-matkustajaongelmaksi, jonka hän arveli jo olevan olemassa IFRS:n laajan levinneisyyden perusteella. Hän ei ollut täysin vakuuttunut myöskään siitä, että täysin globaalia säädöskokoelmaa tulisi tavoitella, koska lopulta laskentatoimen käytännöt, politiikka ja talouden ja toimialojen luonteet ovat aina paikallisia. (Ball 2006.)

IFRS:n käyttöönotto on osoittautunut kalliiksi. Tutkimuksissa on havaittu, että ei ole yhtä oikeaa tapaa laskea, kuinka kalliiksi käyttöönotto tarkalleen tulee, koska se riippuu yrityksen koosta, toimialasta, liiketoiminnan monimutkaisuudesta (*complexity*) sekä siitä, kuinka suurelta osin IFRS-säädökset koskevat yritystä. Pienille yrityksille käyttöönotto on osoittautunut suhteessa kalliimmaksi kuin suurille, mahdollisesti siksi että niille koituu enemmän pysyviä kustannuksia (*fixed costs*). Suuremmilla yhtiöillä valmiudet esimerkiksi tilintarkastuksen osalta ovat paremmat jo valmiiksi. (The Institute of Chartered Accountants in England and Wales 2007, De George ym. 2013.)

Vuonna 2007 tehdyssä tutkimuksessa pienimpien julkisten osakeyhtiöiden, joiden liikevaihto oli alle 500 miljoonaa euroa vuodessa, IFRS kulut olivat keskimäärin 0,31 % liikevaihdosta. Suurimpien yhtiöiden, joiden liikevaihto ylitti 5 miljardia euroa, IFRS kustannukset olivat keskimäärin 0,05 % liikevaihdosta. Arvio käyttöönottoa seuraavana vuoden vastaaville luvuille olivat pienimmille yhtiöille 0,03 % liikevaihdosta ja suurimmille 0,008 % liikevaihdosta. (The Institute of Chartered Accountants in England and Wales 2007.)

Kun Etelä-Korea otti laajamittaisesti käyttöön IFRS:n, sen onnistumista seurattiin hyvin tarkasti. Seurannan pohjalta laaditussa raportissa kiinnitettiin huomiota myös käyttöönoton seurauksiin vuosi sen jälkeen. Suoria seurauksia havaittiin neljä, minkä lisäksi havaittavissa oli lukuisia epäsuoria seurauksia. (Korean Accounting Institute 2013.)

Raportin mukaan ensimmäinen käytännön seuraus oli vapautus kahden erimallisen tilinpäätöksen laatimisesta. IFRS malliset tilinpäätökset hyväksytään lähes kaikissa ulkomaisissa pörseissä. Yhdysvalloissakin ulkomaiset yhtiöt on vapautettu selvittä-

mästä IFRS ja U.S GAAP eroja, jos ne laativat tilinpäätöksensä IFRS muodossa. Tämän vuoksi korealaisyrietykset jotka olivat jo listautuneet Yhdysvalloissa tai suunnittelivat sitä, tulivat tekemään huomattavia säästöjä taloudellisessa raportoinnissa. (Korean Accounting Institute 2013: 29.)

Yhden tilinpäätöksen laatimisesta seurasi myös se, että paikalliset yhtiöt pystyivät aikaa ja kuluja säästämään toimittamaan tilinpäätöstietonsa ulkomaisille osakkeenomistajille tai mahdollisille sijoittajille. Raportin mukaan se auttaa yhtiöitä kehittämään sijoittajasuhteita systemaattisemmiksi ja dynaamisemmiksi, sillä se nopeuttaa ja parantaa taloustietojen analysointia ja vertaamista ulkomaisiin yrityksiin samalla toimialalla. (Korean Accounting Institute 2013: 30.)

Toinen käytännön seuraus oli laskentatoimen läpinäkyvyyden parantuminen (*Accounting transparency*). Etelä-Korea oli pitkään kärsinyt heikon laskentatoimen läpinäkyvyyden maineesta, eikä syyttä. 1990-luvulla maa ajautui talouskriisiin, jonka syynä pidettiin nimenomaan heikkoa laskentatoimen näkyvyyttä. Raportin mukaan IFRS käyttöönoton ei kokonaan uskottu poistavan niin sanottua ”Korea-alennusta”, joka tarkoittaa korealaisyhtiöiden aliarvostamista epäluotettavuuden takia, mutta maan perusteellinen omistautuminen IFRS käyttöönottoon ja läpinäkyvyyden tärkeyden kouluttaminen yrityksille, tilintarkastajille ja lainsäätäjille on kasvattanut ulkomaista luottamusta. (Korean Accounting Institute 2013: 30.)

Kolmas käytännön seuraus IFRS käyttöönotosta Etelä-Koreassa oli maan parantunut kansainvälinen asema. IFRS:n ottaminen onnistuneesti käyttöön heti Euroopan unionin ja Kanadan perässä paransi ulkomaiden silmissä maan laskentatoimen infrastruktuuria, ja teki Etelä-Koreasta esimerkin muille Aasian maille, jotka ryhtyivät harkitsemaan IFRS:n käyttöönottoa. Kohonneen maineen ansiosta Korea on myös ryhtynyt aktiiviseksi toimijaksi kansainvälisellä tasolla, pyrkien edistämään ja kehittämään kirjanpitostandardeja useiden valtioiden kanssa, ollen itse vetäjän roolissa. (Korean Accounting Institute 2013: 31.)

Neljänneksi yritykset ja tilintarkastajat omaksuivat periaatelähtöisen ajattelun (*principle-based*), vanhan sääntölähtöisen ajattelun sijaan (*rule-based*). Tämä ilmenee siten,

että he yhdessä aktiivisesti keskustellen pyrkivät tuottamaan sellaisia taloudellisia tietoja, jotka parhaiten kuvaavat yritysten tilannetta, eikä pelkästään noudattamaan kirjoitettuja sääntöjä. Myös suuret laskentatoimen ja kirjanpidon yritykset Koreassa ryhtyivät järjestämään säännöllisiä tapaamisia IFRS liittyen. Aktiivinen toiminta yritysten, tilintarkastajien ja kirjanpitoyritysten kesken ja sisällä johti siihen, että Korea ryhtyi aktiivisesti osallistumaan IFRS kehittämiseen, sen sijaan että se olisi ollut passiivinen omaksuja. (Korean Accounting Institute 2013: 31.)

Epäsuoria seurauksia IFRS:n käyttöönotosta Etelä-Koreassa oli raportin mukaan: eilistautuneiden yritysten vapaaehtoinen IFRS-käyttöönotto, IFRS laajeneminen julkiselle sektorille, hallituksen talouden läpinäkyvyyden kehittämissäpyrkimysten lisääntyminen, laskentatoimen läpinäkyvyyteen liittyvän foorumin ja organisaation perustaminen, sekä kirjanpidon ammattilaisten, kuten CPA-tutkinnon suorittaneiden, lisääntynyt palkkaaminen yrityksiin. (Korean Accounting Institute 2013: 32 - 34.)

IFRS käyttöönoton seurauksia on tutkittu akateemisesti useissa kymmenissä artikkeleissa. Costa Lourenço, Mota de Almeida Delgado ja Castelo Branco hyödynsivät *Social Sciences Citation Indexiä* (SSCI) analysoidakseen näistä 67 vuosien 2000 ja 2013 väliltä. SSCI:n avulla he tutkivat, mitkä olivat tieteellisten artikkeleiden tukemat IFRS käyttöönoton seuraukset. SSCI:ssä olevat artikkelit oli julkaistu alan tärkeimmissä julkaisuissa, kuten *Journal of Accounting*, *Accounting Horizons*, *Accounting and Business Research*, ja *The Accounting Review*. (Costa Lourenço & Mota de Almeida Delgado 2015.)

IFRS käyttöönoton vaikutus informaation laatuun (*Information Quality*).

Tutkimusmenetelmässä, SSCI, mukana olleista julkaisuista oli yhteensä 14 tutkimusta, jotka osoittivat informaation laadun parantuneen IFRS:n käyttöönoton myötä. Laadulla tarkoitetaan tässä esimerkiksi korkeaa olennaisuutta (*Relevant Value*) ja matalaa lopputuloshallintaa (*Outcome Management*). Toisaalta kuudessa tutkimuksessa havaittiin ristiriitaisia seurauksia. Tässä havaittiin että Euroopan maissa, joissa toimeenpano on tehokasta, vaikutukset olivat positiivisia, mutta kehittyvissä maissa vaikutusta ei ollut lainkaan. Lisäksi vaikutus oli positiivinen Goodwillin oikean arvon määrittä-

misessä, mutta negatiivinen tunnistettavien aineettomien hyödykkeiden arvonmäärittämisessä. Neljässä tutkimuksessa päädyttiin nollavaikutukseen. Esimerkkinä mainittakoon tutkimus, jonka mukaan Suomessa paikallisten taloustietojen muuttaminen IAS-muotoon ei merkittävästi lisännyt informaation arvoa, vaikka joidenkin yksittäisten tilinpäätöserien kohdalla näin olisikin (Niskanen, Kinnunen & Kasanen 2000). Lopuksi kahdessa tutkimuksessa havaittiin negatiivisia vaikutuksia Saksassa ja joissain valtioissa ympäri maailmaa. Tästä artikkelin kirjoittajat päättelivät, että informaation laatu on heikompi silloin, kun se tuotetaan IFRS-ympäristössä paikallisten standardien sijaan. (Costa Lourenço & Mota de Almeida Delgado 2015.)

IFRS-käytönoton vaikutus pääoma- ja/tai luottomarkkinoihin

16 tutkimuksessa havaittiin, että IFRS-käytönotolla oli positiivinen vaikutus pääomamarkkinoihin. Vaikutukset ovat positiivisia silloin, kun IFRS parantaa toimintaolosuhteita pääomamarkkinoilla, koska silloin se vähentää pääomakustannuksia, vähentää toimintojen samanaikaisuutta (*synchronicity of actions*), sekä lisää institutionaalisten ja ulkomaisten sijoittajien mielenkiintoa. Vaikutuksen suuruus riippuu kuitenkin useasta tekijästä. Paikallisen kirjanpitonormiston ja IFRS:n väliset eroavaisuudet, parempi täytäntöönpano, informaation läpinäkyvyyden parantuminen, sekä Common Law-vallitsevana oikeuskäytäntönä kasvattivat vaikutuksia valtiotasolla. Yritystasolla alhainen informaation laatu ennen IFRS-käytönottoa, suurempi motivaatio raportoida läpinäkyvästi, alhaisempi oikeudenkäyntiriski ja suurempi riski velkasitoumuksista olivat puolestaan vaikutusta lisääviä syitä. Kuudessa tutkimuksessa havaittiin vaihtelevia vaikutuksia, ja kahdessa tutkimuksessa nollavaikutus. Negatiivisia vaikutuksia ei havaittu, vaan vaihtelevatkin tulokset olivat joko positiivisia tai nollavaikutuksia. Kahdessa tutkimuksessa havaittiin positiivinen vaikutus luottomarkkinoihin luoton hinnan ja luonteen sekä ulkomaisten luottotajien ja luottoluokitusten osalta. (Costa Lourenço & Mota de Almeida Delgado 2015.)

IFRS-käytönoton vaikutus analyytikoiden toimintaan

Kuudessa tutkimuksessa havaittiin positiivinen vaikutus analyytikoiden toimintaan. Vaikutus katsottiin positiiviseksi silloin, kun IFRS, suhteessa paikalliseen normistoon, paransi analyytikoiden kykyä ennustaa. Vaikutuksen oli suurempi, jos yritys sijaitsi

valtiossa, jossa IFRS:n ja paikallisen normiston erot olivat suuria. Ennustettavuutta paransivat myös yritykset, joiden tuottaman informaation laatu ja vertailtavuus parantivat IFRS käyttöönoton seurauksena, yritykset joiden kotimaassa oli tehokas toimeenpano ja yritykset joilla oli motivaatiota pyrkiä läpinäkyvään raportointiin. (Costa Lourenço & Mota de Almeida Delgado 2015.)

IFRS käyttöönoton vaikutus informaation vertailtavuuteen

Kaksi tutkimusta osoitti empiiristä näyttöä IFRS:n käyttöönoton positiivisesta vaikutuksesta yritysten tuottaman informaation vertailtavuuteen, verrattuna tilanteeseen, kun käytössä oli paikallinen normisto. Vaikutus oli suurempi silloin, kun kyseessä oli eurooppalaiset yritykset, joiden kotimaassa vallitsi sama oikeusjärjestelmä. Jos IFRS oli otettu vapaaehtoisesti käyttöön, oli vaikutus suurempi. Merkitystä oli myös sillä, vertailtiinko informaation yhdenmukaisuutta Euroopan sisällä vai yhdessä yhdysvaltalaisyritysten kanssa. Vertailtavuus yhdysvaltalaisyritysten kanssa oli parempi Common Law mailla, mailla joilla oli tehokas toimeenpano, ja jotka ottivat IFRS:n käyttöön pakollisena (Costa Lourenço & Mota de Almeida Delgado 2015). Kiinnostavaa kyllä, yhden tutkimuksen mukaan eurooppalaisille yrityksille, joilla oli arvopaperitoimintaa Yhdysvalloissa, IFRS käyttöönotto Yhdysvaltojen paikallisen normiston sijasta heikensi vertailtavuutta, jos se otettiin käyttöön pakollisena. Vaikutusta sen sijaan ei ollut, jos se otettiin käyttöön vapaaehtoisesti (Gray, Linthicum & Street 2009).

IFRS käyttöönoton vaikutus informaatiokustannuksiin (*Information cost*)

Kolme tutkimusta osoitti empiiristä näyttöä siitä, että IFRS käyttöönotolla oli negatiivinen vaikutus informaatiokustannuksiin. Tämä tarkoitti että käyttöönotto aiheutti lisää kustannuksia, etenkin tilintarkastuskustannuksia. Kustannukset kasvoivat eniten yrityksillä, joiden tilintarkastusprosessi oli monimutkainen, sekä sellaisten joiden kotimaassa oli heikompi toimeenpano ja suuri ero paikallisten normien ja IFRS välillä (Kim, Liu & Zheng 2012, De George ym. 2013, Costa Lourenço & Mota de Almeida Delgado 2015). Näihin tutkimustuloksiin palataan seuraavassa kappaleessa, kun käsitellään IFRS vaikutuksia nimenomaan tilintarkastuskustannuksiin.

IFRS käyttöönoton vaikutus informaation käyttöön

Kaksi tutkimusta osoitti empiiristä näyttöä yritysten tuottaman informaation käytön lisääntymisestä IFRS käyttöönoton myötä. IFRS mukaisesti tuotettu kirjanpitoaineisto koetaan laadukkaampana, minkä vuoksi sen käyttö johtajien palkitsemisessa ja sijoituspäätöksenteossa lisääntyi. Vaikutus oli suurempi valtioissa, joissa IFRS ja paikallisten normien ero oli suuri, joissa on kansainvälisesti toimivia yrityksiä ja joilla on vähän kooltaan samanlaisia, kansallisia yrityksiä samalla toimialalla. Vaikutus on myös suurempi kilpailluilla toimialoilla, joilla kilpailijat toimivat ulkomailla. (Costa Lourenço & Mota de Almeida Delgado 2015.)

Callao, Ferrer, Jarne ja Laínez (2009) tutkivat artikkelissaan IFRS:n pakollisen käyttöönoton vaikutuksia Euroopan unionissa selvittääkseen, olivatko vaikutukset samanlaisia ja oliko vaikutuksilla yhteyttä perinteisiin laskentatoiminnallisiin järjestelmiin. He havaitsivat, että EU maat pystyttiin vaikutusten samankaltaisuuden perusteella jakamaan neljään ryhmään: 1) Tanska, Alankomaat, Irlanti ja Ruotsi. 2) Espanja, Suomi, Ranska, Italia ja Yhdistyneet kuningaskunnat. 3) Kreikka ja 4) Portugali. Tämän havainnon perusteella tutkijat totesivat, että IFRS käyttöönotolla oli merkittäviä, erilaisia vaikutuksia Euroopan unionin jäsenvaltioissa, eikä yhteyttä perinteisiin laskentatoiminnan ja kirjanpidon tapoihin ollut. (Callao ym. 2009.)

De George, Li ja Shivakumar (2016) laativat kattavan kirjallisuuskatsauksen IFRS käyttöönoton vaikutuksista. He tiedostivat että IFRS alkuvaihetta tutkittaessa vallitsi pääosin yhteisymmärrys siitä, että IFRS paransi läpinäkyvyyttä, alensi pääomakustannuksia, paransi valtioiden välistä sijoittamista, paransi tilinpäätösten vertailtavuutta ja sai kansainväliset analyytikot seuraamaan useampia yrityksiä, vaikkakin tulokset vaihtelivat voimakkaasti eri valtioiden ja yritystenkin välillä. Uudempien tutkimusten perusteella näyttää siltä, että osa IFRS käyttöönoton alkuvaiheen hyödyistä ei niinkään ollut IFRS ansiota, vaan seurausta toimeenpanon muutoksista. IFRS käyttöönottoon liittyvää tutkimusta on edelleen vähän, tutkimuksissa on usein puutteita erityisesti kansainvälisessä vertailtavuudessa, eivätkä tutkimusmenetelmät ole yhdenmukaisia. Näistä syistä johtuen edelleen on vaikeaa vetää johtopäätöksiä IFRS käyttöönoton vaikutuksista. Tulokset ovat erilaisia riippuen myös siitä, onko käyttöönotto ollut vapaaehtoinen vai pakollinen. Kun keskitytään vain pääomamarkkinapohjaisiin laadun tekijöihin, kuten osakelividiteetti, vaihdon volyyymi tai hintareaktiot tulosjulkistuksiin,

ainakin joissain valtioissa IFRS positiivinen vaikutus raportoinnin laatuun on voimakas. (De George ym. 2016.)

Euroopan komissio (2015) on laatinut Euroopan unionin neuvostolle ja parlamentille kertomuksen, jossa arvioidaan kansainvälisten standardien käyttöönoton onnistumista IASB:n tavoitteiden mukaisesti, eli läpinäkyvyyden, vertailukelpoisuuden ja tehokkuuden näkökulmasta. Kertomuksen mukaan tilinpäätösten läpinäkyvyys on parantunut kirjanpidon laadun, ja tilinpäätöksessä esiintyvien tietojen parantumisen myötä. Analyytikoiden ennusteiden laatu oli myös parantunut, yhdessä muiden markkinaodotusten. IFRS muotoisten tilinpäätösten laatu todettiin hyväksi, mutta niiden laatimisen monimutkaisuus, ja standardien muutoksista aiheutuvat kustannukset aiheuttivat kritiikkiä. Pääomamarkkinoiden tehokkuuden lisääntymisestä kertomuksessa esitettiin todisteiksi likviditeetin paraneminen, alentuneet pääomakustannukset, rajat ylittävien liiketoimien lisääntyminen, pääoman helpompi saatavuus Euroopan unionin tasolla ja maailmanlaajuisesti sekä sijoittajien luottamuksen ylläpito ja parantunut sijoittajien suoja. Toisaalta käyvän arvon painotuksen vaikutuksesta finanssikriisin pahentumiseen komissio löysi vaihtelevaa näyttöä, joka johtuu pääosin siitä, että kun markkinat ovat liian optimistisia tai pessimistisiä, arvot voivat olla liioiteltuja (Euroopan komissio 2015.)

3 TILINTARKASTUSKUSTANNUKSET

Tässä luvussa käsitellään tilintarkastuskustannuksia. Aluksi käsitellään lyhyesti tilintarkastuskustannusten määritelmää Simunic (1980) mallin pohjalta. Seuraavaksi selvitetään, mitkä ovat tutkijoiden mielestä tilintarkastuskustannusten tärkeimmät tekijät, eli vastataan tutkielman ensimmäiseen tutkimuskysymykseen: Mitkä muuttujat vaikuttavat tilintarkastuskustannusten muutokseen? Luvun loppu on tutkielman teoriaosuuden tärkein osa, ja siinä käsitellään IFRS standardien vaikutusta tilintarkastuskustannuksiin, ja tällä vastataan toiseen tutkimuskysymykseen: Miten IFRS:n käyttöönotto on vaikuttanut tilintarkastuskustannuksiin aikaisempien tutkimusten perusteella? Aineistona käytetään tieteellisiä julkaisuja.

3.1 Tilintarkastuskustannukset

Tilintarkastuskustannusten määräytymistä on tutkittu ansiokkaasti. Simunic (1980) halusi tutkia tilintarkastusalaa kilpailunäkökulmasta käyttäen kustannustietoja. Tätä varten hän määritteli prosessin, jolla kustannukset määräytyvät. Simunic määritteli muuttujat a , q , v ja c

a = Tarkastettavan sisäiseen taloushallintoon käyttämien resurssien määrä

q = Tilintarkastajan tilintarkastukseen käyttämien resurssien määrä

v = Tarkastettavan sisäiseen taloushallintoon käyttämien resurssien yksikköhinta

c = Tilintarkastajalle tarkastusprosessista aiheutuvat yksikkökustannukset, sisältäen vaihtoehtoiskustannukset (*opportunity costs*)

Yksinkertaisimmillaan tilintarkastuskustannukset voidaan ilmoittaa muodossa *audit fees* = pq , missä ”audit fees” tarkoittaa tilintarkastuskustannuksia, ” p ” ulkoisen tilintarkastuksen yksikköhintaa tarkastettavalle ja ” q ” kuvaa ostettuja tilintarkastuspalveluita yksiköinä. Kumpikin osapuoli, tilintarkastaja ja tarkastettava pyrkivät maksimoimaan tuottoensa, mikä tarkastettavan kohdalla tarkoittaa tilinpäätösraportoinnista aiheutuvien

kustannusten minimointia, ja tilintarkastajan kohdalla tarkastusprosessin tuoton maksimointia. Simunic kuitenkin tiedostaa, että vain pq kokonaisuutena on havaittavissa (*observable*), sillä se on hinta, jonka tarkastettava lopulta maksaa. Yksikköhinta p on tilintarkastajan ei-havaittava (*unobservable*) tilintarkastustoimesta, q , jota ei myöskään voi havaita. Kuitenkin kun resurssienkäyttö oletetaan tehokkaaksi, pq ja va ovat yhteismitallisia. Yhdessä pq ja va muodostavat sisäisen taloushallinnon kokonaiskustannuksen tarkastettavalle. Simunic (1980) olettaa ulkoisen tilintarkastuksen olevan tarkastettavan tilinpäätöstietojen raportointijärjestelmän alakategoria, jonka hyöty tarkastajalle ja tarkastettavalle on mahdollisten oikeudellisten tuottamusvastuiden (legal liabilities) välttämistä. Lyhyesti ilmaistuna Simunicin perinteisessä mallissa tilintarkastuskulut koostuvat tilintarkastustyön aiheuttamista kuluista ja tilintarkastajan kantaman asiakaslähtöisen liiketoimintariskin odotettavissa olevista kuluista (Simunic 1980, Schadewitz & Vieru 2008.)

3.1.1 Mikrotason muuttujat tilintarkastuskustannuksissa

Tilintarkastuskustannusten määrittäviä tekijöitä on tutkittu kattavasti. Kenties tärkeimmän työn teki Simunic (1980) määritellään tärkeimmiksi tekijöiksi tarkastettavan yrityksen koon, tarkastettavan yrityksen kompleksisuuden ja tarkastettavan yrityksen riskisyyden. O'Keefe, Simunic & Stein (1994) myöhemmin osoittivat, että nämä tekijät selittävät yli 80 % tilintarkastuskustannuksista. Näiden tekijöiden muuttujien määrittäminen poikkeaa kuitenkin toisinaan merkittävästikin toisistaan tutkimuksesta riippuen.

Tarkastettavan yrityksen koko (*Auditee Size*)

Tilintarkastuskustannusten suuruutta määrääviä tekijöitä tutkittaessa tärkeimmäksi on tavallisesti havaittu tarkastettavan yrityksen koko (*auditee size*). Simunic (1980) mukaan yrityksen koolla tarkoitetaan varojen (*assets*) kokonaismäärää vuoden lopussa. Hän perusteli varojen merkitystä sillä, että varojen arvostaminen oli yleensä puutteellinen oikeustapauksien pohjana olevissa tilinpäätöksissä. Simunic (1980) nosti esille myös sen, että lopputaseen todentaminen samalla epäsuorasti todentaa ilmoitetut tulot. Sitten tutkijat ovat käyttäneet kokonaisvarojen luonnollista logaritmia yrityskoon perusteena parantaakseen tilastollisen analysoinnin tarkkuutta. (Francis & Stokes 1986, Palmrose 1986, O'Keefe, Simunic & Stein 1994, Craswell, Francis & Taylor

1995, Craswell & Francis 1999, Bell, Landsman & Shackelford 2001, Casterella, Francis, Lewis & Walker 2004, Carson & Fargher 2007). Esimerkiksi Bell ym. (2001) havaitsivat positiivisen korrelaation varojen luonnollisen logaritmin (*ln ASSETS*) ja tuntihinnan (*fee per hour*) välillä. Varojen luonnollista logaritmia yrityskoon mittarina käyttivät myös suomalaiset Nikkinen ja Sahlström 2005 tutkiessaan yrityskohtaisten riskien roolia tilintarkastushinnoittelussa Yhdistyneessä kuningaskunnassa, sekä Schadedwitz ja Vieru (2008) tutkiessaan IFRS käyttöönoton aiheuttamien muutosten laajuuden suhdetta tilintarkastuskustannuksiin. Toisaalta Firth (1985) havaitsi verratessaan kokonaisvarojen logaritmin ja neliöjuuren selitysasetta, että jälkimmäinen oli parempi selittäjä.

Kokonaismyyntejä on myös toisinaan käytetty kuvaamaan tarkastettavan yrityksen kooka. Näin teki esimerkiksi Wallace (1984), jonka havaintojen mukaan se oli tilastollisesti merkittävä selittäjä.

Mielenkiintoisena poikkeuksena viimeaikaisiin tutkimuksiin Fleischer ja Goettsche (2012) vertasivat varojen luonnollisen logaritmin, myyntien luonnollisen logaritmin, ja kokonaistyöntekijöiden määrän luonnollisen logaritmin selityskykyä Saksassa. Heidän tuloksissaan työntekijöiden lukumäärän luonnollisen logaritmin selityskyky oli paras, ja he esittivätkin että kun tutkitaan tilintarkastuskustannuksia, pitäisi yrityskoon mittarina käyttää nimenomaan työntekijöiden lukumäärän luonnollista logaritmia, joka ei ole kirjanpitoaineistoon perustuva luku. Heidän perustelunsa on se, että se on vakioisempi ajan kuluessa eikä siihen liity keskinäisen riippuvuuden riskiä muiden talouslukujen kanssa.

Havainnot yrityksen koon ja tilintarkastuskulujen korrelaatiosta ovat ristiriitaisia. Toisaalta suuremmilla yrityksillä on paremmat sisäiset kirjanpitojärjestelmät sekä tehokkaampi sisäinen tilintarkastus, mikä osaltaan myös tekee ulkoisesta tilintarkastuksesta helpompaa, kun tarkastettava osallistuu tilintarkastusprosessiin (Simunic 1980, Wallace 1984, Palmrose 1986). Tosin, kuten O'Keefe, Simunic & Stein (1994) havaitsivat, aina sekään ei pidä paikkaansa. Heidän tutkimuksessaan yritysten laajalla, keskitasoisella tai vähäisellä sisäiseen kontrolliin panostamisella ei ollut mitään tilastollisesti

merkittävää vaikutusta tilintarkastukseen käytettyihin tunteihin. Tutkijat yllättyivät tuloksesta ja arvelivat sen johtuneen toimialasta, johon vastanneet yritykset enimmäkseen kuuluivat, eli tuotanto, - ja tukku/vähittäiskauppa.

Suuremmilla yrityksillä on esitetty olevan enemmän neuvotteluvaltaa verrattuna pieniin yrityksiin, ja se on ilmennyt pienempinä tilintarkastuskustannuksina. Tällöin pienemmät (varallisuus alle 120 miljoonaa dollaria) yritykset maksavat tilintarkastuspreemiota (*audit premium*) (Casterella ym. 2004). Neuvotteluvoiman suhteen on myös päädytty täysin päinvastaiseenkin tulokseen (Carson & Fargher 2007). Myös Fleischer ja Goettsche (2012) tutkiessaan Saksan tilintarkastuskustannuksia totesivat, että yrityskoon ja tilintarkastuskustannusten välillä vallitsee positiivinen korrelaatio; yrityskoon kasvaessa tilintarkastuskustannuksetkin kasvavat. Ristiriitaisuutta lisää se, että täysin päinvastoin kuin Castarella ym. (2004), huomattavan suurilla yrityksillä on myös havaittu tilintarkastuspremio (*audit premium*) (Craswell ym. 1995). Negatiivisen korrelaation havaitsi aikanaan myös Firth (1985). Ei-lineaarisuuden tarkastettavan yrityksen koon ja kustannusten välillä havaitsivat Australiassa pörssiin listautumisten yhteydessä Mayhew & Wilkins (2003).

Selittäviä tekijöitä ristiriitaisille havainnoille on yritetty useissa artikkeleissa saada selville. Tutkijoita on kiinnostanut muun muassa se, että veloittavatko suuret tilintarkastusyrietykset (*Big N*) johdonmukaisesti suurempia kuluja, onko näiden tarkastustulos johdonmukaisesti muita parempaa, aiheuttaako tilintarkastuksen keskittyminen muutamalle toimijalle keinotekoista hintojen korkeana pitämistä tai joutuvatko pienet yritykset johdonmukaisesti tyytymään korkeampaan hinnoitteluun. Mistään näistä tekijöistä ei ole saatu kiistatonta näyttöä. Esimerkiksi jo Simunic (1980) havaitsi, että yhtä lukuun ottamatta kaikki suuret tilintarkastuspalvelujen tarjoajat (Big 8) perivät vähemmän tilintarkastuskuluja, kuin pienet. Tämä oli osoitus skaalatalouden eduista (*Economies of Scale*) suurille tilintarkastusyhteisöille. Kun volyyymi eli ostettujen tilintarkastuspalvelujen määrä on suurempi, voidaan laskuttaa alhaisempaa tuntihintaa.

Palmrose (1986) tulokset olivat ristiriidassa Simunic (1980) tulosten kanssa. Hänen tuloksissaan Big N ryhmään kuulumisen ja kustannusten suhde oli positiivinen, oletettavasti paremman laadun takia. Kuitenkin hänenkin tuloksissaan kun kyse oli suuresta tarjoajasta ja suuresta tarkastettavasta, kustannukset olivat alemmat.

Yrityskoon kohdalla yksi selittävä syy voi kuitenkin olla se, kuten Palmrose jo omia tuloksiaan Simunic (1980) vastaaviin verratessaan totesi, että tavallisesti on tutkittu suhteellisen pieniä yrityksiä suurella aineistolla. Tämän vuoksi koon ja kustannusten suhde on positiivinen, joskin ei-lineaarinen, sillä suurempi koko lisää tarkastajien työtä, mutta sisäiset tarkastusmenetelmät - jotka ovat tyypillisiä suurimmille yrityksille - puolestaan vähentävät sitä. (Simunic 1980, Wallace 1984, Palmrose 1986, Yardley, Kauffman & Cairney 1992, Mayhew & Wilkins 2003.)

Ristiriitaisuudet tuloksissa voidaan nähdä niinkin, että ne ovat kaikki tavallaan oikeassa. O'Keefe, Simunic & Stein (1994) ilmaisivat tarkastettavan yrityksen koon ja tilintarkastuskulujen suhteen alhaalta konkaaviksi. Tämä selittää sen, miksi tutkimuksissa tilintarkastuskustannukset kasvavat kokonaisvarojen kasvaessa, mutta miksi hyvin suurilla yrityksillä tilintarkastuksen kustannukset kääntyvät laskuun. Jos tarkastellaan kaikkia yrityksiä samaan aikaan, yksiselitteinen havainto on se, että suuret yritykset ostavat enemmän tilintarkastuspalveluja. (Palmrose 1986.)

Suomalaistutkijat ovat havainneet yrityskoon mittarina toimineen kokonaisvarojen luonnollisen logaritmin ja tilintarkastuskustannusten välillä positiivisen suhteen. He eivät ole ottaneet kantaa siihen, miten yrityskoon kasvu vaikuttaa sisäisen laskentatoimen kehitykseen ja se puolestaan ulkoisen tilintarkastuksen kuluihin. He, kuten yleisesti ottaen suurin osa tutkijoista alalla, ovat hyväksyneet Cobbin (2002) toteamuksen: ”Tarkastettavan koon ja tilintarkastuskulujen suhde on aina raportoitu olevan positiivinen”. (Cobbin 2002, Nikkinen & Sahlström 2005, Schadewitz & Vieru 2008.)

Aikaisemman tutkimuksen perusteella voidaan sanoa ilman epäilystä, että yritysکوolla on merkittävin vaikutus tilintarkastuskustannuksiin. Korrelaatiosta on käyty vilkastaikin keskustelua; toisaalta se on positiivinen mutta toisaalta negatiivinen. Mielekkäintä voi olla esittää korrelaatiokäyrä alhaalta konkaavina, eli pienemmät yritykset maksavat vähemmän tilintarkastuskustannuksia, mutta yrityskoon kasvaessa täytyy huomioida sisäisen tarkastuksen tehostuminen ja teknologiset ratkaisut, jotka tuottavat merkittäviä säästöjä suurille yrityksille tilintarkastuskustannuksissa, kääntäen korrelaatiokäyrän laskuun. Aikaisempien tutkimustulosten ristiriitaisia tuloksia selittänee osittain ainakin se, että tavallisesti on tutkittu suurella otannalla pieniä ja keskisuuria yrityksiä,

tai toisinaan vain suuria pörssiyrityksiä ja joskus kaikkia näitä sekaisin. Alhaalta konkaavin suhteen tiedostaminen tarkoittaisikin sitä, että tulokset tulisi suhteuttaa aina otokseen, ja mielellään tutkia pieniä, keskisuuria ja suuria yrityksiä erillään toisistaan.

Muuttujan määrittelyssä tutkimukset antavat vahvimman tuen kokonaisvarojen luonnollisen logaritmin käytölle yrityskoon muuttujana, mutta saattaa olla aiheellista käyttää muitakin vaihtoehtoja rinnakkain, kuten kokonaisvarojen neliöjuurta, kokonaisyntien luonnollista logaritmia tai työntekijöiden lukumäärään luonnollista logaritmia.

Tarkastettavan yrityksen kompleksisuus (*Auditee Complexity*)

Toinen yleisesti tunnustettu tilintarkastuskustannuksiin vaikuttava tekijä on tarkastettavan yrityksen rakenteen monimutkaisuus, joka on läheisessä suhteessa yrityksen koon. Monimutkaisuus muuttujana poikkeaa tarkastettavan kokoon siinä, että vaikka senkään määritelmästä ei ole olemassa yhtä oikeaa tapaa, se on aina positiivinen.

Muuttujana yrityksen monimutkaisuuden on itsenäisenä tunnistanut jo Simunic (1980). Hänen mukaansa monimutkaisuus lisääntyy kun yritys toimii vähemmän keskitetysti, eli hajauttaa toimintaansa (*decentralization*) ja liiketoimintaa tehdään monimuotoisemmin (*diversification*). Simunic (1980) määritteli hajauttamisen tilinpäätöstiedoissa ilmoitettujen tytäryhtiöiden perusteella, ja monimuotoisuuden kahdella muuttujalla: 1) Yrityksen käytössä olevat toimialakoodit (yhdysovaltainen Standard Industrial Classification, SIC-koodi) vähennettynä yhdellä. 2) Ulkomaisten varojen suhde kokonaisvaroihin vuoden lopussa. Wallace (1984) käytti ulkomaisten varojen suhdetta kokonaisvaroihin ja tilintarkastuspaikkojen neliöjuurta. Palmrose (1986) mittasi kompleksisuutta niin ikään käyttämällä muuttujaa *locations*, jolla hän tarkoitti sitä, kuinka monessa toimipaikassa tilintarkastajan täytyy käydä yhden asiakkaan takia. Hän käytti tämän luvun luonnollista logaritmia. O'Keefe, Simunic & Stein (1994) kyselytutkimuksessaan antoivat vastaajien itse arvioida toimintansa monimutkaisuutta, mutta käyttivät muuttujina myös ulkomaisen varallisuuden suhdetta kokonaisvaroihin, sekä erillisten tilintarkastusraporttien lukumäärää. Cobbin (2002) totesi, että paras yksittäinen onnistunut kuvaaja monimutkaisuudelle on tytäryhtiöiden ja muiden sisäisten

kokonaisuuksia lukumäärä, ja että erityistä huomiota on saanut ulkomaisten tytäryhtiöiden lukumäärä. Nikkinen & Sahlström (2005) käyttivät kompleksisuuden muuttujan määrittelyssä vain ulkomaisten myyntien suhdetta kokonaismyynteihin. Myyntien käyttäminen muuttujana ei ole esimerkiksi Cobbin (2002) mukaan suositeltavaa, koska varojen merkitys ja käytettävyys on ylivertainen. Tämä perustuu jo Simunic (1980) samaan näkemykseen.

Koska kaikkien tuloksissa kompleksisuus, määrittelystä riippumatta, on positiivisessa suhteessa tilintarkastuskustannuksiin, ei sen tarkempi tutkiminen ole tämän tutkielman kannalta mielekästä. Yhteenvetona voidaan sanoa, että Simunic (1980) määritelmä pääpiirteissään pitää edelleen paikkaansa, mutta tutkijat ovat pyrkineet omilla lisäyksillään tarkentamaan sitä uusilla muuttujilla, kuten tytäryhtiöiden lukumäärällä ja muilla saman yhtiön tarkastettavilla kohteilla. Monimutkaisuus on hyvin läheisessä suhteessa yrityskokoon, mikä saattaa näkyä tuloksissa.

Riski

Kolmas yleisesti tunnistettu tilintarkastuksen kustannuksiin liittyvä tekijä on riski. Tilintarkastettavan riskisyys vaikuttaa siihen, kuinka usein tilintarkastus täytyy tehdä ja kuinka paljon ylimääräistä työtä tarkastamiseen käytetään. Tilintarkastajan kannalta tarkastuksen kustannukset katsotaan koostuvan itse tarkastukseen käytetyistä tunneista sekä odotettavissa olevista tappioista. Molempiin liittyy merkittävästi tarkastettavan yrityksen riskisyys. Hinnoitellessaan tilintarkastusta, täytyy tilintarkastajan pyrkiä huomioimaan tarkastettavan vakavaraisuus, tuottavuus, konkurssiriski ja tarkastukseen itsessään liittyvä oikeudenkäyntiriski. Tutkimusten perusteella ei kuitenkaan voida pitävästi sanoa, että kaikki riskit, esimerkiksi oikeudenkäyntiriski, olisivat tilastollisesti merkittäviä tekijöitä tilintarkastuskustannuksissa. Tulokset ovat vaihdelleet jopa ääripäästä toiseen eri aikoina ja eri valtioissa, sekä erin suuruisia yrityksiä tutkiessa. Lisäksi myös otoksen koko on tuottanut eri tuloksia. Tilintarkastukseen liittyvät taloudelliset riskit ovat kuitenkin kasvaneet huomattavasti, ja tuotot alentuneet, mikä on osaltaan johtanut tilintarkastusyhteisöjen konkurssiriskin kasvamiseen, ja se puolestaan suurten tilintarkastusyhteisöjen yhdistymiseen ja vähenemiseen. Vielä 1980-luvun tutkimuksissa puhutaan kahdeksasta suuresta (Big 8) tilintarkastusyhteisöstä, kun 2000-luvun alun jälkeen niitä on enää neljä. Syy voi kuitenkin olla kilpailun

lisääntyminen alalla, eikä pelkästään oikeudenkäyntikulujen kasvu, joka sekkin on ollut selvä. (Simunic 1980, Simunic & Stein 1996, Nikkinen & Sahlström 2005.)

Simunic (1980) tiedosti riskin merkityksen, mutta itse ei varsinaisesti määrittänyt riskimuuttujaa, vaan käytti kahta suhdelukua: Tarkastettavan yrityksen myyntisaatavien suhde vuoden lopun kokonaisvaroihin (*receivables to total assets at year-end*) ja varaston arvon suhde vuoden lopun kokonaisvaroihin (*inventories to total assets at year-end*). Cobbin (2002) mukaan riskisyyttä on tutkittu paljon, mutta sitä on määritelty vieläkin hajanaisemmin kuin tarkastettavan toiminnan monimutkaisuutta. Tilastollisesti merkittäviksi muuttujiksi hän listaa vakavaraisuuden eli likviditeetin, tuottavuuden ja velkaantumisasasteen (*gearing*) suhdeluvut. Muita, ei niin merkittäviä muuttujia aiemmissä tutkimuksissa oli ollut esimerkiksi tilintarkastusyhteisöjen menettämät asiakkaat, huomautuksia sisältävien tilintarkastuslausuntojen lukumäärä ja beta-luku.

Nikkinen ja Sahlström (2005) perehtyivät nimenomaan riskin ja tilintarkastuksen kustannusten suhteeseen. He nojasivat määritelmässään siihen, että yrityskohtainen riski koostuu kolmesta ulottuvuudesta, jotka ovat rahoituksellinen vipuvaikutus mitattuna velan suhteella pääomaan, operatiivinen vipuvaikutus mitattuna myyntien muutoksen suhteella operatiivisen tuloksen muutokseen ja liiketoiminnan riski mitattuna markkinoiden beta-arvolla. Schadewitz ja Vieru (2008) nojasivat huomattavasti Nikkisen ja Sahlströmin (2005) tutkimukseen, ja nimesivät tilintarkastajan riskin osiksi markkinariskin, rahoitusriskin ja vakavaraisuusriskin.

Yksi haaste riskin mittaamisessa suhteessa tilintarkastuskustannuksiin on, kuten Cobbin (2002) laajassa kansainvälisessä katsauksessaan todettiin, että riskit ovat erilaisia riippuen valtiosta. Lainsäädäntö määrittää pitkälle sen, kuinka ankara tilintarkastajan vastuu esimerkiksi virheellisen tilinpäätöksen hyväksymisessä on. Lisäksi eri painotukset lainsäädännössä ja viranomaisten säännöissä liittyen sijoittajien ja velkojien ja muiden sidosryhmien suojeluun vaikuttavat huomattavasti yritysten tiedonantovelvollisuuksiin ja halukkuuteen. Mitä suurempi vastuu yritysjohdolla ja hallituksella on, sitä enemmän heidän täytyy raportoida tekemisiään ulospäin. Täten heillä on vähemmän motivaatiota harhauttaa tilintarkastajaa ja sitä vähemmän tilintarkastajan täytyy käyttää työtunteja riskinsä minimoimiseen. Riskit voidaan jakaa mikrotaloudellisiin ja makrotaloudellisiin riskeihin, jotka ovat hyvinkin erilaisia eri aikoina eri valtioissa,

mikä osaltaan vaikeuttaa huomattavasti kansallisella tasolla tehtyjen tutkimusten kansainvälistä vertailua. Tämä ilmenee myös EU tasolla tehdyssä tutkimustyössä siten, että tulokset saattavat poiketa merkittävästi eri valtioiden välillä. Yksi merkittävimmistä syistä on lainsäädännön vaikutus riskiin. (O'Keefe ym. 1994, Taylor & Simon 1999, Cobbin 2002, Callao ym. 2009.)

Riskien vaikutukset tilintarkastuskustannuksiin ovat pääpiirteissään olleet samanlaisia. On havaittu, että asiakkaan liiketoimintariskin kasvaessa sekä tilintarkastukseen käytetyt tunnit että sen kokonaiskustannukset kasvavat (O'Keefe ym. 1994) ja että tuntikohtainen hinta ei nouse vaan tilintarkastusyhteisön partnerien, esimiesten ja työntekijätason tilintarkastustunnit lisääntyvät. Toisin sanoen siis tilintarkastusyhtiöt käyttävät enemmän resursseja ja osaamista, etenkin ensimmäisenä tarkastusvuotena, mutta saattavat tarjota jopa alempaa hintaa. (Bell ym. 2001, Bell, Causholli & Knechel 2015). Riskiulottuvuuksia tutkiessa on havaittu, että rahoituksen ja operatiivisen toiminnan vipuvaikutukset ja liiketoiminnan riski nostavat kaikki tilintarkastuksen kokonaiskuluja eri tavoin, mutta tilastollisesti selkeän merkittävästi (Nikkinen & Sahlström 2005).

Tilintarkastuksen oheispalvelut (*Non-audit services*)

Muuttuja, jota ei voi ohittaa tilintarkastuskuluista puhuttaessa ovat tilintarkastuksen oheispalvelut (*non-audit services*). Oheispalveluita on tutkittu hyvin pitkään, tavallisesti liittyen tilintarkastuksen laatuun. Jo Simunic (1984) totesi, että asiakaskohtainen tieto, joka saadaan oheispalveluita tuottamalla, lisää tilintarkastusprosessissa käytössä olevaa informaatiota, ja täten parantaa tilintarkastuksen laatua.

Se, miten oheispalveluita käsitellään vaikuttaa huomattavasti tilintarkastuskustannuksia koskeviin tuloksiin. Päätös oheispalveluiden kustannusten sisällyttämisestä tarkasteltavaan tilintarkastuskustannusten kokonaisuuteen saattaa tuottaa täysin päinvastaisia tuloksia, kuten Suomessa Schadewitz ja Vieru havaitsivat (2008). Oheispalveluiden ja varsinaisten tilintarkastuskustannusten välillä on havaittu olevan komplementtisuhde, eli saavan positiivisen luvun regressiomallissa suhteessa tilintarkastuskuluihin (De George ym. 2013).

Muut tekijät

Tarkastettavan yrityksen koon, monimutkaisuuden ja riskien lisäksi tutkijat ovat havainneet useita muitakin kustannuksia selittäviä tekijöitä. Näiden selittävyysaste on kolmeen ensimmäiseen verrattuna hyvin pieni, mutta ne saattavat olla selittävinä syinä sille, miksi esimerkiksi tarkastettavan yrityksen koon vaikutus on ei-lineaarinen. Muita selittäviä syitä, jotka ovat olleet tilastollisesti merkittäviä, ovat esimerkiksi tilintarkastajayhteisön koko ja / tai kuuluminen Big N- ryhmään, tilintarkastajan toimialaosaaaminen tai tarkastettavan yhtiön maantieteellinen sijainti. Näistä olennaisimpina voidaan pitää tilintarkastajayhteisön omaa kokoa ja toimialaosaaamista.

Tilintarkastajayhteisön koolla on havaittu ristiriitaisia vaikutuksia, kuten edellä mainittiin. Simunic (1980) löysi negatiivisen suhteen ja Palmrose (1986) löysi positiivisen suhteen Big N kuulumisen ja tilintarkastuskustannusten väliltä. Uudemmassa tutkimuksessa, joka tehtiin Jordaniassa, havaittiin selvä positiivinen yhteys tilintarkastajan Big N kuuluvuudella ja tilintarkastuskustannuksilla. Tällöin puhutaan Big N-preemiosta, eli asiakas maksaa enemmän sen takia, että arvostettu yhteisö tekee tarkastuksen oletettavasti paremman laadun takaamiseksi. Kiinnostavaa on sekin, että Big N-ryhmän sisälläkin PwC-yhteisö on jo Simunicin ajoista lähtien veloittanut muita korkeampia kuluja. (Simunic 1980, Schadewitz & Vieru 2008, Abu Rishah & Al-Saeed 2014.)

Mayhew & Wilkins (2003) tutkivat pörssiin listautumisen yhteydessä tilintarkastajayhteisön erikoistumisen vaikutusta, ja havaitsivat selvän positiivisen yhteyden korkeampien kustannusten ja toimialakohtaisen markkinaosuuden välillä, minkä he oletivat tarkoittavan sitä, että erikoistuminen mahdollistaa tilintarkastuspreemion. He havaitsivat myös, että tarkastettavan yrityksen pääkonttorin maantieteellinen sijoittuminen vaikuttaa tilintarkastuskuluihin, eli toisissa kaupungeissa tilintarkastus oli kalliimpaa kuin toisissa. Ferguson, Francis & Stokes (2003) tutkivat tilintarkastusyhteisön toimialaosaaamista kaupunkitasolla ja kansallisella tasolla. He löysivät positiivisen korrelaation tilintarkastajan toimialakohtaisella erikoisosaamisella sekä kaupunkitasolla että valtakunnallisesti. Suurimman preemion maksoi siis asiakas, jonka tilintarkastaja

oli toimialaosaja tarkastettavan pääkonttorin sijaintikaupungissa, sekä kahden suurimman tarkastajayhteisön joukossa valtakunnallisella tasolla. Jatkotutkimuksessaan he vahvistivat havainnon, ja erikseen vielä alhaisemmalla tilastollisella merkityksellä sen, että pelkästään kaupunkikohtainenkin toimialaosaaaminen nostaa tilintarkastuskustannuksia. (Ferguson, Francis & Stokes 2003, Mayhew & Wilkins 2003, Ferguson, Francis & Stokes 2006.)

3.1.2 Makrotason muuttujat tilintarkastuskustannuksissa

IFRS käyttöönnoton vaikutusten arvioinnin kannalta mielenkiintoisia ovat tutkimukset, joissa kohteena ovat makrotason muuttujat, eli lainsäädäntö ja muut velvoittavat säädökset, tai kansainväliset tekniset innovaatiot, jotka vaikuttavat tilintarkastuskustannuksiin. Tämä on tärkeä aihe, sillä laskentatoimen harmonisoinnista puhuttaessa täytyy huomioida, että se muotoutuu taloudellisten ja poliittisten tekijöiden kautta. (Ball 2006.)

Sarbanes-Oxley otettiin käyttöön Yhdysvalloissa 2000-luvun alussa, mikä nosti tilintarkastuskustannuksia huomattavasti, mutta selvästi enemmän suurilla yrityksillä. Merkittävimmäksi selittäväksi syyksi havaittiin Sarbanes-Oxleyn asetus 404, joka velvoitti yritykset tekemään mittavia parannuksia sisäiseen laskentatoimeen. Samalla tilintarkastajien työmäärä ja riski kasvoivat, mitä suuremmasta yrityksestä oli kyse, sitä enemmän. (Griffin & Lont 2007.)

Toinen kiinnostava esimerkki on XBRL:n käyttöönottoaminen tilintarkastuskustannusten alentamiseksi (*Extensible Business Reporting Language*). XBRL on tapa luoda, käsitellä ja hallinnoida dataa samanaikaisesti ja samalla tavalla eri tietokoneilla ja eri tahojen toimesta. On havaittu, että mitä suuremmasta yrityksestä on kyse, sitä enemmän tilintarkastuskustannukset ovat käyttöönottoaiheessa kasvaneet. Syynä tähän on, kuten Sarbanes-Oxleyn kohdalla, se, että suurella yrityksellä on enemmän sopeuttamista vaativia kokonaisuuksia, ja muutos on vaikeampi ja hitaampi. Kuitenkin on oletettavaa, että käyttöönoton jälkeisinä vuosina myös suhteelliset säästöt olisivat suurempia isoissa yrityksissä molemmissa tapauksissa. Sarbanes-Oxley velvoittaa kehittämään sisäistä laskentatoimea, joka puolestaan vähentää tilintarkastuskustannuksia,

ja XBRL tehostaa taloustietojen käsittelyä, vähentäen tilintarkastajien työtä. (Simunic 1980, Wallace 1984, Griffin & Lont 2007, Shan & Troshani 2014.)

Taylor & Simon (1999) tutkivat ansiokkaasti 20 maan kohdalla sitä, miten lainsäädäntö, tiedonantovelvollisuus ja säädökset vaikuttavat tilintarkastuskustannuksiin. Kysymys liittyy olennaisesti siihen, mitä voidaan odottaa IFRS kaltaisilta suurilta muutoksilta, jotka vaikuttavat kaikilla näillä tavoilla, eli lainsäädännöllisesti, lisäämällä yritysten taloushallinnon läpinäkyvyyttä ja velvoittamalla noudattamaan joskus raskaitakin sääntöjä. Tutkimuksen kohteena oli 20 eri valtiota, jolloin lait ja asetukset vaihtelivat paljon niiden välillä, mutta ei sisällä. Tutkimuksessa keskityttiinkin yrityskohtaisen tekijöiden sijaan tilintarkastuskustannusten makrotason muuttujiin. (Taylor & Simon 1999.)

Tutkimuksessa tunnistettiin aluksi mikrotason muuttajat. Aiempien tutkimusten perusteella tarkastettavan yrityksen kokoa mitattiin kokonaisvarojen luonnollisella logaritmillä. Tarkastettavan yrityksen rakenteen monimutkaisuutta mitattiin saatavien ja varaston yhteissumman suhteella kokonaisvaroihin, sekä tytäryhtiöiden neliöjuurella. Riskisyyttä mitattiin kahdella muuttujalla. *Loss*-muuttuja sai arvon yksi, jos yritys oli ollut tappiollinen tutkimushetkellä kyseessä olevana vuonna tai sitä edeltävänä, ja nolla jos voitollinen molempina. *Leverage*-muuttuja oli yrityksen pitkän ajan velan (*long term debt*) suhde kokonaisvaroihin. Näiden lisäksi tutkimuksessa otettiin yrityksen toimiala huomioon niin, että rahoitusala (*financial*), kaivosala (*mining*) ja julkishyödyketoimiala (*utility*) olivat omia muuttujiaan. Tilintarkastajan kuuluminen silloiseen Big 6 ryhmään oli viimeinen muuttuja. Se sai arvon yksi jos tilintarkastaja oli osa Big 6 ja nollan jos ei. Kaikki yrityskohtaiset muuttajat olivat positiivisessa suhteessa tilintarkastuskustannusten kasvun kanssa. Kaikki muut paitsi vipuvaikutus (*Leverage*) olivat myös tilastollisesti hyvin merkittäviä. Tilintarkastajan kuuluminen Big 6-ryhmään oli tässä tutkimuksessa negatiivisessa suhteessa kuluihin, eli näyttöä hintapremiosta ei löytynyt. Kaikki erikoistoimialat olivat myös negatiivisessa suhteessa tilintarkastuskuluihin. (Taylor & Simon 1999.)

Seuraavaksi tutkimuksessa määriteltiin makrotason muuttajat. *Lit* kuvasi oikeudenkäyntialttiutta, jonka tilintarkastajayhteisö valtiossa kohtaa. Data kerättiin vakuutus-

yhtiön omiin tarkoituksiinsa kokoamasta indeksistä. *Disc* muuttujalla kuvattiin riskialttiuden monimutkaisuutta yrityksen tilinpäätöksiin liittyvien lisätietojen keskimääräistä suhteellista laajuutta kuvaavan indeksiluvun avulla. Indeksä oli *The Center for International Financial Analysis and Research (CIFAR)* organisaation ylläpitämä. Viimeinen muuttuja oli *Reg*, jonka olivat aiemmin kehittäneet Cooke & Wallace (1990). Muuttuja sai arvoja väliltä -1 ja 4 ja se ilmaisi taloudellisen raportoinnin sääntelyn laajuutta suhteellisena tilastollisena lukuna eri valtioiden välillä. -1 tarkoitti ettei sääntelyä hyväksytty lainkaan, ja 4 tarkoitti että sääntely oli pakollista. Cooke & Wallace (1990) tutkimuksessa tutkittiin 80 tilinpäätösmuuttujaa ja niiden yleisyyttä eri valtioissa. Lopuksi he laskivat jokaisen valtion kohdalla saadut luvut yhteen ja jakoivat summan 80:ä saaden yhden indeksiluvun jokaiselle valtiolle, jota Taylor & Simon tutkimuksessa käytettiin. (Cooke & Wallace 1990, Taylor & Simon 1999.)

Tulosten mukaan tilintarkastajan kohtaama oikeudenkäyntiriski *Lit* oli tilastollisesti hyvin merkittävässä positiivisessa suhteessa tilintarkastuskustannuksiin. Tulos tuki havaintoa siitä, että suuremmat oikeudelliset paineet yleisesti kasvattavat tilintarkastusten hintoja. Tilinpäätöstietojen kokonaislaajuus *Disc* oli tilastollisesti hyvin merkittävässä positiivisessa suhteessa kuluihin. Tulos antoi tukea ajatukselle siitä, että valtioissa, joissa paikalliset tilinpäätöskäytännöt vaativat suhteellisesti laajempaa tiedoksi-antoa, tilintarkastus on kalliimpaa, koska tilintarkastajat joutuvat käyttämään enemmän aikaa ja vaivaa. Myös ulkopuolisen sääntelyn laajuutta mittaava *Reg* oli tilastollisesti hyvin merkittävässä positiivisessa suhteessa tilintarkastuskuluihin. Tulos tuki oletusta siitä, että kun taloudellista raportointia koskee laajempi sääntely, tulee tilintarkastuksen tekemisestä kalliimpaa ja sen johdosta myös tilintarkastuksen kulut selvästi kasvavat. Lopputulemana tutkimuksesta voidaan sanoa, että lainsäädäntö, tiedonantovelvollisuuden laajuus ja sääntely ovat hyvin tärkeitä tekijöitä, kun tilintarkastuskustannuksia tutkitaan eri valtioiden välillä ja niiden sisällä. (Taylor & Simon 1999.)

IFRS painotusta käypään arvoon (*Fair value*) on pidetty yhtenä suurimmista muutoksista monien Euroopan valtioiden vallitseviin käytäntöihin. Käyvän arvon käytön vaikutusta tilintarkastuskuluihin tutkivat Goncharov, Riedl & Sellhorn (2013). He käyttivät pääasiallisena aineistonaan Euroopan kiinteistöalaa, jolla käyvän arvon käyttäminen on IFRS myötä pakollista. Tulosten mukaan yritykset, jotka laativat tilinpäätöksen käyvillä arvoilla maksoivat vähemmän tilintarkastuskuluja suhteessa niihin yrityksiin,

jotka käyttivät laskennallista poistomenetelmää. Arvonalentumiset (*impairments*) olivat merkittävä tilintarkastuskustannuksia nostava tekijä laskennallista menetelmää käyttävissä yrityksissä. Mitä suuremman osan varoistaan yritys ilmoitti käyvässä arvossa, sitä enemmän tilintarkastuskustannukset laskivat. Toisaalta mitä vaikeammin arvioitavissa käyvät arvot olivat, sitä enemmän ne kasvoivat. Tilintarkastuskustannuksia nosti myös käyvän arvon ilmoittaminen suoraan taseessa sen sijaan, että sen ilmoitti pelkästään tilinpäätöksen liitetiedoissa. Tutkimuksen lopputulema on, että IFRS myötä suurempaan rooliin tuleva käypä arvo saattaa alentaa valvontakustannuksia, joihin tilintarkastuskulut kuuluvat, mutta siihen vaikuttavat monet keskeiset seikat, kuten käyvän arvon määrittämisen monimutkaisuus ja arvojen käyttäminen tilinpäätöksissä. (Goncharov, Riedl & Sellhorn 2013.)

Yhteenvetona makrotason muuttujista tilintarkastuskustannuksissa voidaan tutkimustulosten perusteella todeta, että yleensä, kun lainsäädäntö tiukentuu ja tilintarkastajan vastuu kasvaa, yrityksen velvollisuus julkistaa taloudellisia tietojaan laajenee, tai kansallinen kirjanpitosääntely lisääntyy, myös tilintarkastukseen käytettävä työmäärä ja työtunnit kasvavat, ja siten sen kustannukset asiakkaille kasvavat. Tilintarkastuksen kustannusvaikutukset ovat etenkin alkuvaiheessa suhteellisesti suurempia suurille tarkastettaville yrityksille, joilla tilintarkastuksessa huomioitavia asioita on enemmän. Tutkielman kannalta tämä on olennaista, sillä IFRS vaikuttaa perustavanlaatuisesti nimenomaisesti makrotason muuttujiin, alkaen lainsäädännöstä ja päättyen kirjanpito-menetelmien periaatteisiin kuten käyvän arvon käyttämisen painottamiseen, ja tiedon-antovelvollisuuden laajuuteen. Aiempien tutkimusten perusteella voidaan tehdä hypoteesi, että mikäli IFRS todellisuudessa keventää sääntelyä tai muita tekijöitä kyseisessä valtiossa, käyttöönoton jälkeen tilintarkastuskustannusten pitäisi kääntyä laskuun. Toisaalta jos IFRS seurauksena pysyvästi valtiossa siirrytään laajempaan sääntelyyn ja tilintarkastajan riski kasvaa, on odotettavaa että myös tilintarkastuskustannukset kasvavat sekä alussa, että pitemmällä aikavälillä.

3.2 IFRS käyttöönottoon vaikutus tilintarkastuskustannuksiin

Tässä kappaleessa perehdytään aiempiin tutkimuksiin, joissa on tutkittu, miten IFRS standardien käyttöönotto on vaikuttanut tilintarkastuskustannuksiin eri valtioissa. Tarkoituksena on vertailla tutkimustuloksia, sekä havainnoida millaisilla muuttujilla ja menetelmillä IFRS vaikutuksia on tutkittu. Se, että tilintarkastuskustannukset kasvavat jokaisessa valtiossa käyttöönoton seurauksena on jo aiemman teorian valossa hyvin odotettavaa, mutta se, miten kustannusten kasvuun päädytään eri valtioissa, on tutkielman kannalta mielenkiintoisinta.

3.2.1 IFRS käyttöönoton vaikutus tilintarkastukseen maailmalla

IFRS käyttöönoton vaikutuksia tilintarkastukseen ja sen kustannuksiin on tutkittu Jordaniassa (Abu Rishah & Al-Saeed 2014), Australiassa (De George ym. 2013), Uudessa Seelannissa (Hart ym. 2009, Redmayne & Laswad 2013), Kiinassa (Lin & Yen 2010), Malesiassa (Yaacob & Che-Ahmad 2012), Ranskassa (Loukil 2016), sekä kokonaisuudessaan Euroopan unionin jäsenvaltioissa (Kim, Liu & Zheng 2012), sekä Euroopan unionin jäsenvaltioiden pörssiyritysten osalta (Jermakowicz & Gornik-Tomaszewski 2006).

Siinä missä IFRS on havaittu lisäävän yritysten kustannuksia Australiassa kokonaisuudessaan 23 prosenttia, sen vaikutus tilintarkastuskustannuksiin oli 8 prosenttia enemmän, kuin tavallinen vuosittainen kasvu ennen IFRS:ää. Pienet yritykset maksoivat tutkimuksen mukaan 30 % enemmän tilintarkastuskustannuksia IFRS käyttöönoton myötä, kun taas suuret noin 16 %. Tutkimuksessa käytettiin ensimmäisessä vaiheessa regressioanalyysia, jossa tarkasteltiin perinteisten tilintarkastuskulujen varianttia kontrollimuuttujilla. (De George ym. 2013.)

$$1) \text{Log}AF_{it} = \beta_0 + \beta_1 \text{Log}Asset_{it} + \beta_2 \text{Log}NAS_{it} + \beta_3 \text{Rec}_{it} + \beta_4 \text{Inv}_{it} + \beta_5 \text{Accr}_{it} + \beta_6 \text{Quick}_{it} + \beta_7 \text{Debt}_{it} + \beta_8 \text{ROA}_{it} + \beta_9 \text{Forsubs}_{it} + \beta_{10} \text{Totsubs}_{it} + \beta_{11} \text{Loss}_{it} + \beta_{12} \text{US_List}_{it} + \beta_{13} \text{Opinion}_{it} + \beta_{14} \text{Big4}_{it} + \beta_{15} \text{YE}_{it} + \gamma_j \text{IFRS_Var}_{it} + \varepsilon_{it}$$

(De George ym. 2013.)

Mallissa oli otettu logaritmit todellisista tilintarkastuskustannuksista (*LogAF*), kokonaisvaroista (*LogAsset*) sekä oheispalveluiden kustannuksista (*LogNAS*). Muut muuttajat olivat perinteisiä aikaisemmista tutkimuksista: saatavien suhde kokonaisvaroihin (*Rec*), varaston arvon suhde kokonaisvaroihin (*Inv*), kertyneet tilierät skaalattuna kokonaisvaroilla (*Accr*), vaihto-omaisuuden ja vieraan pääoman suhde (*Quick*), pitkäaikaisvelkojen suhde kokonaisvaroihin (*Debt*), verojenjälkeisen nettotuloksen suhde kokonaisvaroihin (*ROA*). Ulkomailla sijaitsevien tytäryhtiöiden (*Forsubs*) kuvaamiseen käytettiin luonnollista logaritmia luvusta 1 lisättynä ulkomaisten tytäryhtiöiden lukumäärällä. Vastaavasti tytäryhtiöiden kokonaismäärä (*Totsubs*) laskettiin samalla tavalla, eli lisäämällä luvun yksi luonnolliseen logaritmiin tytäryhtiöiden kokonaismäärä.

Uuden Seelannin tulokset olivat hyvin mielenkiintoisia. Hart ym. (2009) vertasivat pienten ja isojen yritysten tilintarkastuskustannusten kehitystä erikseen alkaen kaksi vuotta ennen käyttöönottoa (t-2) päättyen käyttöönottovuoteen (t). He havaitsivat, että pienille yrityksille käyttöönotto oli suhteessa kalliimpaa. Tilintarkastuskustannusten osuus liikevaihdosta pienillä yrityksillä nousi 0,269 %:a 0,344 %:iin. Isoilla yrityksillä vastaava kehitys oli t-2 hetkellä 0,059 % ja t-hetkellä 0,055. Huomion arvoista on se, että vuosi ennen käyttöönottoa eli t-1 hetkellä isojen yritysten suhdeluku oli 0,065 %, eli enemmän kuin käyttöönottovuonna ja vähemmän kuin kaksi vuotta ennen käyttöönottoa. Suhteuttaminen liikevaihtoon ei kuitenkaan kerro koko totuutta. Tilintarkastuskulujen kasvun mediaani siirtymäjaksolla Uudessa Seelannissa oli 48 %. Rahassa mitattuna mediaanikasvu oli 83 000 dollarista 123 000 dollariin. Tilintarkastuksen oheispalveluiden kustannusten mediaani pienille yrityksille oli 0,072 % liikevaihdosta käyttöönottovuonna, kun suurille se oli 0,012 % liikevaihdosta. Pienet yritykset maksoivat siis suhteessa kuusi kertaa enemmän oheispalveluista, kuin suuret yritykset. Artikkelin tiedot perustuivat EU:n omaan raporttiin vuodelta 2007, joka ei kirjoitushetkellä ollut enää saatavilla. (Hart ym. 2009.)

Uudessa Seelannissa IFRS otettiin käyttöön myös julkisella sektorilla, minkä tilintarkastukseen käytettyjen tuntien ja kustannusten kehittymistä tutkivat Redmayne & Laswad (2013). Kustannukset kasvoivat eniten, 35 %, energia-alan yrityksillä. Tilintarkastukseen käytetyt tunnit kasvoivat eniten, 47 %, paikallishallinolla. Tulokset olivat hyvin linjassa Hart ym. (2009) tulosten kanssa.

Kiinassa IFRS käyttöönoton ensimmäisinä vuosina havaittiin, että Big 4 ryhmään kuuluvat veloittivat suurempaa hintapreemiota, kuin pienemmät tilintarkastusyhteisöt, vaikka niillä olikin käytössään laajempaa kokemusta ja resursseja IFRS tarkastuksista. Sen sijaan ne näyttivät veloittavan IFRS erikoisosaamisestaan. Jos tarkastettavalla it-sellään oli aiempaa kokemusta IFRS:ä, havaittiin sen ilmenevän pienempinä tarkastuskuluina vain ensimmäisenä käyttöönottovuonna. Kiinassa valtio omistaa paljon yrityksiä, ja näiden havaittiin maksavan vähemmän tilintarkastuskustannuksia IFRS käyttöönoton yhteydessä. Aiempien tutkimusten perusteella yksi syy tälle on se, että valtiomisteiset yritykset valitsevat usein Big N- ulkopuolisia tilintarkastusyhteisöjä, jotka ovat halvempia. Toinen kiinalainen erikoisuus on se, että toisin kuin yhdysvaltalais-tutkimuksissa, suurempi varasto (*INV*) johti pienempiin tilintarkastuskustannuksiin. Vastaava tulos on aiemminkin havaittu Kiinassa, mutta sille ei ole saatu mitään selitystä. Muutoin IFRS käyttöönotto vaikutti tilintarkastuskustannuksiin odotusten mukaisesti, eli lisäsi kustannuksia, erityisesti suurissa ja monimutkaisissa yrityksissä. Näissä myös suurten tarkastusyhteisöjen preemio oli suurin. (Chen, Su & Wu 2007, Wang, Wong & Xia 2008, Lin & Yen 2010.)

Malesiassa tulokset olivat samankaltaisia kuin aiemman tutkimustyön perusteella oli odotettavissa. IFRS nosti tilintarkastuskustannuksia merkittävästi, antaen tukea sille oletukselle, että tilintarkastuskustannukset ovat yksi eniten kasvavista kuluista IFRS käyttöönoton seurauksena. Perinteisistä kontrollimuuttujista ei yllätyksiä löytynyt: tarkastettavan koko, monimutkaisuus ja riskisyys olivat hyvin merkittävässä positiivisessa suhteessa tilintarkastuskustannuksiin, ja varaston koko (*INV*) oli monimutkaisen vaihto-omaisuuserä, ja sillä oli suurin positiivinen yhteys tilintarkastuskuluihin monimutkaisuutta kuvaavista muuttujista. Tutkimuksessa oli mukana myös corporate governance muuttujia, joista vain riippumattomat hallituksen jäsenet olivat tilastollisesti merkittävä muuttuja. Sen arveltiin tarkoittavan, että riippumaton hallitus tuottaa laadukkaampia tilinpäätöstietoja, mikä lisää tilintarkastuskustannuksia. (Yaacob & Che-Ahmad 2012.)

Ranskassa IFRS käyttöönottovuosina 2004 ja 2005 tilintarkastuskustannukset kasvoivat merkittävästi, mutta kehitys ei jatkunut enää 2006 ja 2007. Pysyvä nousu vuodesta 2002 vuoteen 2007 oli kuitenkin 47 %. Rahamäärässä mitattuna keskimääräiset tilin-

tarkastuskustannukset suurilla yhtiöillä nousivat 2,9 miljoonasta eurosta 4,2 miljoonaan euroon. IFRS käyttöönotto nosti siis alkuvaiheessaan kustannuksia lähes räjähdysmäisellä tahdilla, mutta kasvu pysähtyi nopeasti. Lisääntynyt sääntely ja muut tekijät, kuten liitetietojen määrä ja kasvanut riski tekivät kustannustasosta kuitenkin pysyvän. (Loukil 2016.)

Laajemmin Euroopan unionin tasolla IFRS pakollista käyttöönottoa tutkittaessa havaittiin, että se lisäsi merkittävästi tilintarkastuskustannuksia. IFRS käyttöönottoon liittyvää hinnannousua lisäsi tilintarkastuksen monimutkaisuuden lisääntyminen, mutta alensi taloudellisen raportoinnin kehittyminen, joka seurasi IFRS käyttöönottoa. Tilintarkastuskustannukset kasvoivat vähemmän sellaisissa maissa, joissa oli jo valmiiksi vahva oikeudellinen järjestelmä. IFRS tuotti parempilaatuisia tilinpäätöstietoja ja edellytti tiukempaa sääntelyä, mitkä yhdessä alensivat tilintarkastukseen liittyviä riskejä tilintarkastusyhteisöille. Kuitenkin huomattavasti lisääntynyt tilintarkastuksen monimutkaisuus lisäsi kustannuksia, minkä seurauksena tilintarkastuskustannukset kokonaisuudessaan kasvoivat merkittävästi. Kun käyttöönotto vuosi 2005 jätettiin huomioimatta, kasvoivat tilintarkastuskustannukset pysyvästi EU-alueella hieman yli 5 prosenttia enemmän vuosittain, kuin verrokkiryhmänä toimineen OECD:n alueella. Tämä nähtiin pysyvänä IFRS preemiona. (Kim ym. 2012.)

Kim ym. (2012) tulokset olivat linjassa aiemmin laadittujen pörssiyhtiötason kyselytutkimusten tulosten kanssa. Jermakowicz ja Gornik-Tomaszewski (2006) tutkimuksessa todettiin, että IFRS käyttöönotto on kallista ja monimutkaista ja ohjeistus siihen oli puutteellista ja vaikeasti saatavilla. IFRS edellyttää käyttöönottoa vain konsernitasolla, mutta mahdollistaa sen käytön myös yksittäisten tytäryhtiöiden tasolla, minkä vuoksi tutkimuksessa kysyttiin, kuinka moni otti IFRS käyttöön vain konsernitasolla. 48 vastaajayhtiötä (43,6 % vastaajista) otti IFRS käyttöön vain konsernitasolla, mutta 62 yhtiötä (56,4 %) otti sen käyttöön useampaan tarkoitukseen. 36 yhtiötä (32,7 %) oli käyttänyt tai aikoi käyttää IFRS:ää emoyhtiön ja/tai tytäryhtiöiden yksittäisissä tilinpäätöksissä. 38 yhtiötä, mikä vastasi 34,5 % vastaajista, ilmoitti että IFRS käyttö ei rajoitu vain ulkoiseen raportointiin, vaan se otettiin osaksi sisäistä päätösprosessia. Toinen kiinnostava huomio oli se, että 35 yhtiötä 74:ä, jotka ottivat IFRS käyttöön ensimmäistä kertaa (47,3 %) ottivat tai aikoiivat ottaa IFRS käyttöön rinnakkain olemassa olevan kirjanpitojärjestelmän kanssa. Näistä suurin osa (13 vastaajaa) yhden

vuoden ajaksi, mutta loput pitemmäksi ajaksi suurella hajonnalla kahdesta vuodesta hieman epämääräisiin tulevaisuuden tapahtumiin, kuten siihen että Yhdysvaltain kirjanpitojärjestelmä on yhteensopiva IFRS kanssa. Tutkimuksessa havaittiin myös, että vastaukset poikkesivat merkittävästi riippuen mistä Euroopan unionin valtiosta oli kyse (Jermakowicz & Gornik-Tomaszewski 2006). Myöhemmin Callao ym. (2009) totesivat saman ilmiön, ja jakoivat Euroopan valtiot IFRS vaikutusten perusteella neljään ryhmään.

Jordaniassa tutkittiin IFRS käyttöönoton yhteyttä tilintarkastuskustannuksiin. Tutkimuksessa olikin mukana muuttuja ADOPT, joka sai arvon 1, jos IFRS oli otettu käyttöön, ja arvon 0 muutoin. Tutkimuksen kiinnostava lisä alan tutkimukseen oli Goodwill-muuttujan lisääminen. Tutkimuksen perusteella IFRS:n käyttöönotolla oli tilastollisesti merkittävä, voimakas selittävä yhteys tilintarkastuskustannuksiin. Goodwill-muuttujalla havaittiin myös tilastollisesti merkittävä yhteys tilintarkastuskustannuksiin. (Abu Risheh & Al-Saeed 2014.)

3.2.2 IFRS käyttöönoton vaikutus tilintarkastukseen Suomessa

Tutkielman kannalta olennaisin olemassa oleva tutkimus koskee IFRS käyttöönoton vaikutuksia Suomessa. Tätä tutkivat Schadewitz ja Vieru (2008). Heidän tutkimuksensa kohteena oli IFRS siirtymän monimutkaisuuden vaikutus tilintarkastuksen ja tilintarkastuksen oheispalveluiden (*non-audit*) kustannuksiin suomalaisissa pienissä ja keskisuurissa listatuissa yhtiöissä, jotka laativat IFRS mukaisen tilinpäätöksen ensimmäistä kertaa. Suomen erityispiirteiksi he nostivat paikallisen kirjanpitojärjestelmän eroavaisuuden kansainvälisten kirjanpitostandardien kanssa, sekä kirjanpidon pitkän perinteen meno-tulon kohdalle periaatteen noudattamisessa. Tutkimuksen tarkoituksena oli auttaa tilintarkastusyhteisöjä varautumaan hinnoittelussaan IFRS käyttöönoton monimutkaisuuteen, sekä lisätä IFRS käyttöönottajien tietämystä tilintarkastukseen liittyvistä kuluista. Tutkimusmenetelminä he käyttivät vertailuanalyysiä ja regressiomalleja. Vertailuanalyysi suoritettiin käyttäen *Comparability Indexiä* (CI), johon valittiin neljä muuttujaa. Kaksi muuttujaa tuloslaskelmasta olivat EBIT, eli liiketulos ennen rahoituseriä, sekä nettotulos. Kaksi muuttujaa taseesta olivat oma pääoma ja kokonaisvelat. Näistä muodostettiin kaikkiaan viisi yhtälöä. (Schadewitz & Vieru 2008.)

$$\begin{aligned}
1) \quad CI_{EBITi} &= \left[\frac{EBIT_{IFRS} - EBIT_{FAS}}{EQ_{FAS}} \right] \\
2) \quad CI_{NIi} &= \left[\frac{(NI_{IFRS} - NI_{FAS}) - (EBIT_{IFRS} - EBIT_{FAS})}{EQ_{FAS}} \right] \\
3) \quad CI_{EQ} &= \left[\frac{EQ_{IFRS} - EQ_{FAS}}{EQ_{FAS}} \right] \\
4) \quad CI_{DEBT} &= \left[\frac{DEBT_{IFRS} - DEBT_{FAS}}{EQ_{FAS}} \right] \\
5) \quad ADJ &= \frac{DCI_{EBIT} + DCI_{NI} + DCI_{EQ} + DCI_{DEBT}}{36} \quad (\text{Schadewitz \& Vieru 2008.})
\end{aligned}$$

Ensimmäinen yhtälö mittaa IFRS aiheuttamia muutoksia tuloslaskelmasta katsottuna. IFRS mukaisesti saadusta EBIT luvusta vähennetään suomalaisella tavalla saatu vastaava luku, ja skaalataan ero pääoman kirjanpitoarvoon. Osoittaja sisältää IFRS muutokset tuloutusperiaatteeseen, osinkoperusteisiin maksuihin, työntekijöiden etuihin, tutkimus- ja kehityskulujen käsittelyyn, leasing järjestelyihin sekä goodwillin käsittelyyn. Jos luku on positiivinen, on IFRS tuomat muutokset lisänneet tarkasteltavan yrityksen EBIT arvoa. Toinen yhtälö mittaa IFRS muutosten kumulatiivisia vaikutuksia tuloslaskelmaan EBIT ja nettotuloksen tasolla. Ensimmäisen yhtälön EBIT luvut vähennetään yhtälössä pois, jolloin se huomioi muutokset esimerkiksi rahoituserissä ja laskennallisten verovelkojen käsittelyssä. (Schadewitz & Vieru 2008.)

Yhtälöt kolme ja neljä mittaavat IFRS muutoksia taseessa. Nimittäjinä käytetään omaa pääomaa ja kokonaisvelkaa. Kolmas yhtälö mittaa IFRS muutosten kumulatiivisia vaikutuksia oman pääoman arvolla mitattuna. Skaalaus tehdään oman pääoman kirjanpitoarvoon. Nimittäjä kattaa IFRS vaikutukset esimerkiksi aikaisempien tilikausien voiton, arvonkorotusrahastoon, eläkevastuisiin sekä osakeantiin liittyviin kustannuksiin. Positiivinen luku tarkoittaa, että IFRS muutokset kokonaisuutena ovat lisänneet oman pääoman kirjanpitoarvoa. Neljäs yhtälö mittaa IFRS muutosten vaikutusta kokonaisvastuisiin, suhteuttamalla muutokset oman pääoman kirjanpitoarvoon. Seuraavaksi aineistossa mukana olevat yritykset jaetaan desiileihin IFRS yhtälöiden nimittäjien perusteella. DCI_{EBIT} , DCI_{NI} , DCI_{EQ} ja DCI_{DEBT} saavat arvon yhden ja yhdeksän välillä, yhdeksän ollessa suurin. Vertailtavuuden saavuttamiseksi desiilien luokitukset summataan yksittäisen yrityksen kohdalla yhteen. Suurin mahdollinen luku on 36 sellai-

silla yrityksillä, jonka kaikki neljä desiiliä saavat arvon yhdeksän. Pienin arvo on luonnollisesti nolla. Lopuksi viidennellä yhtälöllä jokaiselle yritykselle luodaan arvo nollan ja yhden välillä. Näin yritykset, joiden kohdalla IFRS käyttöönotto aiheutti olemattomia muutoksia saavat arvon nolla, ja yritykset joille IFRS aiheutti suuria muutoksia saavat arvon yksi. Tutkijoiden mukaan tämä yksi luku on parempi, kuin alkuperäiset luvut siksi, että neljän muuttujan sijaan tarvitsee tarkastella vain yhtä, ja koska skaalattu desiiliarvo auttaa eliminoimaan poikkeavia havaintoja (*outlier*). (Schadewitz & Vieru 2008.)

Seuraavaksi tutkijat laativat poikkileikkauksellisen regressiomallin, jossa muuttuja ADJ viidennestä yhtälöstä oli mielenkiinnon kohteena. Tarkoituksena oli selvittää nimenomaan se, miten IFRS muutokset vaikuttivat tilintarkastuskustannuksiin.

$$\ln(AU_{it})=a_0+a_1\ln(NAU)+a_2ADJ_{it}+a_3\ln(SIZE_{it})+a_4INVREC_{it}+a_5SQ(SUBS_{it}+a_6LOSS_{it}+a_7FLEV_{it}+a_8MB_{it}+a_9QR_{it}+a_{10}ROE+a_{11}BR_{it}+a_{12}PWC+v_{it}$$
 (Schadewitz & Vieru 2008.)

$\ln(AU)$ on tilintarkastusyhteisölle maksettujen tilintarkastuskustannusten luonnollinen logaritmi, ADJ muutosten vertailuarvo, joka saatiin yhtälöstä viisi, $\ln(SIZE)$ on kokonaisvarojen logaritmi, $INVREC$ on varaston ja myyntisaamisten summan suhde kokonaisvaroihin, $SQ(SUBS)$ on tytäryhtiöiden lukumäärän neliöjuuri, $LOSS$ on ilmaisinmuuttuja, joka saa arvon yksi, jos ROE eli oman pääoman tuotto on negatiivinen, ja arvon nolla, jos se on positiivinen. $FLEV$ ilmaisee rahoituksen vipuvoimaa velan suhteella omaan pääomaan, MB on kasvumahdollisuudet mitattuna oman pääoman markkina-arvon suhteella oman pääoman kirjanpitoarvoon, QR ilmaisee likviditeettiä mitattuna vaihto-omaisuus vähennettynä varaston arvolla suhteutettuna vieraaseen pääomaan. ROE on oman pääoman tuotto mitattuna liikevoitto ennen rahoituseriä ($EBIT$) suhteutettuna kokonaisvaroihin, BR on markkinariski pääoman beetalla mitattuna. Tutkijat arvioivat beetan Sharpen (1964) *Capital Asset Pricing* menetelmällä käyttäen päivittäisiä osaketietoja ja OMX25 indeksin tuottoja vuoden ajalta. Viimeinen muuttuja PWC saa arvon 1, jos tarkastajana on ollut PWC yhteisö, ja 0 jos joku muu. Tämä juontaa juurensa jo Simunic (1980) tutkimukseen, jossa PWC asiakkaat maksoivat keskimäärin suurempia tilintarkastuskustannuksia. (Schadewitz & Vieru 2008.)

Tutkimuksen tulosten mukaan valittujen muuttujien selitysaste oli noin 80 %, eli tutkijoiden malli selittää 80 % tilintarkastuskustannuksista. Kun tutkijat tarkastelivat erikseen vuosien 2004 ja 2005 kohdalla IFRS muutosten vaikutuksia tilintarkastuksen lisäpalveluihin ja varsinaisiin tilintarkastuskustannuksiin, he havaitsivat, että vastoin hypoteesia, IFRS tuomat muutokset ja lisääntynyt monimutkaisuus lisäsivät tilastollisesti merkittävästi molempina vuosina oheispalveluiden hintaa, mutta ei tilintarkastuskustannuksia. Tutkijoiden johtopäätös tästä oli, etteivät tilintarkastusyhteisöt nähneet IFRS:n merkittävästi vaikuttaneen heidän hinnoittelutekijöihinsä. (Schadewitz & Vieru 2008.)

Tutkijat tarjosivat kolme tulkintaa sille, miksi IFRS ei näyttänyt vaikuttavan tilintarkastuskustannuksiin. Ensimmäisen mukaan IFRS tilinpäätöksen virheellisesti laatimisen riski olisi marginaalinen, minkä vuoksi tilintarkastusyhteisöt eivät nähneet tarpeelliseksi nostaa hintoja. Toiseksi tulkinnaksi he esittivät sitä, että tilintarkastuksen oheispalveluista tapahtuvalla tietovuodolla (*spillover*) tai synergiaedulla (*economies of scope*) olisi vaikutuksia tilintarkastuskustannuksiin. Päätelmä perustunee ajatukseen siitä, että kun yrityksen lisäpalveluiden määrä kasvaa, samaa tietoa käytetään kehittämään toimintoja tavoilla, jotka estävät varsinaisten tilintarkastuskustannusten kasvua. Kolmas tulkinta oli se, että tilintarkastusyhteisöjen kova keskinäinen kilpailu estäisi siirtämästä IFRS kustannuksia hintoihin. (Schadewitz & Vieru 2008.)

Pirinen on todennut (2005), että suomalainen kirjanpito tapa ei ole perinteisesti muuttunut kansainvälisten standardien vaikutuksesta ainakaan nopeasti tai merkittävästi. Voikin olla, että IFRS:n aiheuttamat muutokset eivät ole niin laajoja, että ne merkittävästi vaikuttaisivat juuri tilintarkastuskustannuksiin, mikä oli Schadewitzin ja Vierun (2008) tulos. Toisaalta Kallunki ym.(2008) ja Pörssisäätiö (2005) korostivat, että IFRS muuttaa kirjanpito käytäntöä merkittävästi Suomessa. Täyttä selvyyttä sille, miksi Schadewitzin ja Vierun (2008) tutkimuksessa ei löydetty tilastollista yhteyttä IFRS:n käyttöönoton vaikutusten laajuuden ja tilintarkastuskustannusten välillä ei ole mahdollista saada.

Tutkielman kannalta olennaisin aiempi tutkimus päättyi siihen tulokseen, että IFRS käyttöönotto Suomessa lisäsi merkittävästi tilintarkastuksen kokonaiskustannuksia,

mutta kun tilintarkastuksen lisäpalvelut erotetaan varsinaisista tilintarkastuskustannuksista, havaitaan että kasvu koskee nimenomaan lisäpalveluita. Tilintarkastuskustannukset eivät kasvaneet merkittävästi. Tulos on sinällään hyvin mielenkiintoinen, koska se on perustavanlaatuisessa ristiriidassa kaikkien muiden maiden tulosten kanssa. Tämän tutkielman seuraavassa luvussa laaditaan tilastollinen siitä, miten itse käyttöönotto on, vai onko vaikuttanut lainkaan, kokonaistilintarkastuksiin. Poiketen Schadewitzin ja Vierun (2008) tutkimuksesta, oheispalveluita ei ole tutkimuksessa erotettu, vaan ne on ilmoitettu osana tilintarkastuskustannuksia.

4 TUTKIMUS

Tämä luku käsittää tutkielman empiirisen osion, joka teoriaosuuden viitekehukseen nojaten pyrkii vastaamaan tutkielman tutkimusongelmaan, miten IFRS kirjanpitostandardin käyttöönotto vaikuttaa tilintarkastuskustannuksiin Suomessa? Tässä luvussa pyritään myös vastaamaan kolmanteen tutkimuskysymykseen: Miten tutkimuksen tuloksia voisi hyödyntää käytännössä? Luvun alussa esitellään tutkimuksen aineisto ja teorian perusteella valitut muuttujat, joita tutkimuksessa käytetään. Seuraavaksi käydään läpi tutkimuksen tutkimusmenetelmät ja asetetaan hypoteesit. Seuraavassa vaiheessa arvioidaan tutkimuksen luotettavuutta validiteetin, reliabiliteetin ja katoanalyysin avulla, sekä otetaan kantaa tulosten yleistettävyyteen. Luvun lopussa esitetään tutkimuksessa saadut tulokset, joiden yhteydessä vastataan tutkimuskysymykseen ja ongelmaan. Tuloksia verrataan aiempaan tutkimustietoon, ja suurin huomio kiinnitetään Schadewitzin ja Vierun (2008) samasta aihepiiristä tekemään tutkimukseen.

4.1 Tutkimuksen aineisto ja muuttujat

Tutkimuksen aineisto koostuu 161 julkisen osakeyhtiön tilinpäätöstiedoista, jotka on haettu Thomson Reuters Worldscope-tietokannasta. Tutkielmaa varten Worldscope-tietokannasta haettiin suomalaisten pörssiyritysten tilinpäätöstietoja vuosilta 2001-2008. Aikavälillä oli kaiken kaikkiaan 1111 tilinpäätöstä, joista muodostettiin tutkielman edustavuuden ja validiuden kannalta paras otos jättämällä pois kaikki sellaiset tilinpäätökset, joissa ei ole ilmoitettu tilintarkastuskustannuksia. Tilintarkastuskustannuksilla tarkoitetaan tutkielman empiirisessä osiossa kokonaistilintarkastuskustannuksia, eli ne sisältävät varsinaiset tilintarkastuskustannukset, veropalvelut, oheispalvelut ja muut palkkiot. Tämä johtuu siitä, ettei kustannuksia ole eroteltu Worldscope-järjestelmässä ennen vuotta 2008. Aineiston tilastollisesti pätevä otos on 223 tilinpäätöstietoa, mutta yhtä muuttujaa lukuun ottamatta kaikki muuttujat perustuvat 336 tilinpäätöstietoon. Poikkeuksellinen muuttuja on *ForeignAssets*, joka ilmaisee ulkomaisten varojen suhdetta kokonaisvaroihin. Lisäksi *IFRS* muuttujan kohdalla tulee huomata, että 336 tilinpäätöksestä 47 on laadittu kotimaisten standardien mukaisesti tarkastelujaksolla 33 julkisen osakeyhtiön toimesta.

Otoksesta muodostettiin muuttujat, joita käytettiin IBM:n SPSS-ohjelman avulla tilastolliseen testaukseen. *LnFee* tarkoittaa kokonaistilintarkastuskulujen luonnollista logaritmia ja se on tutkielman regressiomallissa selitettävä muuttuja (De George ym. 2013). *LnAssets* kuvaa kokonaisvarojen luonnollista logaritmia, (De George ym. 2013) *ForeignAssets* ulkomaisten varojen suhdetta kokonaisvaroihin, (Simunic 1980) *FLEV* lyhyt- ja pitkäaikaisten velkojen summan suhdetta omaan pääomaan, (Nikkinen & Sahlström 2005), *Rec* myyntisaatavien suhdetta kokonaisvaroihin, (De George ym. 2013) *Inv* varaston arvon suhdetta kokonaisvaroihin, (De George ym. 2013) *ROE* oman pääoman tuottoa laskettuna nettotulos jaettuna omalla pääomalla, *ROA* kokonaisvarojen tuottoa laskettuna nettotulos jaettuna kokonaisvaroilla. *IFRS* muuttuja saa arvon 1, jos tilinpäätös on laadittu IFRS muodossa, ja 0 jos ei (Abu Rishah & Al-Saeed 2014). Se on tutkielman kannalta tärkein muuttuja, sillä jos muuttuja saa regressioanalyysissä positiivisen regressiomuuttujan arvon, se tarkoittaa että IFRS käyttöönotto lisää tilintarkastuskustannuksia. Kaikki valitut muuttujat perustuvat aikaisempiin tutkimuksiin, ja kaikilla niillä on havaittu tilastollisesti erittäin merkittävä yhteys tilintarkastuskustannuksiin eri valtioissa.

4.2 Tutkimusmenetelmä ja hypoteesit

Tutkielman tutkimusmenetelmä on regressioanalyysi, joka on tilastollinen eli kvantitatiivinen menetelmä. Regressioanalyysi on lineaarinen malli, joka tarkoittaa että selitettävä muuttuja ilmaistaan muiden muuttujien lineaarisena funktiona (Alkula ym. 2002: 244). Kvantitatiivinen tutkimus on mielekästä silloin, kun tutkittavan ilmiön peruspiirteet ovat systemaattisesti mitattavissa, tai kun tutkittavasta ilmiöstä voidaan eristää mitattavia osia (Alkula ym. 2002: 20). Regressioanalyysillä tässä tutkielmassa pyritään selittämään tai ennustamaan tilintarkastuskustannuksia, parametrilla tilintarkastuskustannusten luonnollinen logaritmi *LnFee* (Ketokivi 2009: 86,90). Regressiomallin parametrien estimointiin käytetään tutkielmassa tavanomaista pienimmän neliösumman tilastomenetelmää (OLS), eli poikkeamien neliöity summa pyritään minimoimaan (Alkula ym. 2002: 249).

Tutkimuksessa pyritään vastaamaan tutkielman tutkimusongelmaan: ”Miten IFRS kirjanpitostandardin käyttöönotto vaikuttaa tilintarkastuskustannuksiin Suomessa?” Tä-

hän pyritään vastaamaan otoksesta laaditun regressioanalyysin avulla. Regressioanalyysi perustuu regressioyhtälöön, joka osoittaa kahden tai useamman muuttujan luonnetta ja läheisyyttä (Vogt 1993: 192). Tutkielman regressioyhtälö on koottu aikaisempien tutkimusten perusteella siten, että mukana on kokomuuttuja, kompleksisuusmuuttuja ja useampia riskimuuttujia. Näiden yhteisen selitysasteen on havaittu olleen aiemmin noin 80 %, mikä tarkoittaa että tarkastettavan yrityksen koko, kompleksisuus ja riskisyys selittävät lähes 80 % tilintarkastuskustannuksista (O’Keefe ym.1994). Tilintarkastuskustannuksista ja kokonaisvaroista on raakadatan sijaan otettu luonnolliset logaritmit, millä pyritään vähentämään heteroskedastisuutta (Palmrose 1986). Heteroskedastisuus tarkoittaa tilannetta, jossa selitettävän muuttujan varianssissa on suuria vaihteluita samoilla selittäville muuttujilla (Vogt 1993:104). Tutkielmassa estimoitavien parametrien välisiä lineaarisia riippuvuussuhteita eli korrelaatioita mitataan Pearsonin korrelaatiolla, joka kuvaa kahden mittaustuloksen välisen lineaarisen yhteyden vahvuutta (Ketokivi 2009: 49). Tutkielman tulokset on saatu käyttämällä IBM:n SPSS tilasto-ohjelman versiota 24.

Tutkielman aineisto syötettiin IBM:n SPSS-tilasto-ohjelmaan, jolla tutkittiin aluksi muuttujien deskriptiiviset ominaisuudet, eli laskettiin niiden keskiarvo, mediaani, keskijajonta, minimi ja maksimi (taulukko 1). Seuraavaksi ohjelmalla laadittiin muuttujista korrelaatiomatriisi, käyttäen Pearsonin tulomomenttikorrelaatiota ja kaksisuuntaista (*two-tailed*) hypoteesitestausta (taulukko 3). Viimeisessä vaiheessa estimoitiin muuttujista muodostettu lineaarinen regressioyhtälö (taulukko 4). Nimittäjä i tarkoittaa yhtälössä yritystä, ja nimittäjä t vuotta. Yhtälö joka estimoitiin on:

$$\ln Fee_{it} = \beta_0 + \beta_1 \ln Assets_{it} + \beta_2 ForeignAssets_{it} + \beta_3 FLEV_{it} + \beta_4 Rec_{it} + \beta_5 Inv_{it} + \beta_6 ROE_{it} + \beta_7 ROA_{it} + \beta_8 IFRS_{it} + \varepsilon_{it}$$

Aikaisempien tutkimustulosten perusteella $\ln Assets$ eli kokonaisvarojen luonnollinen logaritmi on tärkein tilintarkastuskustannuksia selittävä tekijä, koska se on kokomuuttuja. Hypoteesi on, se saa positiivisen regressiokertoimen. Yrityskoon mittaaminen kokonaisvarojen logaritmilla on osoitettu useaan otteeseen olevan merkittävin yksittäinen tilintarkastuskustannuksia selittävä muuttuja. Logaritmi on otettu käyttöön heteroskedastisuuden välttämiseksi (Palmrose 1986). Kompleksisuutta yhtälössä kuvaa $ForeignAssets$, eli ulkomaisten varojen suhde kokonaisvaroihin. Jo Simunic (1980)

totesi, ulkomaisten varojen osuuden kasvu lisää yrityksen kompleksisuutta, ja se lisää tilintarkastuskuluja. Hypoteesi on, että muuttuja saa positiivisen regressiokertoimen. Riskisyyttä yhtälössä kuvataan rahoituksen vipuvaikutuksella, *FLEV*, myyntisaatavien suhteella kokonaisvaroihin, *Rec* sekä varaston arvon suhteella kokonaisvaroihin, *Inv*. Nikkinen ja Sahlström (2005) havaitsivat, että kun rahoituksen vipuvaikutus kasvaa, tilintarkastusriski kasvaa ja samalla tilintarkastuskustannukset. De George ym. (2013) puolestaan havaitsivat, että varaston ja saatavien suhteet kokonaisvaroihin molemmat lisäävät tilintarkastuskustannuksia. Hypoteesi on, että *FLEV*, *Rec* ja *Inv* saavat positiiviset regressiokertoimet. Oman pääoman tuotto *ROE* ja kokonaisvarojen tuotto *ROA* ovat mukana kuvaamassa kannattavuuden vaikutusta tilintarkastuskustannuksiin. Schadewitzin ja Vierun (2008) tutkimuksessa *ROE* sai negatiivisen arvon, eli tässä tutkielmassa oletetaan, että yhtiön tuottavuus alentaa tilintarkastuskustannuksia. *ROA* sai puolestaan negatiivisen arvon De George ym. (2013) tutkimuksessa. Hypoteesi on, että *ROE* ja *ROA* saavat negatiiviset regressiokertoimet. Schadewitz ja Vieru (2008) eivät löytäneet tilastollisesti merkittävää yhteyttä IFRS käyttöönoton laajuudella ja tilintarkastuskustannuksilla. He kuitenkin löysivät tilastollisesti merkittävän positiivisen yhteyden IFRS käyttöönoton laajuuden ja kokonaistilintarkastuskulujen välillä. Koska tutkielman tilintarkastuskustannukset sisältävät sekä varsinaiset tilintarkastuskustannukset että oheispalvelut, on hypoteesi se, että *IFRS* saa positiivisen regressiomuuttujan arvon.

4.3 Tutkimuksen validiteetti, reliabiliteetti ja katoanalyysi

Validius, tai validiteetti, tarkoittaa mittarin kykyä mitata sitä, mitä sen on tarkoitus. Reliaabelius, tai reliabiliteetti ilmaisee sitä, kuinka paljon tulokseen sisältyy satunnaisvirheitä, eli sitä kuinka satunnaisesti mittaustulos poikkeaa muuttujien todellisista arvoista. Yhdessä validiteetti ja reliabiliteetti muodostavat kokonaisluotettavuuden. Validiteettia alentavat systemaattiset virheet, ja se voidaan jakaa ennustevaliditeetin, sisällölliseen validiteetin ja rakennevaliditeetin. (Alkula ym. 2002: 91, Ketokivi 2009: 53.)

4.3.1 Validiteetti

Ennustevalidius tarkoittaa mittarin kykyä mitata oikein jotakin sen ulkopuolista ilmiötä (Alkula ym. 2002: 91, 233). Tutkielman ennustevalidius on varmennettu korrelaatiomatriisilla (taulukko 2), jossa esitetään mitattavien muuttujien keskinäistä riippuvuutta Pearsonin korrelaatiokertoimella, joka kuvaa muuttujien lineaarista yhteyttä (Alkula ym. 2002: 233). *IFRS* muuttujan validiteetti on heikko, sillä vaikka se saa arvoja koko otoksessa, todellisuudessa se mittaa vain 33 yrityksen tilinpäätöstiedoissa tapahtuvia muutoksia. Tämä alentaa merkittävästi tutkimuksen kykyä vastata tutkimusongelmaan ja siihen, kuinka hyvin tuloksia voisi hyödyntää käytännössä.

Sisällöllinen validius tarkoittaa sitä, että mittarin sisältö on tutkittavan käsitteen kannalta järkevä ja perusteltu (Alkula ym. 2002: 92). Tutkielman sisällöllinen validius on varmistettu ottamalla kaikkiin analyysihin mukaan vain sellaiset tilinpäätökset, joissa on ilmoitettu tilintarkastuskustannukset. Validiutta uhkaa se, että mukana on joka vuodelta eri määrä tilinpäätöksiä ja eri yrityksiäkin, mutta tämän vaikutus tuloksiin on eliminoitu taulukoimattomalla lisätestauksella, missä testattiin vain vuosien 2004 ja 2005 tilinpäätöksiä yrityksiltä, jotka ilmoittivat tilintarkastuskustannukset molempina vuosina. Tulokset olivat esitettyjä tuloksia tilastollisesti selkeästi vähemmän merkityksellisiä, mikä tukee esitetyn mallin validiutta. Validiutta parantaa lisäksi se, että valitut muuttujat perustuvat aikaisempiin tutkimuksiin.

Rakennevalidius tarkoittaa sitä, että tutkimuksen tulokset ovat suurimmaksi osaksi sopusoinnussa odotusten kanssa, eli mittari tutkimusprosessin kokonaisuudessa toimii niin kuin pitää (Alkula ym. 2002: 92). Tutkielman korrelaatiomatriisin ja regressioanalyysin tulokset ovat pääosin yhteneväisiä aikaisempien tulosten kanssa, eli tutkielma tarjoaa konsistentteja tuloksia.

4.3.2 Reliabiliteetti

Reliabiliteetti tarkoittaa satunnaisvirheiden todennäköisyyttä (Alkula ym. 2002: 94-95). Satunnaisvirheiden määrää on tutkielmassa pyritty eliminoimaan käyttämällä SPSS-tilasto-ohjelmaa ja Worldscope-tietokantaa, sekä ottamalla kokonaisvaroista ja tilintarkastuskustannuksista luonnolliset logaritmit. *Inv*, *Rec*, *ROA*, *ROE* ja *FLEV* ovat

suhdelukuja, eli ne on skaalattu kokonaisvaroihin, tai *FLEV* kohdalla omaan pääomaan. Valitsemalla 1111 tilinpäätöksestä 336, joissa on ilmoitettu tilintarkastuskustannukset, vähentää satunnaisriskejä ja parantaa myös validiutta. Samalla aineistoilla saa samalla menetelmällä samoja tuloksia, mikä on osoitus korkeasta reliabiliteetista.

4.3.3 Katoanalyysi

Katoanalyysillä osoitetaan, kuinka hyvin otoksen rakenne vastaa perusjoukon rakennetta, eli vastaa kysymykseen: Kuinka edustava otos on? Kato aiheuttaa tulosten vääristymää, jos vinouma korreloi tutkittavan asian kanssa (Alkula ym. 2002: 112-113). Tutkielman populaatiossa, eli Worldscope-tietokannan raakadatassa, on selvä kato-ongelma, joka johtuu tilintarkastuskustannustietojen puutteellisesta saatavuudesta. Aineisto on vuosilta 2001-2008 ja tutkielman kannalta olennaisin tieto, eli tilintarkastuskustannukset, oli saatavilla vuodesta 2003 alkaen, ja ennen vuotta 2006 puutteellisesti.

Tutkielmassa kato-ongelmaa on vähennetty huomioimalla vain sellaiset tilinpäätöstiedot, joissa on ollut tilintarkastuskustannukset mukana. Lopullinen otoskoko on 336, mutta tilastollisesti validi koko on 223 koko aikaväliltä kaikilta yrityksiltä *Foreign Assets* muuttujan takia.

4.3.4 Kokonaisluotettavuus ja yleistettävyys

Tutkimuksen kokonaisluotettavuutta laskee se, että tilintarkastuksen oheispalveluiden, eli non-audit services, kustannuksia ei ollut saatavilla ennen vuotta 2008, joten niitä ei ole aineistossa erikseen, vaan ne on ilmoitettu osana tilintarkastuskuluja. Tämä on tarkastettu kahdella pistotestillä. Worldscope-järjestelmässä Stora Enson vuoden 2003 tilintarkastuskustannukset on ilmoitettu olevan 4,4 miljoonaa euroa. Stora Enson vuoden 2003 vuosikatsauksessa tilintarkastuspalkkiot on ilmoitettu olevan 2,5 miljoonaa euroa, palkkiot oheispalveluista miljoona euroa, palkkiot veropalveluista 0,5 miljoonaa euroa ja muut palkkiot 0,4 miljoonaa euroa. Yhteensä 4,4 miljoonaa euroa, mikä on Worldscopen lukema (Stora Enso 2004). Toinen testattava on Nokian Renkaat, jonka konsernitason tilintarkastuskulut Worldscopessa vuonna 2003 on 75 000 euroa. Vuoden 2003 vuosikertomuksessa tilintarkastuspalkkiot on 52 000 euroa, ja muista

palveluista tilintarkastusyhteisölle maksetut palkkiot yhteensä noin 23 000 euroa, eli 75 000 euroa, mikä on Worldscopen lukema (Nokian Renkaat 2004).

IFRS käyttöönottoa kuvaava muuttuja *IFRS* on tärkein yksittäinen muuttuja tutkimuksen kannalta. Vuodelta 2003 oli saatavissa 19 tilinpäätöstä, joista 18 vielä kotimaisella tavalla laadittuja. Vuodelta 2004 oli saatavissa 36 tilinpäätöstä, joista 28 ei ollut vielä IFRS muodossa. Käyttöönottovuodelta 2005 tilintarkastuskustannukset on ilmoitettu 57 tilinpäätöksessä, joista vain yksi ei ollut IFRS muodossa. Vuoden 2006 luvut ovat 63 tilinpäätöstä, joista kaikki IFRS muodossa. Koko otoksesta 289 tilinpäätöstä (86 %) oli laadittu IFRS muodossa, eli vain 47 tilinpäätöstä (14 %) oli paikallisten kirjanpitosäädösten mukaisesti laadittu. Eri yrityksiä oli 33. Tämä tarkoittaa siis, että *IFRS* muuttuja perustuu käytännössä 33 yrityksen tilinpäätöksissä tapahtuviin muutoksiin. Tämän vuoksi kyseisen muuttujan yleistettävyyden on todella heikko, ja koska kyseessä on tutkimuksen keskeisin muuttuja, on tutkimuksen tulosten yleistettävyyden heikko.

Yhteenveto on se, että tutkielman validius ja reliabiliteetti ovat pääosin hyviä, vaikkakin relevanttien tietojen saaminen IFRS käyttöönottoajalta on hyvin vaikeaa, koska valtaosa pörssiyhtiöistä ei ilmoittanut lainkaan tilintarkastuskustannuksiaan. Tilastollisesti haastavaa on myös se, että ilmoittajien määrä kasvoi selvästi joka vuosi ja että käyttöönotto tapahtui lähes täysin yhdessä vuodessa. Tutkielman keskeisimmän tuloksen, eli IFRS käyttöönoton vaikutus tilintarkastuskustannuksiin, on heikko, koska ei-IFRS muotoisia tilinpäätöksiä on otoksessa 47, ja eri laatijoita on vain 33 yhtiötä. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää 1111 tilinpäätöksen aineistosta, mikä on IFRS käyttöönoton vaikutus tilintarkastuskustannuksiin.

4.4 Tulokset

4.4.1 Deskriptiiviset eli kuvailevat tulokset

Taulukossa 1 esitetään muuttujien deskriptiiviset tulokset, eli keskiarvo, mediaani, keskihajonta, minimi ja maksimi. Tilintarkastuskustannukset ja kokonaisvarat on ilmoitettu tuhansina euroina. *LnFee* ja *LnAssets* ovat luonnollisia logaritmeja. *FLEV*, *Rec*, *Inv*, *ROE* ja *ROA* ovat suhdelukuja. *IFRS* on luokkamuuttuja, joka saa arvon 1 tai 0. Taulukkoa tarkastelemalla havaitaan tilintarkastuskustannusten ja kokonaisvarojen

suuret keskihajonnat sekä suuret erot keskiarvojen ja mediaanien välillä. Tämä oikeuttaa luonnollisen logaritmin ottamisen molemmista (Palmrose 1986, Schadewitz & Vieru 2008). Tässä tutkielmassa ei käytetä muuttujina tilintarkastuskustannuksia tai kokonaisvaroja ilman luonnollista logaritmia. Näiden kahden mediaanien vertailu tuottaa kuitenkin havainnon, että yritykset ovat käyttäneet noin yhden euron tilintarkastuskustannuksiin 1156 euroa kokonaisvaroja kohden. Schadewitz ja Vieru (2008) tutkimuksessa vuonna 2004 vertailukelpoinen luku (tilintarkastuskulujen ja oheispalveluiden summan mediaani jaettuna kokonaisvarojen mediaanilla) on 627 euroa ja 928 euroa vuonna 2005. Koska tässä tutkielmassa aikaväli on 2001-2008, ja puuttuvia tietoja on paljon, voidaan havaintoa pitää merkinä siitä, että tulokset ovat linjassa aikaisemman tutkimuksen kanssa. Ulkomaaisia varoja on ilmoitettu vain 233 tilinpäätöksessä, minkä lisäksi muuttujan *ForeignAssets* keskihajonta on joukon suurin. Koska kyseessä on suomalaisten pörssiyhtiöiden tilinpäätöstiedot, mukana on suuria globaaleja yrityksiä, joilla ei ole Suomessa paljonkaan varallisuutta, ja toisaalta Suomessa pääasiallisesti toimivia pörssiyhtiöitä. Kaiken kaikkiaan taulukosta voidaan sanoa, että keskihajonta on kauttaaltaan alhaista, eli regressioanalyysin tekeminen on mielekästä.

Taulukko 1. Deskriptiiviset tilastot

Muuttuja	Havainnot (N)	Keskiarvo	Mediaani	Keskihajonta	Minimi	Maksimi
Tilintarkastuskustannukset	336	6135,30	400	74700	20	1355000
Kokonaisvarat	336	2382389	462550	5380470	3017	37619000
LnFEE	336	2,71	2,60	0,67	1,30	6,13
LnAssets	336	13,1	13,04	1,84	8,01	17,44
ForeignAssets	233	33,64	30,2	24,4	-4,56	90,64
FLEV	336	0,81	0,54	1,28	0	13,04
Rec	336	0,20	0,183	0,11	0	0,68
Inv	336	0,135	0,125	0,12	0	0,7
ROE	336	0,08	0,13	0,37	-5,03	0,59
ROA	336	0,05	0,052	0,09	-0,49	0,38
IFRS	336	0,86	1	0,34	0	1

LnFee= Tilintarkastuskustannusten luonnollinen logaritmi

LnAssets= Kokonaisvarojen luonnollinen logaritmi

ForeignAssets= Ulkomaisten varojen suhde kokonaisvaroihin (Ulkomaisten varojen määrä / kokonaisvarat)

FLEV=Rahoituksen vipuvoima ((Lyhytaikainen velka + pitkäaikainen velka) / oma pääoma)

Rec= Myyntisaatavien suhde kokonaisvaroihin (Myyntisaatavat / kokonaisvarat)

Inv=Varaston suhde kokonaisvaroihin (Varaston arvo / kokonaisvarat)

ROE= Oman pääoman tuotto (Nettotulos / oma pääoma)

ROA= Kokonaisvarojen tuotto (Nettotulos / kokonaisvarat)

N= Havaintojen lukumäärä. Havainnoiksi lasketaan sellaiset 161 pörssiyrityksen tilinpäätöstiedot vuosilta 2001-2008, joissa on ilmoitettu tilintarkastuskustannukset. ForeignAssets muuttujan N on alhaisempi, koska 103 tilinpäätöksessä ei ole ollut riittävästi tietoja muuttujan mittaamiseen.

Taulukko 2 erittelee tilintarkastuksen kustannukset vuositasolla, mediaanilla ja keskiarvolla ilmaistuna. Taulukosta ilmenee ensinnäkin se, että havaintojen lukumäärä kasvaa joka vuosi, alkaen vuoden 2003 tilanteesta, jossa vain 19 tilinpäätöksessä oli ilmoitettu tilintarkastuskustannukset, päättyen 89 tilinpäätökseen vuonna 2008. Tämä kattaa kaikki tutkimuksen 336 tilinpäätöstä. Taulukosta on nähtävissä, että IFRS käyttöönottoaikajaksolla 2004-2005 tilintarkastuskustannusten mediaani nousi 300 000 eurosta 400 000 euroon, mutta keskiarvo laski 1,289 miljoonasta eurosta 1,264 miljoonaan euroon. Tuloksista ei voi tehdä kovin laajoja johtopäätöksiä, koska tilinpäätösten lukumäärä kasvoi 35:stä 57:ään, ja pörssiyritysten ollessa kyseessä vaikutus keskilukuihin on todella suuri.

Kun kaikki ilmoittajat olivat ottaneet IFRS:n käyttöön vuonna 2006, tilintarkastuskustannusten mediaani laski 413 000 eurosta 400 000 euroon, mutta keskiarvo nousi 1,264 miljoonasta eurosta 4,69 miljoonaan euroon. Havaintojen lukumäärä kasvoi 57:ä 63:een. Vuosia 2004-2006 tarkastellessa sekä mediaani että keskiarvo nousivat selvästi. Taulukon perusteella voidaan sanoa, että IFRS:n käyttöönoton jälkeen tilintarkastuskustannukset ovat lähteneet kasvuun, mutta ei voi päätellä, johtuuko se IFRS:stä. Se jää korrelaatiomatriisiin (taulukko 3) ja regressioanalyysin (taulukko 4) varaan.

Taulukko 2. Tilintarkastuskustannukset vuositasolla (tuhansia euroja) N=336

	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Median	539	300	413	400	500	324
Mean	73195,26	1289,886	1264,491	4691,873	1882,315	1354,303
N	19	35	57	63	73	89

4.4.2 Korrelaatiomatriisin tulokset

Taulukko 3 sisältää korrelaatiomatriisin. SPSS ohjelmalla on laadittu kaksisuuntainen (two-tailed) kaksimuuttujainen (bivariate) Pearsonin korrelaatiomatriisi, joka mittaa kahden tuloksen lineaarisen yhteyden vahvuutta (Ketokivi 2009: 49). Kaksisuuntainen testaus tarkoittaa, että nollassa hypoteesin hylkäysalue on jaettu kahteen osaan otosjakuman häntiin. (Vogt 1993: 236-237). Nollahypoteesilla tarkoitetaan oletusta siitä, että kaksi muuttujaa eivät ole yhteyksissä toisiinsa (Vogt 1993: 156). Kaksisuuntainen testaus vähentää tyypin I (Type I Error) virhettä, joka on vakavin tilastollisen testauksen virhe, sillä se hylkää virheellisesti todellisen nollassa hypoteesin, eli tehdään oletus kahden muuttujan välisestä yhteydestä silloin, kun niillä ei todellisuudessa ole yhteyttä. (Vogt 1993: 237.) Matriisissa on suluissa ρ -arvo, joka ilmaisee tilastollista merkitsevyyttä ilmoittamalla todennäköisyyden sille, että tulos on sattuman, tai satunnaishypoteesin seurausta. Kun ρ -arvo on alle 0,05 niin se tarkoittaa että satunnaishypoteesin todennäköisyys on alle 5 %. Kun ρ -arvo on alle 0,001, se tarkoittaa että virheen todennäköisyys on yksi tuhannesta (Vogt 1993: 163). Tutkimuksessa ρ -arvo, joka on alle 0,05 katsotaan tilastollisesti merkittäväksi, ja alle 0,01 erittäin merkittäväksi.

Tilastollisesti erittäin merkittäviä ($\rho=0,000$) korrelaatioita suhteessa *LnFEE* muuttujaan havaitaan *LnAssets*, *ForeignAssets* ja *Inv* muuttujilla. Korkein korrelaatiokerroin (0,787) on muuttujalla *LnAssets*. Tämä tarkoittaa, että yrityksen koko mitattuna kokonaisvarojen luonnollisella logaritmillä on tilastollisesti merkittävällä tavalla hyvin vahvassa yhteydessä tilintarkastuskulujen luonnolliseen logaritmiin. Tämä tulos on hypoteesin mukainen, ja linjassa aikaisempien tutkimustulosten kanssa (Schadewitz & Vieru 2008, De George ym. 2013).

Seuraavaksi vahvin korrelaatio tilintarkastuskulujen logaritmiin (0,431) on muuttujalla *ForeignAssets*. Tämä tarkoittaa, että ulkomaisten varojen suhteella kokonaisvaroihin on tilastollisesti hyvin merkittävä suhde tilintarkastuskulujen luonnolliseen logaritmiin. Tulos on hypoteesin mukainen, ja linjassa aiempien tutkimusten havaintoon siitä, että tarkastettavan yrityksen kompleksisuus, mitattuna ulkomaisten varojen ja kokonaisvarojen suhteella lisää tilintarkastukseen käytettävää aikaa, ja siten sen kustannuksia (Simunic 1980, O'Keefe ym. 1994).

Kolmanneksi korkein korrelaatio (0,195) on muuttujalla *Inv*. Tämä tarkoittaa, että varaston arvon suhteella kokonaisvaroihin on tilastollisesti hyvin merkittävä suhde tilintarkastuskulujen luonnolliseen logaritmiin. Tulos on hypoteesin mukainen, ja linjassa aikaisempien tutkimusten havaintoon siitä, että tarkastettavan yrityksen riskisyys, mitattuna varaston arvon suhteella kokonaisvaroihin, lisää tilintarkastuksen kustannuksia (Simunic 1980, De George ym. 2013).

Tilastollisesti merkittävä ($\rho=0,028$) on *Rec*, jonka korrelaatiokerroin on 0,120. Tämä tarkoittaa, että myyntisaatavien suhteella kokonaisvaroihin on tilastollisesti merkittävä suhde tilintarkastuskulujen luonnolliseen logaritmiin. Tulos on linjassa aikaisempien tutkimusten havaintoon siitä, että tarkastettavan yrityksen riskisyys, mitattuna myyntisaatavien suhteella kokonaisvaroihin, lisää tilintarkastuksen kustannuksia (Simunic 1980, De George ym. 2013). Schadewitz ja Vieru (2008) käyttivät muuttujaa *INVREC*, joka oli varaston arvon ja myyntisaatavien summan suhde kokonaisvaroihin, ja sen havaittiin selittävän tilintarkastuskustannuksia tilastollisesti erittäin merkittävästi. Tutkielman korrelaatiotulokset ovat siis linjassa heidän havaintojensa kanssa.

Muista muuttujista *ROE*, eli oman pääoman tuotto, *ROA*, eli varojen tuottavuus sekä *FLEV*, eli rahoituksen vipuvoima mitattuna lyhyt- ja pitkäaikaisen velan suhteella omaan pääomaan, eivät saavuta tilastollista merkittävyyttä. Lähimmäksi pääsee *ROE* ($\rho=0,105$), jonka korrelaatio on kuitenkin hyvin alhainen (0,089). Hypoteesi oman pääoman tuottavuuden ja tilintarkastuskustannusten positiivisesta korrelaatiosta ei tuloksen mukaan toteudu, eli nollahypoteesia ei voida hylätä. Sama koskee varojen tuottavuuden ja tilintarkastuskustannusten välistä korrelaatiota. Rahoituksen vipuvaikutuksen eli *FLEV* muuttujan erittäin heikko tilastollinen merkittävyys ($\rho=0,893$) ja korrelaation puute, jopa hieman negatiivinen korrelaatio, (-0,007) tilintarkastuskustannusten kanssa on lievä yllätys. Yhteyttä rahoituksen vipuvoiman ja tilintarkastuskustannusten luonnollisen logaritmin välillä ei tilastollisesti merkittävästi ole, eli nollahypoteesia ei voi hylätä.

Tutkielman olennaisin muuttuja, *IFRS* ei saavuta tilastollista merkitsevyyttä ($\rho=0,186$). Korrelaatio olisi niin heikosti positiivinen (0,072), että tulosten perusteella voidaan joka tapauksessa sanoa, että IFRS-standardien käyttöönotolla ei ole tilastolli-

sesti merkittävää korrelaatiota tilintarkastuskustannusten kanssa. Tulos on tutkimuksen kannalta harmillinen, mutta ei yllättävä. Tutkimuksen 1111 tilinpäätöksestä vain 47 tilinpäätöstä 33 yritykseltä vuosina 2001-2008, joissa tilintarkastukset oli ilmoitettu, oli laadittu aluksi paikallisten tilinpäätöstepojen mukaisesti. *IFRS* muuttujan tuottamien tulosten ei siis voida odottaa olevan yleistyskelpoisia.

Matriisissa on havaittavissa myös *IFRS* käyttöönoton tilastollisesti merkittävä ($\rho=0,047$) negatiivinen korrelaatio (-0,109) myyntisaatavien suhteeseen kokonaisvaroihin, sekä *IFRS* käyttöönoton tilastollisesti merkittävä ($\rho=0,043$) positiivinen korrelaatio kokonaisvarojen luonnollisen logaritmin kanssa (0,111). Tuloksia selittää *IFRS*:n tarkempi sääntely myyntisaatavien kirjaamisen suhteen, sekä esimerkiksi mahdollisuus arvostaa varoja uudestaan käypään arvoon. Jos pörssiyrityksillä on esimerkiksi sijoituskiinteistöjä, niiden arvostaminen käypään arvoon vaikuttaa huomattavasti taloudellisiin lukuihin (Pörssisäätiö 2005). Painotusta käyvän arvon käyttöön on aiemmissa tutkimuksissa pidetty yhtenä tärkeimmistä muutoksista selittävästä seikoista *IFRS* käyttöönotossa (Ball 2006). Tulokset ovat siis hyvin linjassa kansainvälisten *IFRS* käyttöönottoa tutkivien julkaisujen kanssa, vaikka on täysin mahdollista, että muutokset eivät johdu *IFRS* käyttöönotosta, vaan muista lainsäädännöllisistä muutoksista tai *IFRS* käyttöönoton täytäntöönpanon tehostumisesta (De George 2016). Lisäksi kuten edellä mainittiin, *IFRS* muuttujan validiteetti on hyvin heikko, jolloin siihen perustuen ei voi tehdä yleistyksiä.

SPSS:n tietojen mukaan multikollinearisuus ei ole korrelaatiomatriisissa suuri ongelma, sillä kaikkien muuttujien ViF arvo on korkeintaan 2,2 ja sekin *ROE* ja *ROA* muuttujien kohdalla, joiden collinearity tolerance luku on noin 0,4. Muiden muuttujien collinearity tolerance ei alita 0,7. Ohjearvona tutkielmassa pidetään ViF-arvoa 10 korkeimpana hyväksyttynä arvona, koska se oli myös Schadewitzin ja Vierun (2008) tutkimuksessa. Collinearity tolerance-arvon ohjearvona pidetään vähintään 0,7. Multikollinearisuus tarkoittaa, että kaksi tai useampi selittävää muuttujaa korreloi voimakkaasti, minkä vuoksi niiden erillistä vaikutusta selitettävään muuttujaan voi olla mahdotonta selvittää (Vogt 1993: 144).

Taulukko 3. Korrelaatiomatriisi

	LNFEET	LNASSETS	FOREIGNAS- SETS (N=233)	REC	INV	ROE	ROA	FLEV	IFRS
LNFEET	1	0,787** (0,000)	0,431** (0,000)	0,120* (0,028)	0,195** (0,000)	0,089 (0,105)	0,046 (0,404)	-0,007 (0,893)	0,072 (0,186)
LNASSETS	0,787** (0,000)	1	0,266** (0,000)	-0,213** (0,000)	0,075 (0,172)	0,150** (0,006)	0,084 (0,126)	0,151** (0,005)	0,111* (0,043)
FOREIGNAS- SETS	0,431** (0,000)	0,266** (0,000)	1	0,215** (0,001)	-0,012 (0,853)	-0,056 (0,395)	-0,150* (0,022)	-0,041 (0,538)	0,048 (0,467)
REC	0,120* (0,028)	-0,213** (0,000)	0,215** (0,001)	1	0,215** (0,000)	0,029 (0,600)	0,087 (0,110)	-0,283** (0,000)	-0,109* (0,047)
INV	0,195** (0,000)	0,075 (0,172)	-0,012 (0,853)	0,215** (0,000)	1	0,024 (0,657)	0,009 (0,868)	-0,068 (0,214)	0,078 (0,151)
ROE	0,089 (0,105)	0,150** (0,006)	-0,056 (0,395)	0,029 (0,600)	0,024 (0,657)	1	0,717** (0,000)	-0,404** (0,000)	0,011 (0,837)
ROA	0,046 (0,404)	0,084 (0,126)	-0,150* (0,022)	0,087 (0,110)	0,009 (0,868)	0,717** (0,000)	1	-0,307** (0,000)	0,049 (0,372)
FLEV	-0,007 (0,893)	0,151** (0,005)	-0,041 (0,538)	-0,283** (0,000)	-0,068 (0,214)	-0,404** (0,000)	-0,307** (0,000)	1	0,061 (0,263)
IFRS	0,072 (0,186)	0,111* (0,043)	0,048 (0,467)	-0,109* (0,047)	0,078 (0,151)	0,011 (0,837)	0,049 (0,372)	0,061 (0,263)	1

LnFee= Tilintarkastuskustannusten luonnollinen logaritmi

LnAssets= Kokonaisvarojen luonnollinen logaritmi

ForeignAssets= Ulkomaisten varojen suhde kokonaisvaroihin (Ulkomaisten varojen määrä / kokonaisvarat)

FLEV=Rahoituksen vipuvoima ((Lyhytaikainen velka + pitkäaikainen velka) / oma pääoma))

Rec= Myyntisaatavien suhde kokonaisvaroihin (Myyntisaatavat / kokonaisvarat)

Inv=Varaston suhde kokonaisvaroihin (Varaston arvo / kokonaisvarat)

ROE= Oman pääoman tuotto (Nettotulos / oma pääoma)

ROA= Kokonaisvarojen tuotto (Nettotulos / kokonaisvarat)

N= Havaintojen lukumäärä. Havainnoiksi lasketaan sellaiset 161 pörssiyrityksen tilinpäätöstiedot vuosilta 2001-2008, joissa on ilmoitettu tilintarkastuskustannukset. ForeignAssets muuttujan N on alhaisempi, koska 103 tilinpäätöksessä ei ole ollut riittävästi tietoja muuttujan mittaamiseen.

Suluissa ρ -arvo, joka kuvaa tilastollista merkitsevyyttä

**= Tilastollinen merkitsevyys 0,01 tasolla ($P < 0,01$)

*=Tilastollinen merkitsevyys 0,05 tasolla ($P < 0,05$)

4.4.3 Regressioanalyysin tulokset

Taulukko 4 kuvaa tutkielman kannalta tärkeintä asiaa, eli regressiomallin estimointituloksia. Taulukko vastaa tutkielman tutkimusongelmaan ”Miten IFRS kirjanpitostandardin käyttöönotto vaikuttaa tilintarkastuskustannuksiin Suomessa?”. Estimoitu regressioyhtälö oli seuraava:

$$\begin{aligned} \ln Fee_{it} = & \beta_0 + \beta_1 \ln Assets_{it} + \beta_2 ForeignAssets_{it} + \beta_3 FLEV_{it} + \beta_4 Rec_{it} + \beta_5 Inv_{it} + \\ & \beta_6 ROE_{it} + \beta_7 ROA_{it} + \beta_8 IFRS_{it} + \varepsilon_{it} \end{aligned}$$

Regressiomallin mukautettu R^2 (adjusted R-squared) tarkoittaa selitettävän muuttujan ja kahden tai useamman selittävän muuttujan determinatiokerrointa. Eli käytännössä siis sitä, kuinka hyvin regressioyhtälön muuttujat selittävät tässä tapauksessa tilintarkastuskustannusten luonnollista logaritmia. Tutkielman regressiomallin mukautettu R^2 on 0,759, eli selitysaste on 75,9 % (Vogt 1993: 186). Tämä on hyvin linjassa aiempien tulosten kanssa, sillä Schadewitzin ja Vierun (2008) selitysaste oli 80 %. Yleisemmin kansainvälisellä tasolla Cobbin (2002) on todennut, että koko, kompleksisuus ja riski selittävät 60- 80 % tilintarkastuskustannuksista. Aiemmin O’Keefe ym. (1994) olivat todenneet, että koko, kompleksisuus ja riskimuuttujat selittävät jopa yli 80 % tilintarkastuskuluista. Tutkielmassa käytetyn regressiomallin selitysaste on siis hyvä. F -luku tarkoittaa selitetyn ja selittämättömän välistä suhdetta (Vogt 1993: 94). Käytännössä kuitenkin tärkeämpi on mallin ρ -luku, joka on 0,000. Regressiomallissa estimoidut muuttujat selittävät siis hyvin tilintarkastuksen kustannuksia, ja regressioanalyysi itsessään on tilastollisesti hyvin merkitsevä.

Tulokset tukevat tilastollisesti merkittävien parametrin estimaattien osalta aikaisempia tutkimuksia, sekä korrelaatiomatriisin tuloksia. Suurin tilastollisesti hyvin merkittävä ($\rho=0,000$) kerroin on estimaatilla myyntisaatavien suhde kokonaisvaroihin, *Rec*. Koko kuvaava estimaatti *LnAssets* saa odotetusti positiivisen arvon ja on tilastollisesti hyvin merkittävä. Riskiä kuvaava estimaatti *FLEV*, eli rahoituksen vipuvoima, saa odotuksista poiketen tilastollisesti merkittävän negatiivisen arvon. Kerroin on kuitenkin

kin hyvin matala (-0,035). Tulos on kuitenkin selvästi poikkeava Nikkisen ja Sahlströmin (2005) tuloksesta, joka tosin oli laadittu suuremmalla otoksella Yhdistyneessä kuningaskunnassa. Estimaatti *Inv* eli varaston arvon suhde kokonaisvaroihin saa positiivisen arvon, mutta jää hivenen tilastollisesta merkitsevyydestä 95 % luottamusvälillä ($\rho=0,053$). Tulos on kuitenkin linjassa esimerkiksi Simunic (1980) tulosten kanssa. Estimaatit *ROE* ja *ROA* jäävät hyvin kauas tilastollisesta merkitsevyydestä, saaden kuitenkin hypoteesin mukaisesti negatiiviset arvot korrelaatiomatriisiin ja aikaisempien tutkimusten mukaisesti (Schadewitz & Vieru 2008, De George 2013).

Tutkielman olennaisin estimaatti *IFRS* saa odotuksista poiketen negatiivisen arvon, mutta toisaalta odotusten mukaisesti sen tilastollinen merkitsevyys on hyvin heikko. Koska muuttuja perustuu 33 yrityksen 47 tilinpäätöksissä tapahtuvien muutosten tarkasteluun koko ajanjaksolla, on tulosten yleistettävyyks todella heikko. Tästä huolimatta vaihtoehtoista mallia testattiin, ja hylättiin. Taulukoimattomassa jatkotestauksessa otoksesta poistettiin kaikki ne yritykset, jotka eivät olleet laatineet tilinpäätöstä sekä vuonna 2004 että vuonna 2005 tilintarkastuskuluineen ($N=62$). Tämä lisäsi estimaatin negatiivista regressiomuuttujan arvoa (-2,01) ja heikensi huomattavasti tilastollista merkitsevyyttä ($\rho=0,431$). Tulos on siis hypoteesin vastainen, eikä tue mitään aikaisempaa tutkimusta. Tämä johtuu nimenomaan *IFRS* muuttujan validiteettiongelma.

Regressioanalyysin perusteella voidaan todeta, että yrityksen koko, kompleksisuus ja riski selittävät tilintarkastuskustannuksia tilastollisesti hyvin merkitsevällä tavalla ja että yrityksen kokonaisvarojen kasvaminen, ulkomaisten varojen suhteen kasvu kokonaisvaroihin ja myyntisaatavien suhteen kasvu kokonaisvaroihin lisäävät tilintarkastuskuluja. Aiemman tutkimuksen perusteella syy sille, miksi koko selittää niin voimakkaasti tilintarkastuskustannuksia ei ole täysin yksiselitteinen. Toisaalta yrityksen suurempi koko teettää enemmän työtunteja (Bell ym. 2001), mutta toisaalta suuremmat yritykset myös yksinkertaisesti ostavat enemmän tilintarkastuspalveluita (Palmrose 1986). Mahdollinen tilintarkastuspremio, josta usein on tutkimuksissa puhuttu (Firth 1985, Craswell ym. 1995, Casterella ym. 2004, Fleischer & Goettsche 2012) saattaa näkyä tuloksissa, koska mukana ovat kaikki Suomen pörssiyritykset, ja niiden keskinäiset kokoerot saattavat vaikuttaa tilintarkastusyhtiöiden premiohinnoitteluun.

Kompleksisuuden lisääntyminen ulkomaisten varojen kasvulla mitattuna lisää yksiselitteisesti tilintarkastuksen riskiä ja työmäärää (De George 2013). Myyntisaatavien ja varaston arvojen suhteellinen kasvu kokonaisvaroihin verrattuna lisäävät yrityksen riskisyyttä luottotappioiden ja arvostusriskin takia, minkä vuoksi tilintarkastajat käyttävät enemmän aikaa myyntisaatavien perusteiden ja varaston arvostuksen tarkastamiseen (Simunic 1980).

Tutkielman tutkimusongelman kannalta olennaisin kysymys on, miksi IFRS käyttöönotolla ei tulosten perusteella ole korrelaatiota (taulukko 3) eikä selittävää yhteyttä (taulukko 4) tilintarkastuskustannuksiin. Edellä on otettu kantaa *IFRS* muuttujan validiteettiongelmaan. Schadewitz ja Vieru (2008) tutkivat IFRS käyttöönotosta aiheutuneiden seurausten mittakaavan vaikutusta tilintarkastuskustannuksiin, mutta heidänkään tuloksensa eivät saavuttaneet tilastollista merkitsevyyttä. Sen sijaan he havaitsivat, että tilintarkastuksen oheispalveluiden kustannukset nousivat tilastollisesti merkittävästi IFRS käyttöönoton vaikutusten kasvaessa. Yksi mahdollinen lisäselitys tämän tutkielman tulokselle onkin se että, IFRS käyttöönotolla on erilainen vaikutus tilintarkastuskustannuksiin ja oheispalveluiden kustannuksiin. Schadewitzin ja Vierun (2008) tarjoamat selitykset ovat myös tässä tutkielmassa olennaisia, pääosin tutkielman oman tutkimuksen alhaisen yleistettävyyden vuoksi. On mahdollista, että IFRS ei lisää tilintarkastuskustannuksia Suomessa merkittävästi, koska tilintarkastajien mielestä IFRS laatiminen väärin olisi marginaalista, oheispalveluista tapahtuu tietovuotoa, joka neutralisoi IFRS vaikutuksia, sekä kolmanneksi se, että tilintarkastusyhtiöiden välinen kova kilpailutilanne estää hintojen nostamisen edes IFRS käyttöönoton takia.

Aiemman kansainvälisen tutkimuksen perusteella on syytä huomioida myös se, että makrotaloudelliset muuttujat, kuten lainsäädännöstä johtuva oikeudenkäyntiriski, tilinpäätöksen raportoinnin laajuus ja riskialttiuden monimutkaisuus selittävät kansainvälisten tutkimusten eroja. On siis mahdollista, että IFRS käyttöönotto ei nosta tilintarkastuskustannuksia Suomessa, koska se ei merkittävästi lisää tilintarkastajien omaa riskiä tai / ja ei lisää taloudellisen raportoinnin laajuutta tai / ja riskialttiuden monimutkaisuus tilinpäätösten lisätietojen takia ei lisääntynyt tarpeeksi näkyäkseen tilintarkastuskustannuksissa. IFRS käyttöönotosta ei ole vielä saatu kansainvälisesti yhdenmukaisia tuloksia, mitä vaikeuttaa huomattavasti merkittävät kansallisen tason eroava-

osuudet makrotason muuttujissa. (Taylor & Simon 1999, De George ym. 2016). Voidaan kuitenkin sanoa, että tämän tutkielman ja Schadewitzin ja Vierun (2008) havainto siitä, ettei IFRS käyttöönotto lisää tilintarkastuskustannuksia on kansainvälisesti poikkeavaa.

Taulukko 4. Regressioanalyysin tulokset

Muuttuja	Kerroin	Tilastollinen merkitsevyys (ρ -arvo)
(Vakiotermi)	-1,282**	0,000
LnAssets	0,291**	0,000
ForeignAssets	0,004**	0,000
Rec	1,500**	0,000
Inv	0,351	0,053
ROE	-0,110	0,153
ROA	-0,097	0,784
FLEV	-0,035*	0,049
IFRS	-0,258	0,170
Havainnot (N)	336	
Adjusted R ²	0,759	
F-testi	94,496	
ρ -arvo	0,000	

LnFee= Tilintarkastuskustannusten luonnollinen logaritmi

LnAssets= Kokonaisvarojen luonnollinen logaritmi

ForeignAssets= Ulkomaisten varojen suhde kokonaisvaroihin (Ulkomaisten varojen määrä / kokonaisvarat)

FLEV=Rahoituksen vipuvoima ((Lyhytaikainen velka + pitkäaikainen velka) / oma pääoma)

Rec= Myyntisaatavien suhde kokonaisvaroihin (Myyntisaatavat / kokonaisvarat)

Inv=Varaston suhde kokonaisvaroihin (Varaston arvo / kokonaisvarat)

ROE= Oman pääoman tuotto (Nettotulos / oma pääoma)

ROA= Kokonaisvarojen tuotto (Nettotulos / kokonaisvarat)

N= Havaintojen lukumäärä. Havainnoiksi lasketaan sellaiset 161 pörssiyhtiön tilinpäätöstiedot vuosilta 2001-2008, joissa on ilmoitettu tilintarkastuskustannukset. ForeignAssets muuttujan N on alhaisempi, koska 103 tilinpäätöksessä ei ole ollut riittävästi tietoja muuttujan mittaamiseen.

Suluissa ρ -arvo, joka kuvaa tilastollista merkitsevyyttä

**= Tilastollinen merkitsevyys 0,01 tasolla ($P < 0,01$)

*=Tilastollinen merkitsevyys 0,05 tasolla ($P < 0,05$)

Adjusted R² ilmaisee mallin selitysasetta

F-arvo kuvaa selitetyn varianssin suhdetta selittämättömään. Yhdessä ρ -arvon kanssa mittaavat tulosten tilastollista merkittävyyttä.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Johtopäätökset teoriaosuudesta

IFRS standardeilla tarkoitetaan kansainvälisiä kirjanpitostandardeja, joiden tarkoituksena on tehostaa EU:n pääomamarkkinoiden ja sisämarkkinoiden toimintaa. Sen on tarkoitus tapahtua yhdenmukaistamalla pörssiyrityiden taloudellista raportointia tilinpäätösten avoimuutta ja vertailukelpoisuutta edistään. IFRS-standardien käyttö on ollut pakollista pörssiyrityksille Euroopan unionin alueella vuoden 2005 alusta alkaen. Velvollisuus perustuu Euroopan unionin niin sanottuun IAS-asetukseen 1606/2002 (Euroopan komissio 2015.)

Tutkielman teoriaosuudessa esiteltiin aluksi IFRS-standardien taustat, organisaatiot sekä syntymisprosessi lyhyesti. Lyhyesti ilmaistuna IASB, eli kansainvälinen kirjanpitostandardilautakunta antaa standardit, jotka Euroopan komissio hyväksyy omassa menettelyssään (Euroopan komissio 2015). Seuraavaksi tarkasteltiin IFRS:n suhdetta kotimaiseen tilinpäätöskäytäntöön ja lyhyesti myös Yhdysvaltojen ja IFRS:n suhdetta. IFRS poikkeaa kotimaisesta kirjanpitoavasta monin tavoin. Ideologisella tasolla IFRS on lähempänä yhdysvaltalaisista sijoittajalähtöistä osakemarkkinajärjestelmää, kuin suomalaista pankkikeskeistä järjestelmää. Suomalaisessa tavassa pääpaino on tuloslaskelmassa, kun taas IFRS painottaa taselaskelman merkitystä (Haaramo ym. 2002: 6-8, Kallunki ym. 2008, Hail ym. 2010, De George ym. 2013). Keskustelu IFRS:n käyttöönotosta on käynyt ja käy edelleen kiivaana Yhdysvalloissa. Yhdenmukaisuuden edistyksestä kertoo paljon se, että Yhdysvaltojen valvontaviranomainen SEC on vuonna 2007 vapauttanut IFRS muodossa tilinpäätöksensä laativat yritykset velvollisuudesta laatia tilinpäätös lisäksi paikallisten sääntöjen muodossa, ja IASB lisättiin hyväksytyjen standardinasettajien listalle. (Erchinger & Melcher 2007, Marden & Brackney 2009). Euroopan komissio on suosittanut Yhdysvaltoja ottamaan IFRS:n käyttöön, vedoten sen lukuisiin etuihin (Euroopan komissio 2015).

Seuraavaksi tutkielmassa esiteltiin IFRS:n käyttöönottoprosessin dokumentoitu esimerkki Etelä-Koreasta, sekä kansainvälistä tutkimusaineistoa IFRS:n käyttöönoton seurauksista. IFRS:n käyttöönotto on valtiotasolla valtavan suuri operaatio, joka edel-

lyttää julkishallinnon ja liike-elämän tiivistä yhteistyötä ja asiantuntijoiden kouluttamista, sekä mittavaa tiedottamista ja vuoropuhelua kaikkien osapuolten välillä, niin julkisen kuin yksityisen sektorin puolelta. Lopputulos on ollut tutkimusten mukaan onnistunut. Useiden selvitysten ja tutkimusten perusteella IFRS parantaa yritysten tilinpäätöstietojen laatua, mistä seuraa kansainvälisen vertailtavuuden lisääntymistä, sijoittajien globaalin kiinnostuksen kasvamista, valtion kansainvälisen rahoitusmarkkina-aseman parantumista, pääomakustannusten alentumista, analyytikoiden ennusteiden parantumista, yritysjohton päätöksenteon tehostumista ja läpinäkyvyyden lisääntymistä. Sijoittajien asema on parantunut sekä suoraan että epäsuoraan muun muassa siksi, että yritysjohdolla on IFRS ympäristössä vähemmän keinoja manipuloida tilinpäätöksiä. Hyödyt toistuvat kaikissa tutkimuksissa, mutta tutkijat huomauttavat aina, että valtiotasolla merkittäviä eroja ilmenee, ja että IFRS:n merkittävin heikkous on sen todella huomattava kustannusvaikutus, vaikkakin lopulta sen hyödyt ovat suuremmat. Käyvän arvon suosiminen on herättänyt hieman epäluuloja, kuten myös yleensäkin tarve täydelliseen yhtenäisyyteen kansallisten eroavaisuuksien kustannuksella. (Ball 2006, Callao ym. 2009, Korean Accounting Institute 2013, Euroopan komissio 2015, Costa Lourenço & Mota de Almeida Delgado 2015, De George ym. 2016.)

IFRS:n kustannuksien on siis todettu olleen suuria, etenkin suhteessa pienille yrityksille. Yhdenmukaisia tuloksia ei kuitenkaan voida saada kansainvälisistä tutkimuksista, sillä IFRS:n kustannusvaikutukset riippuvat siitä, kuinka laajoja muutoksia se aiheuttaa. Tämä puolestaan riippuu yritysten ominaisuuksista kuten koko, toimiala, liiketoiminnan monimutkaisuus ja olemassa olevat valmiudet tilintarkastuksen suhteen. (Ball 2006.)

Tutkielman kolmannessa luvussa käsiteltiin tilintarkastuskustannuksien teoriaa aikaisempien tutkimusten valossa, ja vastattiin ensimmäiseen tutkimuskysymykseen, mitkä muuttujat vaikuttavat tilintarkastuskustannusten muutokseen? Aluksi esiteltiin tilintarkastuskustannusten klassinen funktio, jonka Simunic esitti vuonna 1980. Funktion mukaan tilintarkastuskustannukset lasketaan ulkoisen tilintarkastuksen yksikköhinnan ja ostettujen tilintarkastusyksiköiden tulona. Tämän jälkeen perehdyttiin tilintarkastuksen kustannuksia selittäviin muuttujiin, joista ensin esiteltiin mikrotason, eli yritystason muuttujat. Tutkijat jakavat yritystason muuttujat tarkastettavan kokoon, komplek-

sisuuteen ja riskiin. Kokomuuttujista yleisin on kokonaisvarojen luonnollinen logaritmi. Kompleksisuusmuuttujista yleisimmät ovat tytäryhtiöiden lukumäärä, ulkomaisten varojen suhde kokonaisvaroihin, ulkomaisten myyntien suhde kokonaismyynteihin sekä toimialakoodit, joita yritys käyttää. Toisinaan tutkijat ovat pyytäneet yrityksiä itse arvioimaan oman toimintansa monimutkaisuutta. Riskimuuttujista on paljon näkemyksiä, mutta yleisesti ottaen tutkijat ovat yhtä mieltä varaston, myyntisaatavien ja velkaantuneisuuden tunnuslukujen mittaavan tarkastettavan yrityksen riskisyyttä. Yhdessä koko, kompleksisuus ja riski selittävät tutkimusten mukaan jopa 80 % tilintarkastuskustannuksista. Tilintarkastuskustannuksiin vaikuttavat siis pääosin samat seikat, kuin koko IFRS:n kustannuksiin, eli yritysten koko, toimiala, liiketoiminnan monimutkaisuus ja IFRS:n aiheuttamien muutosten laajuus. (Simunic 1980, Wallace 1984, Francis & Stokes 1986, Palmrose 1986, O'Keefe ym. 1994, Craswell ym. 1995, Bell ym. 2001, Cobbin 2002, Casterella ym. 2004, Nikkinen & Sahlström 2005, Ball 2006, Carson & Fargher 2007.)

Makrotason, eli kansallisen tason muuttujista on vähemmän tutkimustietoa, mutta tutkijat ovat yhtä mieltä niiden huomattavasta merkityksestä. Tutkielmassa tärkeimmiksi tilintarkastuskustannuksiin vaikuttaviksi muuttujiksi nousivat tilintarkastusyhteisön kohtaama oikeudenkäyntiriski, riskialttiuden monimutkaisuus sekä taloudellisen raportoinnin sääntelyn laajuus. Tärkein yksittäinen makrotason muuttuja on tutkimusten perusteella käyvän arvon merkityksen kasvaminen. (Simunic & Stein 1996, Taylor & Simon 1999, Ball 2006, Goncharov ym. 2013.)

Seuraavaksi kolmannessa luvussa vastattiin toiseen tutkimuskysymykseen: Miten IFRS:n käyttöönotto on vaikuttanut tilintarkastuskustannuksiin aikaisempien tutkimusten perusteella? Kansainvälisten tutkimusten perusteella IFRS aiheuttaa selvää tilintarkastuskustannusten kasvamista. Suhteessa eniten ne kasvavat, kun pieni yritys ottaa IFRS:n käyttöön. Valtiotasolla tehdyissä tutkimuksissa on suuria eroja, mutta Euroopan unionin alueella pysyvä kasvu käyttöönoton jälkeen on tulosten perusteella ollut noin 5 %, mutta välittömästi käyttöönoton jälkeen nousua oli Ranskassa lähes 50 %. Yhdenmukaisia tuloksia on kuitenkin ollut vaikeaa saada, minkä uskotaan johtuvan kansallisista eroista muun muassa lainsäädännössä ja kirjanpidon tavoissa, Euroopan sisälläkin. Suomessa havaittiin, että IFRS:n muutosten laajuudella on selittävä vaikutus kokonaistilintarkastuskustannuksiin, mutta kun oheispalvelut erotettiin omaksi

muuttujakseen, selittävää yhteyttä varsinaisiin tilintarkastuskustannuksiin ei löytynyt. (Jermakowicz & Gornik-Tomaszewski 2006, Schadewitz & Vieru 2008, Callao ym. 2009, Hart ym. 2009, Kim ym. 2012, De George ym. 2013, Loukil 2016.)

Teoriaosuuden keskeinen johtopäätös on se, että IFRS käyttöönotto on suuri projekti, joka vaatii sen käyttöönottajalta kunnollista paneutumista ja omistautumista. IFRS säätelee lähes kaikkia liiketoiminnan osa-alueita, minkä seurauksena vaikutukset voivat olla valtavia, mutta toisaalta jos yritys omaa jo valmiiksi hyvät taloushallinnon ja tilintarkastuksen valmiudet, voi kustannusvaikutus sekä yleisellä tasolla että tilintarkastuskustannusten osalta jäädä suhteellisen pieneksi. Suurista kustannuksistaan huolimatta IFRS on todettu täyttäneen sille asetetut tavoitteet taloushallinnon läpinäkyvyyden, vastuullisuuden ja taloudellisen tehokkuuden osalta. Suomessa IFRS poikkeaa merkittävästi ja perustavanlaatuisesti monin paikoin kotimaisista käytännöistä, erityisesti käyvän arvon painotuksesta johtuen IFRS ympäristössä. Tästä huolimatta, poikkeuksena kansainvälisiin tutkimuksiin, Suomessa ei ole havaittu tilastollisesti merkittävää yhteyttä IFRS ja tilintarkastuskustannusten välillä, mikä on kansainvälisessä vertailussa poikkeavaa. IFRS tiedetään aiheuttavan suuria muutoksia suomalaisen kirjanpitolapaan verrattuna, etenkin käyvän arvon käytän lisääntymisen seurauksena, minkä pitäisi näkyä myös tilintarkastuskustannuksissa.

Johtopäätökset empiirisestä osiosta

Tutkielman empiirisessä osiossa suoritettiin Pearsonin korrelaation ja lineaarisen regressioanalyysin avulla tutkimus. Tutkimuksella pyrittiin vastaamaan tutkimusongelman, joka on: ”Miten IFRS-kirjanpitolapa-standardin käyttöönotto vaikuttaa tilintarkastuskustannuksiin Suomessa?” Tähän ja kolmanteen tutkimuskysymykseen ”Miten tutkimustuloksia voisi hyödyntää käytännössä?” vastattiin tutkielman neljännessä luvussa.

Suomessa IFRS:n käyttöönottoa ei ole tutkittu kovin paljoa, mikä osittain selittynee tietojen heikolla saatavuudella. Tässä tutkielmassa ei löydetty tilastollisesti merkittävää yhteyttä IFRS:n käyttöönotolla ja tilintarkastuskustannuksilla, eikä myöskään IFRS:n käyttöönoton havaittu selittävän tilintarkastuskustannuksia. Tulos on kansainvälisellä tasolla poikkeuksellinen, mutta selitettävissä. Suomen oma lainsäädäntö, kirjanpitonormisto ja tilinpäätöstä koskevat säännöt saattavat olla jo valmiiksi sellaisella

tasolla, ettei IFRS aiheuta yhtä merkittäviä muutoksia kuin muualla. Tilintarkastusyhteisöt eivät välttämättä ole halunneet nostaa hintoja, koska eivät koe IFRS:n lisännen tarkastusriskiä. Tilintarkastusalan keskinäinen kilpailukin voi pitää hinnat alhaalla. On myös oletettavaa, että tilintarkastusyhteisöjen tarjoamat oheispalvelut pitävät tilintarkastuskustannusten kasvun kurissa. Tutkimuksen tulos on koko, kompleksisuus ja riskisyysmuuttujien suhteen linjassa aikaisempien tutkimuksen kanssa, sillä havainnot niiden vaikutuksista tilintarkastuskustannuksiin ovat tilastollisesti merkittäviä. Tarkastettavan yrityksen koko on tärkein yksittäinen tilintarkastuskustannuksia selittävä tekijä. IFRS:n käyttöönotolla ei tutkimuksen tulosten perusteella ole korrelaatiota eikä selitysyhteyttä tilintarkastuskustannuksiin, mikä on vastoin hypoteesia. Tähän tulokseen tulee kuitenkin suhtautua kriittisesti, sillä aineiston 1111 tilinpäätöksestä vain 336 tilinpäätöksessä oli ilmoitettu tilintarkastuskustannukset, ja niistä vain 47 oli laadittu ajanjaksolla suomalaisen tilinpäätöskäytännön mukaisesti. Aineistossa oli mukana 161 yritystä, mutta näistä vain 33 oli ajanjaksolla laatinut tilinpäätöksen suomalaisen tavan mukaisesti. (Alkula ym. 2002: 112-113, Kallunki ym. 2008: 43, Schadewitz & Vieru 2008.)

Tutkielman kolmas tutkimuskysymys on: Miten tutkimustuloksia voisi hyödyntää käytännössä? Tutkielman teoriaosuus tarjoaa katsauksen IFRS-kirjanpitosstandardien vaikutuksista yleisesti, sekä tilintarkastuskuluihin vaikuttavista muuttujista mikro- ja makrotasolla. Tutkielmassa perehdytään myös IFRS:n ja kotimaisen kirjanpitosäädösten eroihin. Tutkielman empiirinen osio tukee pääosin teoriaosuutta ja sen vuoksi tutkielman tutkimustuloksia ja teoriaperustaa voidaan hyödyntää yrityksissä, jotka suunnittelevat IFRS:n käyttöönottoa, sillä käyttöönotto on useiden tutkijoiden ja Euroopan komission selvityksen (2015) mukaan parantanut taloudellisen raportoinnin läpinäkyvyyttä, taloustietojen kansainvälistä vertailtavuutta, asiantuntijoiden analysointia, tehostanut yrityksen johdon toimintaa, lisännyt sijoittajien kiinnostusta yrityksiin, parantanut tilinpäätösten laatua ja parantanut kokonaisten valtioiden asemaa kansainvälisillä markkinoilla, sekä lisännyt sijoittajien suojaa. Erityisesti sellaisten yritysten, jotka suunnittelevat listautumista pörssiin kannattaa vakavasti harkita IFRS:n käyttöä ennen, kuin siitä tulee pakollista. Mitä useammassa maassa yrityksellä on varoja, mitä monimutkaisemmalla toimialalla yritys toimii ja mitä useammalla lainsäädännöllisesti poikkeavalla alueella se toimii, sitä kalliimmaksi ja monimutkaisemmaksi IFRS:n käyttöönotto tulee ensimmäisinä vuosina. Tilintarkastusyhteisöille tuloksista voisi olla

käytännön hyötyä siten, että niissä kiinnitettäisiin huomiota IFRS aiheuttamiin kustannuksiin ja riskeihin, joita ei välttämättä ole Suomessa sisällytetty hinnoitteluun. (Simunic 1980, Palmrose 1986, Taylor & Simon 1999, Callao ym. 2009, De George ym. 2013, Korean Accounting Institute 2003, De George ym. 2016.)

Empiirisen osion keskeinen johtopäätös on se, että tilintarkastuskustannuksiin vaikuttaa eniten tarkastettavan yrityksen koko. Mitä suuremmasta yrityksestä on kyse, sitä enemmän tilintarkastuskustannuksia se maksaa. Selvästi vähemmän mutta merkittävästi kustannuksiin vaikuttavat myös tarkastettavien yritysten kompleksisuus ja riskisyys. Jos yrityksellä on paljon varoja ulkomailla, se lisää tilintarkastuksen monimutkaisuutta ja se lisää kustannuksia. Tarkastettavan yrityksen riskisyys pakottaa tilintarkastajat suurempaan huolellisuuteen. Tulosten perusteella suuri varasto suhteessa kokonaisvaroihin on selvä tilintarkastuskuluja aiheuttava tekijä. Myös se, että yrityksellä on paljon myyntisaatavia suhteessa kokonaisvaroihin, lisää tulosten mukaan yrityksen tilintarkastuskustannuksia. IFRS käyttöönoton vaikutuksilla ei havaittu yhteyttä tilintarkastuskustannuksiin, mutta se johtuu vertailukelpoisten tilinpäätösten vähäisyydestä.

Tulosten yleistettävyys ja rajoitukset

Tutkielman empiirisen osiossa laaditun tutkimuksen yleistettävyys on tietojen puutteellisuuden vuoksi matala. Aineisto on hankittu Thomson Reutersin Worldscope-järjestelmästä Tutkimuksen aikaväli on vuodet 2001-2008 ja aineisto koostuu 161 pörssiyrityksen 1111 tilinpäätöksestä, mutta tietoja tilintarkastuskustannuksista ei ole saatavilla ennen vuotta 2003 lainkaan, ja vuoteen 2006 asti heikosti. IFRS:n käyttäminen pörssiyrityksille tuli pakolliseksi 1.1.2005 (Euroopan komissio 2015), mikä tarkoittaa, että kaikkein kriittisimmältä ajanjaksolta ennen ja jälkeen käyttöönoton tietoja ei ole riittävästi yleistettävien johtopäätösten tekemiseen. Kaiken kaikkiaan tilintarkastuskustannukset on ilmoitettu 336 tilinpäätöksessä, joista 47 on laadittu kotimaisia kirjanpitoikäytäntöjä noudattaen. Koska tutkimuksessa pyritään vastaamaan siihen, miten IFRS käyttöönotto vaikuttaa tilintarkastuskustannuksiin, on tulosten yleistettävyys hyvin heikko. Lisäksi se, että järjestelmästä ei ole saatavilla tilintarkastuksen oheispalveluiden tietoja tutkittavalla aikavälillä erikseen, ne on ilmoitettu osana tilintarkastuskuluja. Tämä vääristää tuloksia väistämättä.

LÄHTEET

- Abu Rishah, K. E. & Al-Saeed, M. (2014). The impact of IFRS adoption on audit fees: Evidence from Jordan. *Accounting & Management Information Systems / Contabilitate si Informatica de Gestione* 13(3), 520-536.
- Alkula, T., Pöntinen, S. & Ylöstalo, P. (2002). *Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät*. (1.-4. painos). Juva: WS Bookwell Oy.
- Ball, R. (2006). International financial reporting standards (IFRS): Pros and cons for investors. *Accounting & Business Research (Wolters Kluwer UK)* 36 5-27.
- Bell, T. B., Causholli, M. & Knechel, W. R. (2015). Audit firm tenure, non-audit services, and internal assessments of audit quality. *Journal of Accounting Research* 53(3), 461-509.
- Bell, T. B., Landsman, W. R. & Shackelford, D. A. (2001). Auditors' perceived business risk and audit fees: Analysis and evidence. *Journal of Accounting Research* 39(1), 35-43.
- Callao, S., Ferrer, C., Jarne, J. I. & Lainez, J. A. (2009). The impact of IFRS on the European union: Is it related to the accounting tradition of the countries? *Journal of Applied Accounting Research* 10(1), 33-55.
- Carson, E. & Fargher, N. (2007). Note on audit fee premiums to client size and industry specialization. *Accounting & Finance* 47(3), 423-446.
- Casterella, J. R., Francis, J. R., Lewis, B. L. & Walker, P. L. (2004). Auditor industry specialization, client bargaining power, and audit pricing. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 23(1), 123-140.
- Chen, C. J. P., Su, X. & Wu, X. (2007). Market competitiveness and big 5 pricing: Evidence from China's binary market. *International Journal of Accounting* 42(1), 1-24.
- Cobbin, P. E. (2002). International dimensions of the audit fee determinants literature. *International Journal of Auditing* 6(1), 53-77.
- Cooke, T. E. & Wallace, R. O. (1990). Financial disclosure regulation and its environment: A review and further analysis. *Journal of Accounting and Public Policy* 9(2), 79-110.
- Costa Lourenço, I. M. E. & Mota de Almeida Delgado, C. B. (2015). Main consequences of IFRS adoption: Analysis of existing literature and suggestions for further research. *Revista Contabilidade & Finanças - USP* 26(68), 126-139.
- Craswell, A. T. & Francis, J. R. (1999). Pricing initial audit engagements: A test of competing theories. *Accounting Review* 74(2), 201.

- Craswell, A. T., Francis, J. R. & Taylor, S. L. (1995). Auditor brand name reputations and industry specializations. *Journal of Accounting and Economics* 20(3), 297-322.
- De George, E., Ferguson, C. & Spear, N. (2013). How much does IFRS cost? IFRS adoption and audit fees. *Accounting Review* 88(2), 429-462.
- De George, E., Li, X. & Shivakumar, L. (2016). A review of the IFRS adoption literature. *Review of Accounting Studies* 21(3), 898-1004.
- Erchinger, H. & Melcher, W. (2007). Convergence between US GAAP and IFRS: Acceptance of IFRS by the US securities and exchange commission (SEC). *Accounting in Europe* 4(2), 123-139.
- Euroopan komissio. (2015). *Komission kertomus euroopan neuvostolle ja parlamentille: Arviointi kansainvälisten tilinpäätösstandardien soveltamisesta 19 päivänä heinäkuuta 2002 annetun asetuksen (EY) n:o 1606/2002 soveltamisesta*. Saatavilla: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX%3A52015DC0301>>.
- Euroopan Parlamentin Ja Euroopan Unionin Neuvoston Asetus Kansainvälisten Tilinpäätösstandardien Soveltamisesta 1606/2002.
- Ferguson, A. C., Francis, J. R. & Stokes, D. J. (2006). What matters in audit pricing: Industry specialization or overall market leadership? *Accounting & Finance* 46(1), 97-106.
- Ferguson, A., Francis, J. R. & Stokes, D. J. (2003). The effects of firm-wide and office-level industry expertise on audit pricing. *Accounting Review* 78(2), 429.
- Firth, M. (1985). An analysis of audit fees and their determinants in new zealand. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 4(2), 23.
- Fleischer, R. & Goettsche, M. (2012). Size effects and audit pricing: Evidence from germany. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation* 21(2), 156-168.
- Francis, J. R. & Stokes, D. J. (1986). Audit prices, product differentiation, and scale economies: Further evidence from the australian market. *Journal of Accounting Research* 24(2), 383-393.
- Goncharov, I., Riedl, E. J. & Sellhorn, T. (2013). Fair value and audit fees. *Review of Accounting Studies* 19(1), 210-241.
- Gray, S. J., Linthicum, C. L. & Street, D. L. (2009). Have 'European' and US GAAP measures of income and equity converged under IFRS? evidence from european companies listed in the US. *Accounting and Business Research* 39(5), 431-447.

- Griffin, P. A. & Lont, D. H. (2007). An analysis of audit fees following the passage of sarbanes-oxley. *Asia-Pacific Journal of Accounting & Economics* 14(2), 161-192.
- Haaramo, V., Palmuaro, S. & Peill, E. (2002). *IFRS-raportointi*. (2014th painos). Helsinki: Talentum.
- Hail, L., Leuz, C. & Wysocki, P. (2010). Global accounting convergence and the potential adoption of IFRS by the U.S. (part I): Conceptual underpinnings and economic analysis. *Accounting Horizons* 24(3), 355-394.
- Hart, C., Rainsbury, E. A. & Sharp, J. (2009). NZ IFRS - the impact on fees paid to auditors. *Chartered Accountants Journal* 88(6), 42-43.
- IFRS Foundation. (2013). *IFRS application around the world. jurisdictional profile: European union*. Saatavilla: <<http://www.ifrs.org/Use-around-the-world/Documents/Jurisdiction-profiles/European-Union-IFRS-Profile.pdf>>. Viitattu 13.11.2014.
- IFRS Foundation. (2017). *Who we are and what we do*. Saatavilla: <<http://www.ifrs.org/About-us/Documents/Who-We-Are-English.pdf>>. Viitattu 5.5.2017.
- Jermakowicz, E. K. & Gornik-Tomaszewski, S. (2006). Implementing IFRS from the perspective of EU publicly traded companies. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation* 15(2), 170-196.
- Kallunki, J., Lantto, A. & Sahlström, P. (2008). Tilinpäätösanalyysi IFRS-maailmassa. *Helsinki, Talentum*
- Ketokivi, M. (2009). *Tilastollinen päättely ja tieteellinen argumentointi*. Tekijä ja Gaudeamus Helsinki University Press.
- Kettunen, P. (1993). Financial accounting and reporting in finland. *European Accounting Review* 2(3), 592-602.
- Kim, J., Liu, X. & Zheng, L. (2012). The impact of mandatory IFRS adoption on audit fees: Theory and evidence. *The Accounting Review* 87(6), 2061-2094.
- Kirjanpitolaki 30.12.1997/1336
- Korean Accounting Institute. (2013). *IFRS adoption and implementation in korea, and the lessons learned*. Saatavilla: <<http://www.ifrs.org/Meetings/Meeting-Docs/Trustees/2013/January/AP4-Korean-Adoption.pdf>>. Viitattu 16.1.2016.
- Lin, H., & Yen, A. (2010). The effects of IFRS adoption on audit fees for listed companies in china. *Illinois International Accounting Symposium. Taipei, June*, 21-23.

- Loukil, L. (2016). The impact of IFRS on the amount of audit fees: The case of the large french listed companies. *Quarterly Journal of Finance and Accounting* 54(1/2), 41-68.
- Marden, R. E. & Brackney, K. S. (2009). Audit risk and IFRS. *CPA Journal* 79(6), 32-36.
- Mayhew, B. W. & Wilkins, M. S. (2003). Audit firm industry specialization as a differentiation strategy: Evidence from fees charged to firms going public. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 22(2), 33-52.
- Nikkinen, J. & Sahlström, P. (2005). Risk in audit pricing: The role of firm-specific dimensions of risk. *Advances in International Accounting* 18 141-151.
- Niskanen, J., Kinnunen, J. & Kasanen, E. (2000). The value relevance of IAS reconciliation components: Empirical evidence from finland. *Journal of Accounting and Public Policy* 19(2), 119-137.
- Nokian Renkaat. (2004). Vuosikatsaus 2003. . Retrieved 27.4.2017, from <http://web.lib.hse.fi/FI/yrityspalvelin/pdf/2003/Fnokianrenkaat2003.pdf>
- O'Keefe, T. B., Simunic, D. A. & Stein, M. T. (1994). The production of audit services: Evidence from a major public accounting firm. *Journal of Accounting Research* 32(2), 241-261.
- Palmrose, Z. (1986). Audit fees and auditor size: Further evidence. *Journal of Accounting Research* 24(1), 97-110.
- Pirinen, P. (2005). Economic and normative pressures as drivers for the adoption of international accounting standards in finland since 1976. *European Accounting Review* 14(1), 213-235.
- Pörssisäätiö. (2005). *Miten tilinpäätös muuttuu? opas IFRS-standardien vaikutuksista*. Saatavilla: <http://www.porssisaatio.fi/wp-content/uploads/2012/01/1117-IFRS-opas_suomi.pdf>. Viitattu 27.4.2017.
- Räty, P. (1992). Reforming finnish accounting legislation. *European Accounting Review* 1(2), 413-420.
- Redmayne, N. B. & Laswad, F. (2013). An assessment of the impact of IFRS adoption on public sector audit fees and audit effort - some evidence of the transition costs on changes in reporting regimes. *Australian Accounting Review* 23(1), 88-99.
- Schadewitz, H. J. & Vieru, M. J. (2008). Impact of IFRS transition complexity on audit and non-audit fees: Evidence from small and medium-sized listed companies in finland. Available at SSRN 967314
- Shan, Y. G. & Troshani, I. (2014). Does XBRL benefit financial statement auditing? *Journal of Computer Information Systems* 54(4), 11-21.

- Sharpe, W. F. (1964). Capital asset prices: A theory of market equilibrium under conditions of risk. *Journal of Finance* 19(3), 425-442.
- Simunic, D. A. (1980). The pricing of audit services: Theory and evidence. *Journal of Accounting Research* 18(1), 161-190.
- Simunic, D. A. & Stein, M. T. (1996). Impact of litigation risk on audit pricing: A review of the economics and the evidence. *Auditing* 15 119-134.
- Stora Enso. (2004). Vuosikatsaus 2003. . Retrieved 27.4.2017, from <http://web.lib.hse.fi/FI/yrityspalvelin/pdf/2003/Fstoraenso2003.pdf>
- Taylor, M. H. & Simon, D. T. (1999). Determinants of audit fees: The importance of litigation, disclosure, and regulatory burdens in audit engagements in 20 countries. *The International Journal of Accounting* 34(3), 375-388.
- The Institute of Chartered Accountants in England and Wales. (2007). *EU implementation of IFRS and the fair value directive. A report for the european union*. Saatavilla: <http://ec.europa.eu/internal_market/accounting/docs/studies/2007-eu_implementation_of_ifrs_summary.pdf>. Viitattu 13.11.2014.
- Vogt, W. P. (1993). *Dictionary of statistics & methodology: A nontechnical guide for the social sciences*. (1st painos). Newbury Park, London: Sage.
- Wallace, W. A. (1984). Internal auditors can cut outside CPA costs. *Harvard business review* 62(2), 16-20.
- Wang, Q., Wong, T. J. & Xia, L. (2008). State ownership, the institutional environment, and auditor choice: Evidence from china. *Journal of Accounting and Economics* 46(1), 112-134.
- Yaacob, N. M. & Che-Ahmad, A. (2012). Audit fees after ifrs adoption: Evidence from malaysia. *Eurasian Business Review* 2(1), 31-46.
- Yardley, J. A., Kauffman, N. L., Cairney, T. D. & Albrecht, W. D. (1992). Supplier behavior in the U.S. audit market. *Journal of Accounting Literature* 11 151.